

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enes CİVELEK

AZERBAIJAN'IN 2020 KARABAĞ ASKERİ OPERASYONU SÜRECİNDE TÜRK DIŞ
POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST BİR ÇERÇEVEDE
SÖYLEMİN TEMATİK ANALİZİ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enes CİVELEK

AZERBAYCAN'IN 2020 KARABAĞ ASKERİ OPERASYONU SÜRECİNDE TÜRK DIŞ
POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST BİR ÇERÇEVEDE
SÖYLEMİN TEMATİK ANALİZİ

Danışman

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Enes CİVELEK'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:Prof. Dr. Güven DİNÇ	(İmza)
Üye (Danışman)	:Prof. Dr. Şenol KANTARCI	(İmza)
Üye	:Prof. Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)

Tez Başlığı: AZERBAIJAN'IN 2020 KARABAĞ ASKERİ OPERASYONU
SÜRECİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST BİR
ÇERÇEVEDE SÖYLEMİN TEMATİK ANALİZİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 16/10/2025

Mezuniyet Tarihi : 27/11/2025

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Azerbaycan’ın 2020 Karabağ Askerî Operasyonu Sürecinde Türk Dış Politikası: Neoklasik Realist Bir Çerçeve de Söylemin Tematik Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değ erlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Enes CİVELEK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

12/11 / 2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Enes CİVELEK
Öğrenci Numarası	202252038002
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şenol KANTARCI
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Azerbaycan'ın 2020 Karabağ Askerî Operasyonu Sürecinde Türk Dış Politikası: Neoklasik Realist Bir Çerçeve Söylemin Tematik Analizi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2700540381
Rapor Tarihi	12.11.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %7 Alıntılar dahil: %15
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şenol KANTARCI İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	İİİ
KISALTMALAR LİSTESİ	İV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
TEŞEKKÜR.....	Vİİ
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI

1.1. Neoklasik Realizmin Analitik Katkısı ve Türkiye’nin 2020 Karabağ Politikası.....	6
1.1.1. Realizmden Neorealizme: Açıklama Gücü ve Sınırları	8
1.1.2. Neoklasik Realizmin Genel Çerçevesi.....	10
1.1.2.1. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem ve Güç Dağılımı.....	13
1.1.2.2. Ara Değişkenler.....	15
1.1.2.2.1. Lider Algıları.....	16
1.1.2.2.2. Devletin Kurumsal Yapısı	17
1.1.2.3. Bağımlı Değişken: Dış Politika Davranışları.....	19
1.2. Araştırma Tasarımı ve Söylem Temelli Tematik Analiz.....	22

İKİNCİ BÖLÜM KARABAĞ MESELESİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL TARTIŞMA VE TARİHSEL ARKA PLAN

2.1. “Askerî Operasyon/Müdahale” Terminolojisinin Seçilme Gerekçesi.....	28
2.1.1. Karabağ Sorununun Tarihsel ve Hukuki Arka Planı.....	28
2.1.2. Hukuki ve Söylemsel Çerçeve de Askerî Operasyon Tanımı.....	33
2.2. Bağımsızlıktan Şuşa Beyannamesi’ne Türkiye-Azerbaycan İlişkileri	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 2020 KARABAĞ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASININ SÖYLEMSEL TEMSİLİ

3.1. Operasyon Öncesi Dönem: Tehdit.....	45
3.1.1. 25 Şubat 2020 – Bakü Basın Açıklaması	46
3.1.2. 25 Şubat 2020 – Uçak Söyleşisi.....	49
3.1.3. 30 Nisan 2020 – TANAP Makalesi	50

3.1.4. 28 Mayıs 2020 – Cumhuriyet Günü Paylaşımı.....	52
3.1.5. 14 Temmuz 2020 – Millete Sesleniş Konuşması (Tovuz Çatışmaları).....	53
3.2. Operasyon Dönemi: İttifak	55
3.2.1. 27 Eylül 2020 – Sosyal Medya Paylaşımı.....	56
3.2.2. 28 Eylül 2020 – Dolmabahçe Ofisi Konuşması.....	58
3.2.3. 1 Ekim 2020 – TBMM Açılış Konuşması.....	61
3.2.4. 14 Ekim 2020 – TBMM Grup Toplantısı.....	63
3.2.5. 28 Ekim 2020 – TBMM Grup Toplantısı.....	65
3.2.6. 9 Kasım 2020 – Azerbaycan Bayrak Günü Mesajı	67
3.3. Operasyon Sonrası Dönem: Zafer	71
3.3.1. 11 Kasım 2020 – TBMM Grup Toplantısı.....	72
3.3.2. 10 Aralık 2020 – Bakü Zafer Geçidi Töreni	76
3.3.3. 10 Aralık 2020 – Gençlik Sarayı Ortak Basın Toplantısı	79
3.3.4. 31 Aralık 2020 – Türk Askerlerine Hitap (Ortak Merkez Görevlendirmesi)	81
3.3.5. 15 Haziran 2021 – Şuşa Beyannamesi ve Ortak Basın Açıklaması.....	83
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Dört Dış Politika Teorisi.....	9
Tablo 1.2: Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizmin Karşılaştırılması.....	10

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BTC	Bakü–Tiflis–Ceyhan Petrol Boru Hattı
COVID-19	Koronavirüs Hastalığı 2019 (Coronavirus Disease 2019)
DKÖB	Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
IAC	Uluslararası Silahlı Çatışma (International Armed Conflict)
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
İHA	İnsansız Hava Aracı
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
SOCAR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of the Azerbaijan Republic)
SİHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDT	Türk Devletleri Teşkilatı
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TRACECA	Avrupa–Kafkasya–Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe–Caucasus–Asia)
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

ÖZET

Bu çalışma, Azerbaycan'ın 2020 Karabağ Askerî Operasyonu sürecinde Türk dış politikasını neoklasik realizm çerçevesinde incelemektedir. Neoklasik realizm, uluslararası sistemin yarattığı fırsat ve kısıtların, liderin algısı ve devletin kurumsal yapısı gibi birim düzeyindeki değişkenler aracılığıyla dış politikaya aktarıldığını öne sürer. Bu çerçevede araştırmanın amacı, Türkiye'nin Karabağ sürecindeki dış politika söylemini analiz ederek sistemik koşulların lider algısı üzerinden nasıl dönüştürüldüğünü ve dış politika davranışına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Ayrıca, Karabağ sürecine yönelik terminolojik tercih olarak “askerî operasyon” ve “müdahale” ifadeleri benimsenmiş; bu tercihlerin hukuki ve analitik gerekçeleri tartışılmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Şubat 2020–Haziran 2021 döneminde yaptığı konuşmalar, basın açıklamaları ve sosyal medya paylaşımları tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Söylemler, “tehdit”, “fırsat”, “kimlik inşası”, “ittifak dili”, “meşruiyet”, “diplomatik manevra” ve “askerî-sivil araç ayrımı” temaları altında sınıflandırılmıştır. Bulgular, Türkiye'nin dış politika söyleminin üç aşamada —operasyon öncesi (tehdit), operasyon dönemi (ittifak) ve operasyon sonrası (zafer)— belirgin bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Süreç, Ortak Gözlem Merkezi ve Şuşa Beyannamesi gibi adımlarla kurumsal bir zemine taşınmış; Türkiye–Azerbaycan ilişkileri stratejik ortaklıktan fiilî müttefikliğe evrilmiştir. Analiz, Türkiye'nin Karabağ sürecindeki dış politikasının yalnızca sistemin dayattığı koşullara verilen tepkilerle açıklanamayacağını; liderin tehdit ve fırsat algılarının bu politikayı yönlendiren temel unsur olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, Karabağ örneği üzerinden sistem–lider–politika çıktısı etkileşimini lider söylemleri aracılığıyla görünür kılarak, dış politika analizinde lider algısının açıklayıcı gücünü ampirik olarak ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Askerî Operasyonu; Lider Algıları; Neoklasik Realizm; Söylem.

SUMMARY

TURKISH FOREIGN POLICY DURING AZERBAIJAN’S 2020 NAGORNO-KARABAKH MILITARY OPERATION: A THEMATIC ANALYSIS OF DISCOURSE WITHIN A NEOCLASSICAL REALIST FRAMEWORK

This study examines Turkish foreign policy during Azerbaijan’s 2020 Nagorno-Karabakh Military Operation within the framework of neoclassical realism. Neoclassical realism argues that the opportunities and constraints created by the international system are transmitted to foreign policy through unit-level variables such as the leader’s perception and the institutional structure of the state. Within this framework, the aim of the research is to analyze Türkiye’s foreign policy discourse throughout the Karabakh process, revealing how systemic conditions were transformed through the leader’s perception and how they were reflected in foreign policy behavior. Additionally, the terms “military operation” and “intervention” have been adopted as terminological choices regarding the Karabakh process, and the legal and analytical grounds for these choices are discussed.

President Recep Tayyip Erdoğan’s speeches, press statements, and social media posts from February 2020 to June 2021 were analyzed using thematic analysis. The discourses were categorized under the themes of “threat,” “opportunity,” “identity construction,” “alliance rhetoric,” “legitimacy,” “diplomatic maneuver,” and “civil–military instrument distinction.” The findings indicate that Türkiye’s foreign policy discourse underwent a clear transformation in three phases — pre-operation (threat), operation period (alliance), and post-operation (victory). The process was institutionalized through steps such as the Joint Monitoring Center and the Shusha Declaration, evolving Türkiye–Azerbaijan relations from a strategic partnership into a de facto alliance. The analysis demonstrates that Turkish foreign policy during the Karabakh process cannot be fully explained as a mere reaction to systemic constraints; rather, the leader’s perceptions of threats and opportunities served as the main driving force. In this regard, the study empirically highlights the explanatory power of leader perception in foreign policy analysis by making the interaction between system, leadership, and policy outcomes visible through leadership discourse.

Keywords: Nagorno-Karabakh Military Operation; Leader Perceptions; Neoclassical Realism; Discourse

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her aşamasında bilgi, deneyim ve akademik birikimiyle bana rehberlik eden, çalışmamın bilimsel yönünün şekillenmesinde büyük katkıları bulunan değerli danışmanım **Prof. Dr. Şenol KANTARCI**'ya en derin saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin akademik titizliği, vizyonu ve sabırlı yönlendirmeleri, araştırma sürecim boyunca yolumu aydınlatmış; bana yalnızca bilimsel düşünme biçimini değil, aynı zamanda araştırmada kararlılık ve disiplinin önemini de öğretmiştir. Özellikle sağlık sorunları yaşadığım dönemde göstermiş olduğu anlayış, sabır ve insani desteği benim için son derece kıymetli olmuş, bu süreci güç ve motivasyonla sürdürebilmemi sağlamıştır. Ayrıca, literatürde ve yaygın kullanımda “2. Karabağ Savaşı” olarak yer alan ifadenin, akademik doğruluk ve kavramsal tutarlık açısından “Karabağ Askerî Operasyonu” veya “Karabağ Harekâtı” olarak kullanılmasının gerekliliğine dair yönlendirmesiyle çalışmanın terminolojik çerçevesine önemli bir katkı sunan değerli hocamın bu konudaki akademik duyarlılığını ve vizyoner yaklaşımını da özellikle vurgulamak isterim.

Bu süreçte bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama önemli katkılarda bulunan, akademik bakış açısı, yapıcı geri bildirimleri ve desteğiyle beni sürekli olarak geliştiren **Dr. Arda DİLMAÇ**'a da içten teşekkür ederim. Değerli katkıları, çalışmamın daha olgun ve kapsamlı bir yapıya ulaşmasında etkili olmuştur.

Eğitim hayatım boyunca bilgi, anlayış ve sabırla bana rehberlik eden tüm hocalarıma; akademik gelişimimde doğrudan ya da dolaylı olarak emeği geçen tüm öğretim üyelerine minnettarlığımı sunarım. Onların katkıları, bugün sahip olduğum bilimsel bakış açısının temelini oluşturmuştur.

Tez sürecinin zorlu ve yoğun dönemlerinde, her zaman yanımda olan, sabır, anlayış ve sevgileriyle beni destekleyen aileme sonsuz teşekkür ederim. Onların inancı, desteği ve varlığı bu çalışmayı tamamlamamda en büyük güç kaynağım olmuştur. Ayrıca, bu süreçte moral, destek ve dayanışmalarıyla bana güç veren tüm dostlarıma ve yakın çevreme teşekkür ederim. Son olarak, yüksek lisans eğitimim boyunca bana güven duyan, her zaman yanımda olduklarını hissettiren ve bu yolculuğun anlamını derinleştiren herkese gönülden teşekkür ederim.

GİRİŞ

Uluslararası sistemde güç dağılımında meydana gelen değişimler, devletlerin dış politika yönelimlerini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından kısa bir tek kutupluluk dönemi yaşanmış, ancak ABD'nin göreceli etkisinin azalması ve Çin ile Rusya gibi yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte dünya giderek çok kutuplu bir yapıya yönelmiştir. Bu yeni çok kutuplu ortam, güç rekabetinin yeniden belirginleştiği ve uluslararası ilişkilerin doğasının dönüşmekte olduğu bir bağlam yaratmıştır. Türkiye de bu süreçte, özellikle savunma sanayiinde kaydedilen ilerlemeler, dış ticaretteki çeşitlenme ve çok yönlü diplomatik ilişkileriyle dış politikasında daha özerk bir konum arayışına girmiştir. Arap Baharı sonrasında Suriye, Libya ve Doğu Akdeniz gibi alanlarda izlenen politikalar, Türkiye'nin daha bağımsız ve iddialı bir dış politika yaklaşımının örnekleri arasında yer almıştır¹. Türk dış politikasındaki önemli dönüm noktalarından birine işaret eden Azerbaycan'ın 2020 yılında Dağlık Karabağ'da başlattığı askerî operasyon süreci bu açıdan öne çıkmaktadır. Türkiye bu süreçte Azerbaycan'a yalnızca diplomatik destek vermekle kalmamış; askerî teknoloji, istihbarat ve stratejik iletişim alanlarında da doğrudan katkı sağlamıştır². Türk yapımı insansız hava araçlarının sahadaki belirleyici rolü, Türk ve Azerbaycan orduları arasındaki ortak tatbikatlar, yüksek düzeyli siyasi koordinasyon ve söylemdeki bütünlük, Ankara'nın geleneksel müttefiklik sınırlarını aşarak etkin bir bölgesel aktör konumuna yükseldiğini göstermiştir³. Bu gelişme, Türkiye'nin dış politikasında artan stratejik özerklik eğiliminin somut bir yansıması olarak dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir.

Karabağ meselesi, Güney Kafkasya'nın tarihsel olarak en karmaşık sorunlarından biridir. Güney Kafkasya, tarih boyunca Osmanlı, Pers ve Rus imparatorluklarının rekabet sahası olmuş; bu durum bölgenin etnik, dini ve kültürel dokusunu derinden şekillendirmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Rus hâkimiyetine giren bölge, Sovyet döneminde dış dünyadan yalıtılmış bir tampon kuşak hâline gelmiş, ulusal kimlikler bastırılmış olsa da etnik çeşitlilik ve tarihsel rekabetler varlığını sürdürmüştür. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlıklarını kazanmış; ancak bu yeni dönemde, Soğuk Savaş boyunca bastırılmış olan gerilimler, hoşnutsuzluklar ve farklı düzeylerde çatışmalar hızla gün yüzüne çıkmıştır. Aynı zamanda bölgenin enerji kaynakları, coğrafi konumu ve ulaşım

¹ Aydın-Düzgüt vd., 2025: 2-17.

² Öztığ, 2023: 151-155.

³ Neset vd., 2023: 45-50.

koridorları, Güney Kafkasya'yı yeniden Rusya, Türkiye, İran, ABD ve AB arasında stratejik bir rekabet alanına dönüştürmüştür. Böylece tarihsel süreklilik içinde şekillenen rekabet, post-Sovyet dönemde yeni biçimlerde devam etmiş; Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya gibi krizler, bölgenin kırılgan jeopolitiğinin kalıcı unsurları hâline gelmiştir⁴. Bu tarihsel ve jeopolitik dinamikler, 2020'deki Karabağ Askerî Operasyonu'nun yalnızca yerel bir çatışma değil, aynı zamanda büyük güç rekabetinin ve bölgesel düzenin yeniden tanımlandığı bir süreç olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Türkiye açısından Güney Kafkasya ve özellikle Azerbaycan hem tarihsel bağlar hem de stratejik konum itibarıyla özel bir öneme sahiptir. Ankara, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olarak bölgedeki yeni düzenin şekillenmesine erken dönemde dahil olmuş⁵; 1990'lardan itibaren enerji, ulaşım ve güvenlik alanlarında Azerbaycan'la çok boyutlu bir iş birliği tesis etmiştir. Bakü–Tiflis–Ceyhan, Bakü–Tiflis–Erzurum ve TANAP gibi projeler, iki ülke arasındaki ekonomik bağımlılığı stratejik ortaklığa dönüştürmüştüğü⁶; aynı dönemde Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin (bugünkü Türk Devletleri Teşkilatı) kurulması, ilişkilerin sadece ikili değil, çok taraflı bir boyut kazandığını göstermiştir. Savunma iş birliği alanında ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Azerbaycan ordusuna sağladığı eğitim ve modernizasyon desteği⁷, 2020 Karabağ Operasyonu'nun askerî kapasitesini doğrudan etkilemiştir⁸. Bu iş birliği, “tek millet, iki devlet” söylemini aşarak, fiilen kurumsallaşmış bir güvenlik ortaklığına dönüşmüştür. 2020 Karabağ Askerî Operasyonu, bu stratejik yakınlığın sahaya yansıdığı en belirgin örnek olmuştur. 27 Eylül'de başlayan ve 44 gün süren operasyonun ardından Azerbaycan'ın elde ettiği askerî kazanımlar, Güney Kafkasya'daki güç dengesini köklü biçimde değiştirmiştir.⁹ 10 Kasım 2020 ateşkes anlaşmasıyla Azerbaycan topraklarının büyük bölümü geri alınmış, Rus barış gücü bölgeye yerleşmiş ve Türkiye, Rusya ile birlikte oluşturulan Ortak Gözlem Merkezi aracılığıyla sahadaki güç dengesine resmî biçimde dâhil olmuştur.¹⁰ Bu gelişme, Türkiye'nin Sovyet sonrası coğrafyada ilk kez kurumsal askerî-idari varlık göstermesi bakımından stratejik bir eşik olmuştur¹¹. Ardından 15 Haziran 2021'de imzalanan Şuşa Beyannamesi, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini müttefiklik düzeyine taşımış¹²;

⁴ Neset vd., 2023: 5-10.

⁵ <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 27.08.2025).

⁶ Kalkan, 2022: 152-156; <https://www.tanap.com/bulten-26> (erişim tarihi: 30.08.2025).

⁷ Aydın, 2001: 387-389.

⁸ Öztü, 2023: 151-155.

⁹ “Azerbaycan'ın zafer kazandığı 2. Karabağ Savaşı'nın başlamasının üzerinden 5 yıl geçti”, Anadolu Ajansı, 27.09.2025.

¹⁰ Erarslan ve Özdemir, 2021: 325-326; International Crisis Group, 2021: 5-9.

¹¹ Neset vd., 2023: 11.

¹² Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 02.09.2025).

böylece Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki etkinliği kalıcı bir nitelik kazanmıştır. Batı'nın sınırlı müdahalesi¹³, Türkiye'ye uzun süredir aradığı stratejik manevra alanını sağlamış; Rusya ile geliştirilen dengeleme temelli iş birliği¹⁴, Ankara'nın çok yönlü dış politika kapasitesini artırmıştır.

Azerbaycan'ın 2020 Karabağ Askerî Operasyonu süreci, Türk dış politikası literatüründe çeşitli açılardan ele alınmıştır. Mevcut çalışmaların önemli bir bölümü Türkiye'nin askerî desteği, bölgesel güç projeksiyonu veya diplomatik konumlanmasına odaklanmakta; bu süreci ağırlıklı olarak betimleyici ya da analitik-tarihsel yaklaşımlarla incelemektedir. Diğer bazı araştırmalar ise olguyu uluslararası ilişkiler teorileriyle açıklamaya yönelmiş; realizm, güç dengesi ve neorealizm çerçevelerinde sistemik düzeyde değerlendirmeler geliştirmiştir. Ancak bu yaklaşımların çoğu, karar alma süreçlerinde belirleyici faktörlerden olduğu tartışılmakta olan lider algısı ve kurumsal dinamikler gibi birim düzeyindeki devlet içi değişkenleri analiz dışında bırakmaktadır. Bu durum, literatürde Türk dış politikasının lider merkezli algısal boyutunun özellikle kriz dönemlerinde nasıl şekillendiğine ilişkin belirgin bir boşluğa işaret etmektedir. Neoklasik realizm perspektifini kullanan sınırlı sayıdaki çalışmalarda dahi analizler genellikle makro ölçekte kalmış; lider ölçeğinde söylem ve algı temelli bir inceleme yapılmamıştır. Oysa lider söylemleri, dış politika yönelimlerini biçimlendiren algıların ve karar alma süreçlerinin en doğrudan gözlemlenebildiği alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve Türkiye'nin 2020 Karabağ sürecindeki dış politika davranışını sistemik baskılar ile liderin tehdit-fırsat algısı arasındaki etkileşimi söylem temelli bir analizle incelemektedir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemi şu soruda somutlaşmaktadır: “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2020 Karabağ sürecindeki söylemleri, liderin dış politika algılarını ve dış politika çıktılarını açıklayabilir mi?”

Neoklasik realizm, bu bağlamda çalışmanın kavramsal ve kuramsal temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, klasik realizmin güç temelli analizini neorealizmin yapısal varsayımlarıyla birleştirerek, devletlerin dış politika davranışlarını hem sistemik hem de birim düzeyinde açıklamayı hedefler. Neoklasik realizme göre, uluslararası sistem devletlere belirli fırsat ve kısıtlar sunar; ancak bu unsurlar dış politikaya doğrudan yansımaz¹⁵. Bağımsız değişken olarak sistemden gelen uyarılar, liderin tehdit ve fırsat algısı, devletin kurumsal yapısı ve iç siyasal dengeler gibi ara değişkenler aracılığıyla filtrelendirilir. Bu filtreden geçtikten sonra bağımlı değişken olan dış politika çıktısına dönüşür. Bu nedenle, benzer sistemik koşullar

¹³ Neset vd., 2023: 11-14.

¹⁴ Turan, 2025: 308-317; Zengin ve Topsakal, 2022: 404-406.

¹⁵ Baylis vd., 2023: 142.

altında bulunan devletlerin farklı dış politika stratejileri geliştirmesi mümkündür¹⁶. Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin Karabağ sürecindeki tutumu, sistemik teşviklerin lider tarafından nasıl algılandığı, yorumlandığı ve yönlendirildiği bir karar süreci olarak ele alınmaktadır.

Türkiye örneğinde, 2020 Karabağ süreci bu etkileşimin somut bir örneğini teşkil etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik tarzı, kişisel algıları ve Türkiye'de hükümetin merkezileşmiş karar alma yapısı, dış politika yönelimlerinin biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin sağladığı kurumsal merkezileşme¹⁷, liderin dış politika kararlarına doğrudan etkisini arttırmış; hızlı tepki, yüksek söylem tutarlılığı ve kararlılık gibi unsurlarla yansımıştır. Lider algısı ise, çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, Karabağ bağlamında yapılan açıklamalarda öne çıkan temalar üzerinden incelenebilmektedir. Dolayısıyla neoklasik realizm, Türkiye'nin bu süreçteki davranışını açıklamak için uygun bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye'nin 2020 Karabağ sürecinde izlediği dış politika davranışını neoklasik realizmin kavramsal araçlarıyla anlamlandırmak ve bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinin lider algısını ve dış politika çıktısını açıklamadaki rolünü incelemektir.

Araştırma tasarımı, nitel yöntemlerin sunduğu derinlemesine inceleme olanağından yararlanarak, Türkiye'nin Karabağ sürecindeki dış politika yönelimini açıklamaya yöneliktir. Çalışmanın odak noktası, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri üzerinden liderin tehdit ve fırsat algılarını ve bu algıların dış politika davranışına nasıl yansıdığını incelemektir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ise bu süreçte, karar alma mekanizmalarının merkezileşmiş doğası sayesinde¹⁸, lider algılarının dış politikaya daha doğrudan aktarılabilirdiği bir kurumsal bağlam olarak ele alınmıştır; sistemin kendisi bağımsız bir inceleme konusu yapılmamıştır. Araştırmanın veri seti, 2020 Şubat–2021 Haziran döneminde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaptığı resmî konuşmalar, basın açıklamaları ve sosyal medya paylaşımlarından oluşturulmuştur. Bu zaman dilimi, hem operasyon öncesi hazırlık evresini hem 44 günlük askerî operasyon sürecini hem de ateşkes sonrası yeniden yapılanma dönemini içermekte; böylece söylemdeki süreklilikler ve kırılmaların sistematik biçimde karşılaştırılmasına olanak tanımaktadır. Veriler yalnızca kamuya açık ve doğrulanabilir resmî kaynaklardan temin edilmiştir. Söylemler Braun ve Clarke'ın tematik analiz yaklaşımına¹⁹ dayalı olarak kodlanmış;

¹⁶ Kiraz, 2020: 671-679.

¹⁷ Kalkar ve Öcal, 2020: 4-9.

¹⁸ Kalkar ve Öcal, 2020: 4-9.

¹⁹ Braun ve Clarke, 2006: 77-101.

anlamalı ifade birimleri, algılara işaret eden “tehdit” ve “fırsat” ile dış politika çıktılarına işaret eden “kimlik inşası”, “ittifak dili”, “meşruiyet”, “diplomatik manevra” ve “askerî-sivil araç ayrımı” temaları altında sınıflandırılmıştır. Bu temalar, neoklasik realizmin öngördüğü sistemik uyarı–algısal yorum–davranış zincirine uygun biçimde düzenlenmiştir²⁰. Böylelikle çalışma, Türk dış politikası literatüründe yeterince incelenmemiş olan lider söylemi–algı–karar ilişkisine hem kuramsal hem yöntemsel bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmada, 2020’de Azerbaycan tarafından yürütülen harekât “İkinci Karabağ Savaşı” yerine “askerî operasyon” veya “müdahale” olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu tercih, yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda analitik bir tercihtir. Zira Azerbaycan’ın yürüttüğü harekât, iki egemen devlet arasında ilan edilmiş bir savaş değil; uluslararası hukuk tarafından tanınan sınırları içinde, işgal altındaki bölgelerin kurtarılmasına yönelik sınırlı ve hedef odaklı bir güç kullanımıdır. Dolayısıyla “askerî operasyon/müdahale” tanımı, olayın meşruiyetini, tarihsel sürekliliğini ve sınır içi niteliğini daha doğru biçimde yansıtmaktadır. Bu terminolojik tercih, çalışmanın kuramsal tutarlılığını ve lider söylemlerinin analizinde benimsenen hukuki-söylemsel bağlamı güçlendiren bir unsurdur.

Tezin yapısı dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan neoklasik realizmin analitik katkısını ele almakta; uluslararası sistem, lider algısı ve kurumsal yapı değişkenlerinin Türkiye’nin 2020 Karabağ politikası bağlamında nasıl yorumlandığını tartışmaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırma tasarımı, veri seti ve söylem temelli tematik analiz yöntemi ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. İkinci bölüm, Karabağ meselesinin tarihsel ve hukuki arka planını açıklayarak “askerî operasyon/müdahale” terminolojisinin seçilme gerekçesini temellendirmekte ve Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin tarihsel arka planını ortaya koymaktadır. Üçüncü Bölüm ise analitik çözümlemeyi oluşturmaktadır. Bu bölümde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2020 Karabağ süreci öncesi, sırası ve sonrasındaki söylemleri üç döneme ayrılarak incelenmekte, lider algısının dış politika davranışına nasıl dönüştüğü analiz edilmektedir. Sonuç bölümü ise bulguları kuramsal çerçeveye ilişkilendirerek Türkiye’nin dış politikasında lider merkezli algı ve söylem temelli yönelimlerin artan rolüne dair genel çıkarımlar sunmaktadır.

²⁰ Ripsman vd., 2016: 60-62.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA YAKLAŞIMI

1.1. Neoklasik Realizmin Analitik Katkısı ve Türkiye'nin 2020 Karabağ Politikası

Azerbaycan'ın 2020'de Karabağ'da gerçekleştirdiği askerî operasyon, yalnızca bir ülkenin belirli bir bölgesinde yaşanan münferit bir çatışmanın ötesinde, Güney Kafkasya'daki güç ilişkilerini yeniden şekillendiren ve Türkiye'nin stratejik konumunu doğrudan etkileyen bir dönüm noktası olmuştur. 44 gün süren operasyon, 9 Kasım 2020'de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sonuçlanmıştır²¹. Ateşkes sonucunda Azerbaycan sahada önemli kazanımlar elde etmiş; özellikle Karabağ çevresindeki yedi rayonun büyük kısmı ile stratejik önemi yüksek Şuşa şehri kontrol altına alınmıştır²². Ermenistan açısından bu durum, ciddi toprak kayıplarıyla birlikte ülke içinde siyasal tartışma ve meşruiyet krizlerini tetiklemiştir. Rusya, ateşkesle birlikte bölgeye barış gücü yerleştirerek sürece adeta bir hakem rolüyle geri dönmüş²³; Türkiye, Rusya'yla birlikte kurulan ortak gözlem merkezi²⁴ sayesinde sahada kalıcı bir aktör konumu kazanmıştır. İran ise süreç boyunca etkisiz kalmış, bölgesel ağırlığını ortaya koyamamıştır²⁵. Ayrıca anlaşma kapsamında öngörülen Zengezur Koridoru, Azerbaycan'ı doğrudan Nahçıvan üzerinden Türkiye'ye bağlama potansiyeliyle, bölgesel dengeler üzerinde uzun vadeli etkiler yaratabilecek bir unsur olarak dikkat çekmiştir.²⁶

Azerbaycan'ın askerî başarıya ulaşmasında Türkiye'nin rolü bu noktada öne çıkmaktadır. Türkiye, yalnızca diplomatik destek vermekle yetinmemiş; savunma sanayii alanında sağladığı katkılar (ortak tatbikatlar, teknik ve askerî danışmanlık) ve en üst düzeyden gelen sürekli siyasi açıklamalarla sürecin en görünür dış destekçisi olmuştur²⁷. Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği, 2020 süreciyle ortaya çıkmış bir tutum değildir; 1990'lardaki çatışmalar ile 2016 Nisan olaylarında da Ankara, açık biçimde Bakü'nün yanında konumlanmıştır²⁸. Ancak bu dönemlerde destek, büyük ölçüde diplomatik söylemler ve sınırlı düzeydeki askerî iş birliğiyle sınırlı kalmıştır. 2020'deki farklılık, desteğin niteliğinde yatmaktadır: Türkiye, bu dönemde sürece doğrudan ve belirleyici bir aktör olarak dâhil olmuştur²⁹. Dolayısıyla üzerinde

²¹ Neset vd., 2023: 11-13.

²² Güler, 2020: 1-4.

²³ Neset vd., 2023: 13.

²⁴ International Crisis Group, 2021: 5-9.

²⁵ Neset vd., 2023: 13.

²⁶ Polat, 2025: 150-152.

²⁷ "Dağlık Karabağ: Türkiye, Azerbaycan'ın askeri kapasitesini geliştirmesinde nasıl rol oynadı?", BBC Türkçe, 02.10.2020.

²⁸ Öztığ, 2023: 147-150; Tuncel, 2016: 322-324.

²⁹ Öztığ, 2023: 139-155.

durulması gereken temel soru şudur: Türkiye her zaman Azerbaycan'ın yanında olmuştur; ancak 2020 Karabağ Operasyonu'nda bu destek niteliksel olarak farklılaşmış, daha aktif, görünür ve belirleyici hale gelmiştir. Peki bu fark neden 2020'de ortaya çıkmıştır? Bu soruya yalnızca kronolojik bir anlatımla veya betimleyici açıklamalarla yanıt vermek mümkün değildir. “Neden böyle oldu?” sorusuna daha derinlikli bir yanıt aramak için kuramsal bir çerçevenin sunduğu analitik imkânlardan yararlanmak gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler kuramları, bu tür tercihlerin hangi koşullar altında ortaya çıktığını anlamak için analitik bir yol haritası sunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplininin temel hedeflerinden biri, uluslararası sistemdeki aktörlerin —özellikle devletlerin— davranışlarını ve bu davranışları şekillendiren faktörleri anlamak ve açıklamaktır³⁰. Bu davranışlar, yalnızca ardı ardına gelen olayların toplamı değil; belirli tercihler ve stratejik hesaplamalar içinde şekillenen, nedensel bir mantığa sahip kararların bütünüdür³¹. Bu nedenle, bir devletin belirli bir dönemde neden belli kararlar aldığını, hangi tehditleri önceliklendirdiğini ve hangi araçlarla tepki verdiğini anlamak için teorik bir çerçeveye başvurmak önemlidir. Teoriler karmaşık uluslararası ortamda karşılaşılan bilgi yığınının anlam kazandırır ve olayların ardındaki temel güçleri açıklamaya yardımcı olur. Bu sayede devlet davranışlarının altında yatan dinamikler sistematik biçimde analiz edilebilir. Teorik yaklaşımlar yalnızca olayların kronolojik sıralanmasını değil, aynı zamanda onların neden-sonuç ilişkilerini de ortaya koyar. Teoriden yoksun açıklamalar ise çoğu zaman betimleyici kalır ve politika üretiminde yetersiz kalır. Oysa kuramsal bir bakış açısı, uluslararası sistemdeki aktörlerin etkileşimlerini ve güç dengelerini anlamamıza olanak tanır; ayrıca farklı teorik çerçeveler kurumların ve normların bu etkileşimlerdeki rolünü de açıklamaya yardımcı olur³². Tüm bunlara ek olarak kuram kullanımı farklı vakalar arasında karşılaştırma yapma ve genelleştirilebilir sonuçlar üretme imkânı sağlar; böylece yalnızca “ne oldu?” sorusu değil, “neden ve nasıl oldu?” soruları da sistematik biçimde yanıtlanabilir.

Disiplin içerisinde devletlerin dış politika davranışını açıklamak için yalnızca realist teoriler değil, liberal, konstrüktivist ve eleştirel teoriler gibi pek çok yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların her biri, belirli bir boyuta odaklanarak açıklayıcı bir katkı sunmaktadır; ancak aynı zamanda kendi kör noktalarını da taşımaktadır³³. Liberalizm, uluslararası kurumların rolü,

³⁰ Heywood, 2011: 1-4.

³¹ Keohane, 1984: 65-85.

³² Walt, 1998: 29-41.

³³ Walt, 1998: 30-41. Devam eden bölümde yer alan vakaya dair teorik analizler, Walt'ın makalesinde belirttiği başlıca teorik yaklaşımlar esas alınarak geliştirilmiştir. Walt, uluslararası ilişkiler disipliniindeki temel yaklaşımları realist, liberal ve radikal gelenekler olarak sınıflandırmakta; 1980'ler sonrası gelişen konstrüktivizmi ise bu radikal geleneğin yerini alan yeni bir yönelim olarak tartışmaktadır. Burada “eleştirel teori” ifadesi, Walt'ın radikal

ekonomik karşılıklı bağımlılık ve işbirliği olanaklarını ön plana çıkarır. Karabağ çatışması örneğinde ise, AGİT Minsk Grubu gibi uluslararası platformların otuz yıla yakın süredir kalıcı bir çözüm üretememesi, bu yaklaşımın sınırlılığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin 2020'de aldığı pozisyonu, ekonomik karşılıklı bağımlılıktan ya da kurumsal mekanizmalardan ziyade jeopolitik kaygılar ve güvenlik çıkarları şekillendirmiştir. Dolayısıyla liberalizmin sunduğu açıklama çerçevesi, bu vaka için oldukça dar kalmaktadır. Konstrüktivizm, kimlikler, normlar ve söylemler aracılığıyla dış politikayı anlamlandırır. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği desteği meşrulaştırırken sıklıkla başvurduğu "iki devlet bir millet" vurgusu ve kardeşlik retoriği kuşkusuz önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak 2020'deki operasyon sürecinde Türkiye'nin rolü yalnızca kimliksel yakınlıkla açıklanamayacak ölçüde aktifleşmiştir. Zira aynı kimlik söylemi 1990'larda da vardı, 2016'daki çatışmalarda da güçlü şekilde dile getirilmişti; fakat Türkiye o dönemlerde askerî ve diplomatik açıdan bu kadar görünür olmamıştı. Bu durum, kimlik ve normların tek başına açıklayıcı olmadığını, maddi güç dengeleri ve liderlerin stratejik hesaplarıyla birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Eleştirel teoriler ise mevcut düzenin normatif temellerini sorgulayarak daha kapsayıcı bir analiz perspektifi sunar. Bu çerçeve, Karabağ çatışmasını post-kolonyal miras, bölgesel adaletsizlikler ya da uluslararası sistemin eşitsizlikleri üzerinden ele alabilir. Ancak bu yaklaşım, Türkiye'nin neden özellikle 2020'de askerî, siyasi ve diplomatik düzeyde bu kadar hızlı ve kararlı biçimde Azerbaycan'ın yanında yer aldığını açıklamada soyut kalmaktadır. Eleştirel bir perspektif, bu desteğin meşruiyet veya adalet boyutlarını tartışabilir; fakat kararların alınma biçimi, tehdit algılarının nasıl çerçevelendiği ya da liderin bu süreçteki belirleyici rolü gibi sorulara doğrudan yanıt sunmamaktadır. Dolayısıyla, bu teorilerin her biri tek başına belirli boyutları aydınlatırken, devletlerin karmaşık dış politika kararlarını bütünlüklü biçimde açıklamada sınırlı kalabilmektedir. Karabağ örneğinde özellikle güç mücadelesi, güvenlik kaygıları ve bölgesel jeopolitik dengeler ön plana çıktığı için, realizm kuramı ve onun farklı açılımları açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Ancak realizm içinde de farklı yorumlar bulunduğundan, bu çalışmada önce realizm geleneğinin dönüşümü sonucu ortaya çıkan neorealist perspektifin açıklama gücü ve sınırları ele alınmış, ardından neoklasik realizmin katkıları tartışılmıştır.

1.1.1. Realizmden Neorealizme: Açıklama Gücü ve Sınırları

Uluslararası ilişkiler disiplininin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynayan realizm, uzun yıllar boyunca dış politika davranışını açıklamada baskın paradigma olmuştur. Realizm,

kategorisine dahil ettiği postmodern ve post-pozitivist yaklaşımlar kadar, daha sonraki dönemde gelişen normatif-eleştirel çizgiyi (örneğin Cox, Linklater, Booth) de kapsayacak biçimde kullanılmaktadır.

uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak görür ve devletlerin bu ortamda varlıklarını sürdürebilmek için güç ve güvenlik arayışına yöneldiklerini savunur. Klasik realizm, özellikle Hans Morgenthau'nun katkılarıyla, bu güç arayışını insan doğasının rekabetçi karakteriyle ilişkilendirmiştir. Morgenthau'ya göre siyaset, ahlaki ideallerden ziyade çıkar ve güç mücadelesi üzerinden anlaşılabilir; devletlerin dış politikası da bu mantıkla şekillenir. Ancak bu yaklaşım, insan doğasına yaptığı güçlü vurgu nedeniyle fazla özcü bulunmuş ve uluslararası sistemin yapısal koşullarını yeterince dikkate almadığı yönünde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, açıklamanın odak noktasını bireylerden sistemin kendisine kaydıran ve Kenneth Waltz'un öncülüğünde gelişen neorealizmin doğuşunu hazırlamıştır³⁴.

Neorealizm, uluslararası politikayı tek tek devletlerin özelliklerine indirgemek yerine bir sistem olarak kavrar. Bu sistemin düzenleyici ilkesi anarşidir; devletler işlevsel olarak birbirine benzer birimlerdir ve aralarındaki temel fark göreceli kapasiteleridir. Bu kapasitelerin dağılımı, sistemin yapısını oluşturur ve devletlerin davranışlarını sınırlandıran veya teşvik eden bir çerçeve sağlar. Yapı, kendiliğinden ve niyet edilmemiş biçimde devletlerin karşılıklı etkileşimlerinden doğar; bu nedenle sistemdeki düzen, bir merkezi otoritenin iradesinden çok yapısal zorunlulukların ürünüdür. Yapısal değişim de esasen bu kapasitelerin dağılımındaki değişimle meydana gelir. Waltz'un yaklaşımı, lider özellikleri veya rejim tipleri gibi birimsel faktörleri dışarıda bırakarak, uluslararası siyaseti belirleyen temel dinamiğin bu yapısal kısıtlar olduğunu vurgular ve böylece devletlerin hangi davranış kalıplarını geliştirme eğiliminde olduğunu açıklamayı mümkün kılar³⁵. Bu yapısal mantık, neorealizmin genel kabul gören yorumunu oluştururken, literatürde iki farklı yoruma ayrılmıştır: Waltz'un temsil ettiği savunmacı realizm, gücü güvenliği sağlamak için bir araç olarak görür ve denge politikalarının istikrarı koruyabileceğini savunur. Buna karşın John Mearsheimer'ın öncülük ettiği saldırgan realizm, anarşik ortamda devletlerin sürekli göreceli güç kazanmaya çalıştığını ve hegemonya arayışının kaçınılmaz olduğunu ileri sürer³⁶. Bu iki yaklaşım, neorealizmin anarşi koşullarında devlet davranışını nasıl yorumladığına dair farklı perspektifler sunmaktadır.

Neorealizm, uzun süre disiplin içerisinde önemli bir konuma sahip olsa da aynı sistemde yer alan devletlerin neden farklı dış politika tercihlerinde bulunduğunu açıklamadaki eksikliği nedeniyle zaman zaman eleştirilmiştir³⁷. Özellikle Soğuk Savaş'ın savaşız biçimde sona

³⁴ Donnelly, 2000: 6-31.

³⁵ Waltz, 1979: 79-101.

³⁶ Kiraz, 2020: 670-671.

³⁷ Rose (1998), neorealizmin yalnızca sistem düzeyini dikkate aldığı için dış politika farklılıklarını açıklayamadığını; Zakaria (1998), devletlerin dış politika kapasitesinin içsel unsurlara da bağlı olduğunu; Schweller (1996) ise devletlerin sistem içinde farklı amaç ve motivasyonlara sahip olabileceğini vurgulayarak yapısal realizmin bu çeşitliliği göz ardı ettiğini ileri sürmüştür.

ermesini açıklayamaması, neorealizme yöneltlen temel eleştirilerden biri olmuş; bu durum, kuramın uluslararası ilişkilerdeki değişimi değil yalnızca süreklilikleri açıklayabilen bir çerçeve sunduğu yönündeki değerlendirmeleri güçlendirmiştir³⁸. Benzer bir yetersizlik, Türkiye'nin 2020 Karabağ sürecindeki dış politika tercihlerinde de gözlemlenmektedir. Neorealizm, sistem düzeyinde Türkiye'nin Azerbaycan'a destek vermesini büyük ölçüde anlaşılır kılar: Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu dengeleme, enerji ve ulaştırma koridorları üzerindeki jeopolitik rekabet, Türkiye'nin bölgesel nüfuz arayışı gibi faktörler bu desteği mantıklı kılar³⁹. Ancak aynı açıklama, Türkiye'nin neden önceki çatışmalardan farklı olarak bu kez daha yüksek perdeden söylemlerle ve askerî, siyasi destekle en baştan itibaren bu kadar net bir pozisyon aldığını⁴⁰ yeterince açıklayamaz. Aynı sistemde yer alan İran daha temkinli kalırken, Batılı devletler çatışmanın dışında kalmış, Türkiye ise farklılaşarak açık biçimde Azerbaycan'ın yanında konumlanmıştır⁴¹. Bu farklılığı anlamak için, yalnızca yapısal değişkenlerin ötesine geçmek ve içsel faktörlerin süzgecini dikkate almak gerekmektedir. Neorealizmin tekil dış politika açıklamalarını kapsam dışı bırakması⁴², bu nedenle hem Soğuk Savaş'ın barışçıl bitişi gibi tarihsel dönüşümleri hem de Karabağ örneğinde görülen kırılmaları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada, devletlerin dış politikalarını anlamak için içsel faktörleri de analize dahil ederek neorealizme katkı yapan neoklasik realizm, Türkiye'nin Karabağ sürecini çözümlemek için daha uygun bir çerçeve sunmaktadır.

1.1.2. Neoklasik Realizmin Genel Çerçevesi

Neoklasik realizm, klasik realizmin içsel unsurlara — devlet kurumları, liderlik ve siyasi algılara — yaptığı vurguyu, neorealizmin uluslararası sistem merkezli analiz biçimiyle birleştiren bir yaklaşımdır. Klasik realizmin kavramlarını, neorealizmin bilimsel yöntemleriyle bütünleştirmeyi amaçlayan bu yaklaşım, uluslararası sistemin yapısal koşullarını belirleyici kabul etmekle birlikte, bu koşulların devletler tarafından nasıl algılanıp yorumlandığının da dış politika davranışlarını şekillendirdiğini savunur. Neoklasik realistlere göre devletlerin içsel uyumu, bürokratik yapıları ve karar alıcıların değerlendirmeleri, dış politikada izlenen yönelimleri doğrudan etkileyebilir; dolayısıyla yalnızca sistem düzeyine bakarak devlet davranışlarını açıklamak yeterli değildir. Bu nedenle neoklasik realizm hem maddi güce hem

³⁸ Lebow, 1994: 249–252; 274–277.

³⁹ Neset vd., 2023: 12–17.

⁴⁰ Öztığ, 2023: 151–155.

⁴¹ Neset vd., 2023: 11–14.

⁴² Waltz, 1996: 50–59.

de liderlerin algılarına, kurumların etkinliğine ve içsel faktörlerin işleyişine vurgu yaparak, dış politika analizine çok katmanlı bir bakış açısı kazandırır⁴³.

Yaklaşımı kavramsallaştıran Gideon Rose⁴⁴, dış politika davranışını açıklamaya yönelik literatürde dört ana yaklaşımı ayırt edip, sınırlılıklarını tartışarak neoklasik realizmin teorik konumunu netleştirir. İlk olarak Innenpolitik yaklaşımlar, dış politikanın rejim tipi, bürokratik siyaset, toplumsal koalisyonlar veya ideolojiler gibi içsel faktörlerden kaynaklandığını vurgular; ancak Rose’a göre bu modeller çoğu zaman uluslararası sistemin kısıtlarını yeterince dikkate almaz. İkinci olarak saldırgan realizm, devletlerin güvenliklerini sağlamak için sadece yeterli güç değil, mümkün olan en fazla gücü elde etmeye çalıştıklarını ve nihai amaçlarının hegemonyaya ulaşmak olduğunu ileri sürer; fakat Rose bunun dış politikayı aşırı şekilde güç arayışı mantığına indirgediğini belirtir. Üçüncü olarak savunmacı realizm, devletlerin esasen hayatta kalmaya odaklı olduklarını ve güvenliklerini korumak için dengelemeye başvurduklarını savunur; ancak bu yaklaşımın, aynı sistemik koşullara maruz kalan devletlerin neden farklı tepkiler verdiğini açıklamada yetersiz kaldığını vurgular. İşte tam da bu noktada Rose’a göre neoklasik realizm, bu sınırlılıkları aşma amacıyla, sistemik faktörlerin dış politika üzerindeki etkilerini kabul eder, fakat bu etkilerin lider algıları, devletin kurumsal ve toplumsal özellikleri gibi birim düzeyi ara değişkenler aracılığıyla süzülerek karar ve politikalara yansıdığını ileri sürer. Böylece neoklasik realizm, devletlerin dış politika davranışlarını anlamada hem uluslararası sistemin hem de birim düzeyindeki faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunur⁴⁵.

Tablo 1.1: Dört Dış Politika Teorisi⁴⁶

Teori	Uluslararası Sistem Görüşü	Birimlere Bakış	Nedensel Mantık
Innenpolitik Teoriler	Önemsiz	Yüksek oranda farklılaşır	İçsel faktörler dış politikayı belirler
Savunmacı Realizm	Zaman zaman önemli; anarşinin etkileri değişkenlik gösterir	Yüksek oranda farklılaşır	Sistemik teşvikler ya da içsel faktörler dış politikayı belirler
Saldırgan Realizm	Çok önemli, Hobbesçu anarşi	Benzeşirler	Sistemik teşvikler dış politikayı belirler
Neoklasik Realizm	Önemli, anarşi muğlak	Farklılaşır	Sistemik teşvikler (bağımsız değişken) içsel faktörlerle (ara değişken) birlikte dış politikayı belirler

⁴³ Baylis vd., 2023: 142.

⁴⁴ Aydın, 2024: 3.

⁴⁵ Rose, 1998:147-153.

⁴⁶ Rose, 1998: 154.

Neoklasik realizm, dış politika davranışlarını açıklarken bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler etrafında bir analitik çerçeve kurar; bağımsız değişken olarak sistemik teşvikleri, ara değişken olarak içsel faktörleri ve bağımlı değişken olarak dış politika çıktısını analizin merkezine koyar. Bu yaklaşım, neorealizmin devletleri “kara kutu” olarak ele alan yaklaşımını aşarak, dış politikayı açıklamada iç siyasal ve kurumsal faktörleri de analize dahil eder. Bu yönüyle devletin “kara kutusunun açılması” gerektiğini vurgular⁴⁷. Böylece neoklasik realizm, dış politika davranışlarını açıklarken yapısal koşullar ile içsel etkenlerin etkileşimini merkeze alır; sistemik teşviklerin devletin içsel kapasitesi, kurumları, ideolojisi ve liderlerin algıları gibi birim düzeyindeki değişkenler aracılığıyla dış politika kararlarına nasıl yansıdığını analiz eder. Bu sayede, devletlerin benzer sistemik koşullar altında dahi farklı dış politika stratejileri — mevcut politikaları sürdürme, yenilik geliştirme ya da uyarlama biçiminde — benimseyebilmelerini açıklamayı mümkün kılar⁴⁸.

Tablo 1.2: Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizmin Karşılaştırılması⁴⁹

Teori	Epistemoloji ve Metodoloji	Uluslararası Sistem Görüşü	Birimlere Bakış	Bağımlı Değişken	Nedensel Mantık
Klasik Realizm	Tümevarımcı; siyasetin doğası hakkında felsefi yansımalar veya ayrıntılı tarihsel analiz (çoğunlukla Batı Avrupa tarihinden alınır)	Bir miktar önemli	Farklılaşır (devletler heterojen kabul edilir)	Devletlerin dış politikaları	Güç dağılımı veya çıkarların dağılımı (revizyonist-statükocu) dış politikayı belirler
Neorealizm	Tümdengelimci; nitel (ve bazen nicel) yöntemlerle rakip hipotezlerin sınanması	Çok önemli; sürekli rekabetçi ve belirsiz	Farklılaşmaz (devletler birbirine benzer kabul edilir)	Uluslararası politika çıktıları	Görelî güç dağılımı (bağımsız değişken) uluslararası çıktıları (bağımlı değişken) belirler
Neoklasik Realizm	Tümdengelimci; nitel yöntemlerle rakip hipotezlerin sınanması	Önemli; anarşinin etkileri değişken ve bazen karar vericiler için belirsizdir	Farklılaşır (devletlerin içsel özellikleri dikkate alınır)	Devletlerin dış politikaları	Görelî güç dağılımı (bağımsız değişken), ara değişkenler (elit algıları, içsel kısıtlamalar) aracılığıyla dış politikayı (bağımlı değişken) etkiler

⁴⁷ Gürses, 2017: 40-42.

⁴⁸ Lobell, vd., 2009: 213-215.

⁴⁹ Lobell, vd., 2009: 20.

Neoklasik realizmin en önemli katkısı, uluslararası sistemin sağladığı açıklama kapasitesini birim düzeyi analizlerle tamamlayarak daha kapsamlı bir çerçeve sunmasıdır. Bu mantık, Türkiye’nin 2020 Karabağ Operasyonu sürecinde sergilediği dış politika davranışını açıklamak için de elverişli bir zemin sunmaktadır; zira Türkiye özelinde lider algıları ile kurumsal yapıdaki merkezîyetçilik dış politika kararlarını doğrudan etkilemektedir.

1.1.2.1. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem ve Güç Dağılımı

Neoklasik realizm, bağımsız değişken olarak uluslararası sistemin anarşik yapısını, güç dağılımındaki değişimleri ve buna bağlı yapısal kısıtları kabul eder. Bu açıdan yaklaşım, neorealizmle aynı temel varsayımı paylaşır: devletler anarşik bir ortamda güvenliklerini sağlamakla yükümlüdür ve göreceli güç dağılımı bu ortamda devletlerin hareket alanını belirler⁵⁰. Ancak neoklasik realizm, bu sistemik etkenlerin gerekli olmakla birlikte devlet davranışlarını açıklamakta tek başına yeterli olmadığını vurgular. Yapısal koşullar yalnızca birer ‘girdi’ niteliğindedir; bu girdilerin dış politika tercihinin nasıl dönüştüğü ise karar alıcıların algıları ve devletin içsel dinamikleri gibi ara değişkenlere bağlıdır. Dolayısıyla bağımsız değişken, devlet davranışını doğrudan belirlemekten çok, sınırlarını ve yönelimlerini çizen çerçeveyici bir rol üstlenir⁵¹. Bu çerçeve yalnızca güç dağılımıyla sınırlı değildir; aynı zamanda coğrafya gibi sabit koşullar, askerî ve ekonomik kapasite, teknoloji, enerji kaynakları, kutupsallık ve güç geçişleri gibi dinamik süreçler ile ittifaklar, uluslararası rejimler ve yeni güvenlik tehditleri de sistem düzeyinde belirleyici faktörler arasında yer alır⁵². Literatürde bu unsurlar farklı kavramlarla ele alınmıştır: Rose ve bunları “fırsatlar ve kısıtlar” olarak tanımlar⁵³; Taliaferro ise “sistemik zorunluluklar” kavramını kullanır⁵⁴. Bu farklı adlandırmaların ortak noktası, uluslararası sistemin devletlere hem baskılar hem de fırsatlar sunduğunu kabul etmeleridir.

2020 Karabağ Operasyonu bağlamında bu sistemik baskı ve fırsatlar açık biçimde görülebilir. Bu dönemde Güney Kafkasya’daki güç dengesi Azerbaycan lehine değişmiştir. Enerji gelirleri sayesinde savunma harcamalarını artıran Bakü yönetimi, askerî kapasitesini hızla modernize etmiş; buna karşın Ermenistan ekonomik kısıtlar nedeniyle savunma gücünü sınırlı tutmuştur⁵⁵. Rusya, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) kapsamındaki yükümlülüklerine rağmen, çatışmaların Ermenistan’ın uluslararası tanınan sınırları dışında gerçekleşmesi nedeniyle doğrudan müdahaleden kaçınmıştır. Moskova bu süreçte, taraflara

⁵⁰ Gürses, 2017: 40-42.

⁵¹ Taliaferro, 2000: 128-157; Rose, 1998: 146-147.

⁵² Lobell vd., 2009: 202-205.

⁵³ Rose, 1998: 151.

⁵⁴ Taliaferro 2000: 134.

⁵⁵ Özgen, 2021: 106-109.

dengeli yaklaşımını sürdürmüştür; ancak askeri müdahalenin sonunda arabulucu olarak devreye girip barış gücü konuşlandırarak Güney Kafkasya'daki etkisini pekiştirmiştir. ABD'nin 2020 seçim süreci ve COVID-19 pandemisinin yarattığı koşullar, Avrupa Birliği'nin iç meseleleriyle birleşerek Batılı aktörlerin bölgeye ilgisini sınırlamıştır. Bu dönemde AGİT Minsk Grubu'nun faaliyetleri, çoğunlukla ateşkes çağrılarıyla sınırlı kalmıştır. İran ise tarafsız bir tutum benimsemiş, bölgesel önceliklerinin ve sınırlı kapasitesinin etkisiyle çatışmalarda belirleyici rol oynayamamıştır. Bu koşullar, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği güçlü siyasi ve askeri destek aracılığıyla Güney Kafkasya'daki nüfuzunu artırmasına elverişli bir ortam yaratmıştır⁵⁶.

Sistemik koşullar, Türkiye açısından hem baskılar hem de fırsatlar doğurmuştur: Ermenistan'ın statükocu tutumu ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu artırma çabaları, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki jeopolitik etkisini sınırlayan ve enerji güvenliğini zedeleyen bir yapı olarak tehdit olarak algılanmış, diğer yandan Azerbaycan'la artan askeri ve enerji temelli iş birliği sayesinde Türkiye'nin bölgesel güç konumunu pekiştirmesi bakımından elverişli bir zemin oluşmuştur. Bu çerçevede, Ankara'nın 2020 askeri operasyonunda izlediği politika yalnızca Azerbaycan'a destek vermek değil, aynı zamanda mevcut statükoyu dönüştürerek bölgesel dengeyi kendi lehine yeniden inşa etme çabası olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye açısından 2020 süreci, hem statükonun yarattığı sistemik baskılara karşı bir tepki hem de yükselen fırsat penceresinin etkin biçimde değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Ankara'nın bu dönemdeki dış politika davranışı, realizmin öngördüğü biçimde, ulusal çıkarların korunması ve güç projeksiyonunun artırılması yönündeki pragmatik bir stratejinin tezahürüdür⁵⁷. Ayrıca bölgesel düzeyde Türkiye'nin Libya ve Suriye'de edindiği askeri-siyasi tecrübelerle birlikte artan kapasitesi ve İHA/SİHA teknolojisindeki ilerleme, Karabağ sürecinde Azerbaycan'ın yanında daha sağlam ve kararlı bir biçimde konumlanabilmesine imkân tanımıştır⁵⁸. Ancak bu teşvikler tek başına Türkiye'nin neden bu kadar belirgin ve yüksek profilli bir tutum sergileyerek Azerbaycan'ın yanında konumlandığını açıklamaya yetmez. Zira aynı uluslararası ortamda İran temkinli kalmış, Rusya kontrollü bir arabuluculuk yürütmüş, Batılı aktörler ise sürece mesafeli davranmıştır. Dolayısıyla sistemik teşvikler devletlerin hareket alanını çizse de tercih edilen stratejilerin nasıl şekillendiğini anlamak için içsel faktörlerin ve özellikle lider algısının analize dahil edilmesi gerekmektedir. Bu tez, tam da bu nedenle bağımsız değişken olarak sistemik teşvikleri başlangıç noktası kabul etmekte; ancak dış politika davranışlarını açıklamak için ara değişkenlere odaklanmaktadır.

⁵⁶ Welt ve Bowen, 2021: 8-18.

⁵⁷ Dadparvar ve Azizi, 2020: 477-480; Vatankeh ve Navazeni, 2021: 30-35.

⁵⁸ Rossiter ve Cannon, 2022: 215-219.

1.1.2.2. Ara Değişkenler

Neoklasik realizmi realist teoriler arasında ayıran en önemli özelliği, dış politikayı yalnızca sistemin ürettiği baskı ve fırsatlarla açıklamaya çalışmaması, bu etkilerin nasıl algılandığını ve dönüştüğünü de dikkate almasıdır. Başka bir ifadeyle, neoklasik realist düşünceye göre sistem düzeyinde ortaya çıkan teşvikler tek başına devlet davranışını belirlemez; bunlar karar alma sürecine, devletin içsel yapısı ve liderlerin algıları gibi faktörler aracılığıyla yansır. Ara değişkenler tam da bu noktada devreye girer ve bir tür iletim kayışı (transmission belt) işlevi görerek sistemden gelen sinyalleri güçlendirebilir, zayıflatabilir ya da yönünü değiştirebilir. Bu sayede, benzer yapısal koşullar altında ortaya çıkan dış politika farklılıklarının ardındaki nedenler anlaşılabilir⁵⁹.

Neoklasik realizm literatüründe ara değişkenler farklı kategoriler altında ele alınsa da burada ara değişkenlerden kasıt, karar alıcıların algıları ile devletin içsel özelliklerini kapsayan yerel dinamiklerdir. Bu çerçevede “ara değişken” ifadesi, otonom bir iç nedenler listesini değil; sistemik kısıtların dış politika davranışına nasıl çevrildiğini açıklayan nedensel mekanizmalar bütünü ifade eder⁶⁰. Bu mekanizmalar arasında karar alıcıların algılarının seçici dikkat ve tehdit değerlendirmesi yoluyla hedefleri çerçevelemesi, kurumsal-toplumsal süreçlerin koalisyon kurma ve kaynak seferberliğini belirlemesi, bürokratik-askerî örgütlerin uygulama safhasında politikaların uygulanış şeklini değiştirmesi sayılabilir. Karar alıcılar bu noktada kritik bir rol üstlenir; devletin kurumsal kapasitesine ve bilgi akışına doğrudan erişimleri sayesinde diğer aktörlere kıyasla daha kapsamlı değerlendirmeler yapabilmektedirler⁶¹.

Neoklasik realizm literatüründe ara değişkenlerin kapsamı tartışmalı olsa da⁶² kuramın çağdaş formülasyonunda bu değişkenlerin sınırsız biçimde değil, belirli analitik kategoriler çerçevesinde ele alındığı vurgulanmaktadır. Ripsman, Taliaferro ve Lobell’in *Neoclassical Realist Theory of International Politics* adlı eserinde, yazarlar ara değişkenlerin belirli koşullar altında ve sistemik uyarılarla etkileşim içinde işlediğini ortaya koyarak bunları dört temel grupta sınıflandırır: (i) lider imgeleri, yani dış uyarıların algılanmasını biçimlendiren temel inançlar ve bilişsel filtreler; (ii) stratejik kültür, yani yerleşik normlar ve paylaşılan beklentiler yoluyla hem algı hem karar süreçlerini şekillendiren normatif çerçeve; (iii) devlet-toplum ilişkileri, yani koalisyon politikaları, toplumsal uyum veya bölünmeler ve seferberlik kapasitesi üzerinden karar alma ve uygulamayı şekillendiren etkileşim alanı; ve (iv) iç kurumsal düzen, yani yürütmenin özerkliği, veto aktörleri ve denetim mekanizmalarıyla karar süreçlerini

⁵⁹ Lobell vd., 2009: 4-5.

⁶⁰ Lobell vd., 2009: 28-29.

⁶¹ Lobell vd., 2009: 180-185.

⁶² Meibauer, 2020: 23-26.

belirleyen kurumsal çerçeve. Yazarlar bu dört kümenin algı, karar alma ve politika uygulaması süreçleriyle nasıl kesiştiğini göstererek ara değişkenlerin hangi koşullarda daha etkili olabileceğini açıklar⁶³. Bu doğrultuda çalışmada 2020 Karabağ sürecinde Türkiye'nin dış politika davranışını anlamak açısından en yüksek açıklayıcı boyuta sahip olduğu düşünülen iki ara değişken olan lider algısı ile kurumsal yapının merkezîyetçi niteliği öne çıkarılmaktadır.

1.1.2.2.1. Lider Algıları

Neoklasik realizmde lider algıları, uluslararası sistemden gelen teşviklerin dış politikaya nasıl yansıtılacağını belirleyen en kritik ara değişkenlerden biri olarak öne çıkar. Zakaria, dış politika davranışının yalnızca maddi güç kapasitesine değil, karar verici liderlerin bu gücü ve uluslararası ortamı nasıl algıladıklarına bağlı olarak şekillendiğini vurgular⁶⁴. Bu yaklaşım, sistemik baskılar ile devlet düzeyindeki karar alma süreçleri arasında algısal bir köprü kurar. Yapısal koşullar devletlere fırsatlar ve kısıtlar sunsa da bunların tehdit mi yoksa fırsat mı olarak değerlendirileceği karar alıcıların öznel yorumlarına bağlıdır⁶⁵. Algısal ve bilişsel filtreler, sistemik sinyallerin anlamlandırıldığı ilk eşiktir; zira liderler bu sinyalleri kendi dünya görüşleri, tehdit algıları ve ideolojik eğilimleri üzerinden yorumlar. Bu süreçte seçici algılar, bilişsel sınırlılıklar ve yanlış değerlendirmeler dış politika tercihlerinde belirleyici sapmalara yol açabilir. Jervis'in ortaya koyduğu gibi, tehditleri abartma ya da küçümseme eğilimleri kriz davranışını doğrudan etkileyebilir⁶⁶. Dolayısıyla aynı güç dağılımı bir lider tarafından fırsat, başka bir lider tarafından ise tehdit olarak okunabilir; bu farklılıklar da benzer yapısal koşullar altında devletlerin neden farklı dış politika tercihlerinde bulunduğunu anlamak için kritik bir açıklama gücü sunar.

Lider algılarının ne yönde şekillendiğini ortaya koymanın çeşitli yolları olsa da söylemler, liderlerin algılarının doğrudan dışavurumu olarak öne çıkar⁶⁷. Zira kapalı karar alma süreçlerine doğrudan erişim çoğu zaman mümkün değildir; buna karşın liderlerin söylemleri, onların tehdit ve fırsatları nasıl çerçevelediklerini gözler önüne serer. Bu nedenle 2020 Karabağ süreci bağlamında Türkiye'nin dış politika davranışını anlamak için Cumhurbaşkanı Recep

⁶³ Ripsman vd., 2016: 59-79.

⁶⁴ Zakaria, 1999: 24-25.

⁶⁵ Pandey, 2018: 38-39. Pandey, karar alma süreçlerinde riskin yalnızca nesnel olasılık ve sonuçlara göre değil, karar vericinin öznel algı ve değerlendirmeleriyle “fırsat” ve “tehdit” bileşenlerine ayrılarak değerlendirildiğini öne süren Opportunity–Threat Theory adlı matematiksel bir model geliştirmektedir.

⁶⁶ Jervis, 1976: 117-201.

⁶⁷ Morin ve Paquin, 2018: 69-100. Morin ve Paquin'e göre liderlerin algılarının ve bilişsel eğilimlerinin doğrudan gözlemlenmesi çoğu durumda mümkün değildir. Bu nedenle, bu içsel süreçleri dolaylı biçimde incelemenin en etkili yollarından biri söylem analizidir. Bu yaklaşım, liderlerin konuşma ve metinlerindeki dilsel örüntülerin, onların dünyayı nasıl algıladıklarının, olayları nasıl neden–sonuç ilişkilerine bağladıklarının ve karar süreçlerinde hangi bilişsel kalıpları kullandıklarının gözlemlenebilir dışavurumu olduğu varsayımına dayanır.

Tayyip Erdoğan'ın söylemleri, onun algılarının analizi açısından temel bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Erdoğan'ın Karabağ sürecindeki söylemleri, lider algılarının dış politika tercihlerine nasıl yansıdığını gösteren çok boyutlu bir örnek sunmaktadır. Öncelikle, tehdit tanımları söylemlerde açık biçimde görülmektedir. Ermenistan “işgalci” ve “statükocu” bir aktör olarak çerçevelenmiştir. Bu tehdit algısıyla bağlantılı biçimde stratejik yönelim de netleştirilmiş, “Türk milleti her zaman olduğu gibi bugün de tüm imkanlarıyla Azerbaycanlı kardeşlerinin yanındadır”⁶⁸ ifadesi yalnızca bir destek beyanı değil, Ankara'nın Güney Kafkasya'da kalıcı nüfuz arayışının göstergesi olarak sunulmuştur. Erdoğan aynı zamanda bu süreci meşruiyet söylemiyle desteklemiş; uluslararası hukuka sık atıf yaparak Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını geri almasını meşru bir hak olarak tanımlamış, tarihsel bağlar ve kardeşlik vurgusuyla ahlaki bir gerekçelendirme de üretmiştir. Bu noktada “iki devlet bir millet” söylemi öne çıkmış, kimliksel bir bütünlük üzerinden Azerbaycan ile Türkiye arasındaki bağlar pekiştirilmiştir. Bununla birlikte Erdoğan'ın dili, yalnızca Azerbaycan'a destekle sınırlı kalmamış, Batı'nın ilgisizliğini eleştirerek Türkiye'yi Azerbaycan'ın aslı müttefiki konumuna yerleştirmiş, Rusya'ya yönelik ise daha temkinli ve dengeli bir çerçeve tercih edilmiştir. Bu söylemler, lider algılarının sistemik teşvikleri nasıl dönüştürdüğünü ve Türkiye'nin dış politikasına nasıl tercüme edildiğini göstermektedir⁶⁹. Dolayısıyla Erdoğan'ın söylemlerinin sistematik biçimde incelenmesi, 2020 Karabağ Askerî Operasyonu'nda Türkiye'nin neden yüksek perdeden ve iddialı bir dış politika tercihinde bulunduğunu anlamak için kritik bir analitik zemin sunmaktadır.

1.1.2.2.2. Devletin Kurumsal Yapısı

Neoklasik realizmde, algısal ve bilişsel filtrelerin yanı sıra, devletin içsel ve özellikle kurumsal düzenekleri dış politika analizinde temel ara değişkenlerden birini oluşturur. Rose'un belirttiği üzere, sistemden gelen baskılar ve fırsatlar ancak devletin kapasitesi ve siyasal yapıları aracılığıyla dış politikaya yansır⁷⁰. Yapısal koşullar devletlere bir hareket alanı sunsa da bu alanın nasıl kullanılacağı büyük ölçüde devletin iç örgütlenmesine, karar alma süreçlerinin işleyişine ve yürütmenin özerkliğine bağlıdır. Kurumsal düzen, karar alıcıların manevra kabiliyetini artırabilir ya da sınırlayabilir; bürokratik rekabet, veto aktörleri veya merkezîleşmiş karar mekanizmaları dış politika tercihlerini doğrudan şekillendirebilir. Burada devlet

⁶⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 102. yıl dönümünü kutladı”, Anadolu Ajansı, 28.05.2020.

⁶⁹ Bu değerlendirme, Erdoğan'ın konuşmalarının üçüncü bölümde yapılan ayrıntılı analizine dayanmaktadır.

⁷⁰ Rose: 1998: 147-148; 156; 161-164.

kapasitesi yalnızca eldeki kaynakların miktarına değil, aynı zamanda bu kaynakların siyasal süreçler aracılığıyla ne ölçüde etkin kullanılabildiğine bağlıdır. Dolayısıyla kurumsal faktörler, sistemden gelen teşviklerin dış politikaya güçlü bir şekilde aktarılmasını kolaylaştırabileceği gibi, bunların etkisini zayıflatıp yönünü değiştirebilir; bu da devletlerin aynı uluslararası koşullar altında neden farklı stratejiler geliştirdiğini açıklamada kritik bir işlev görür⁷¹.

Kurumsal yapı ve karar alma mekanizmaları, dış politika sürecinde hangi aktörlerin etkili olacağını ve liderin tercihlerini ne ölçüde hayata geçirebileceğini belirler. İçsel yapının bir diğer boyutu olarak toplumsal dinamikler – kamuoyu, milliyetçilik, çıkar grupları veya ekonomik baskılar – sürecin yönünü zaman zaman etkileme kapasitesine sahiptir. Neoklasik realizm bu etkileşimleri, lider algılarıyla başlayan ve kurumsal düzeneklerden geçerek bürokratik-askerî kurumlar aracılığıyla uygulamaya varan bir zincir olarak açıklar. Zincirin her halkasında yaşanan farklılıklar ya da aksaklıklar, dış politika kararlarının nasıl biçimleneceğini tayin eder ve bu da neoklasik realizmin çok katmanlı bir açıklama çerçevesi sunduğunu gösterir⁷². Bu genel çerçeve Türkiye örneğinde, 2017 referandumuyla onaylanıp 2018’de yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile özellikle görünür hale gelmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı etrafında merkezileşmiş; kurumlar arası koordinasyon ve uygulama kapasitesi tek bir merkezde toplanmıştır⁷³. Neoklasik realizmin diliyle ifade edilecek olursa, kurumsal yapı karar alma zincirindeki “iletim kayışının” sürtünmesini azaltmıştır. Karar alma zincirinde veto aktörlerinin ve bürokratik sürtünme noktalarının azalması, liderin tehdit-fırsat algısının politika tasarımına ve uygulamaya daha hızlı ve daha doğrudan tercüme edilme olasılığını artırmaktadır. Bu merkezileşme bir yandan tutarlı mesajlaşma ve hızlı tepki üretimi gibi avantajlar sağlarken, diğer yandan dengeleyici kurumsal geri bildirim kanallarının zayıflaması durumunda algısal yanlışlıkların politika tercihinin daha kolay sızabilmesi gibi riskler de doğurmaktadır. Neoklasik realizm açısından kritik olan nokta şudur: Türkiye’deki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, sistemik teşvikleri filtreleyen içsel mekanizmaların “geçirgenliğini” artırmış; böylece hem sistemden gelen baskı ve fırsatlar hem de liderin çerçevelendiği tehdit ve fırsatlar dış politikaya daha güçlü biçimde yansiyabilir hale gelmiştir.

Merkezileşmenin dış politika üzerindeki etkisini somutlaştırmak için, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bazı özellikleri öne çıkarılabilir. Bu kurumsal düzen, Dışişleri Bakanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı ve diğer bürokratik aktörlerin rollerini danışma düzeyine indirgerken, karar alma yetkisini doğrudan Cumhurbaşkanlığı makamında

⁷¹ Lobell vd., 2009: 25-39.

⁷² Ripsman vd., 2016: 60-79.

⁷³ Kalkar ve Öcal, 2020: 4-9.

toplamıştır. Karar alma ve politika oluşturma süreçlerinin tek merkezde yürütülmesi, karar mekanizmalarının yüksek derecede kişiselleşmesine ve liderin değerlendirme ile algılarının dış politika kararlarına artan ölçüde yansımaya yol açmaktadır. Liderin yakın danışman çevresi üzerinden işleyen bilgi akışı, dış politika tercihlerinin şekillenmesinde başat belirleyici haline gelmiştir. Bu yapı, kurumsal mekanizmaların formel olarak varlığını sürdürmesine rağmen, pratikte karar süreçlerinin liderin değerlendirme biçimiyle büyük ölçüde örtüştüğü bir dış politika mimarisi üretmektedir⁷⁴. Kurumsal yapının bu özellikleri, neoklasik realizmin öngördüğü biçimde, lider algısının kurumsal süzgeçten daha az kayıpla dış politikaya yansımaya imkân tanımaktadır. Ancak aynı merkezileştirici etki, alternatif görüşlerin politika sürecine dâhil olmasını sınırlayarak dış politikanın tek bir perspektife bağımlı hale gelmesi riskini de beraberinde getirmiştir. Burada tartışmanın konusu, bu sistemin devletin genel işleyişine faydalı ya da faydasız olup olmadığı değildir. Bu çalışmanın araştırmasında esas olan, lider algılarının dış politikaya ne ölçüde yansıdığını anlamak ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bu yansımayı nasıl mümkün kıldığına dair sunduğu analitik imkânlardır.

2020 Karabağ Askerî Operasyonu bağlamında bu kurumsal arka planın pratik sonucu, Türkiye'nin hızlı konsolidasyon ve tutarlı konumlanma sergileyebilmesidir. Operasyonun başından itibaren yüksek perdeden ve yekpare bir söylemin üretilmesi; diplomatik temasların, savunma işbirliği enstrümanlarının (eğitim, tatbikat, teknoloji ve kapasite paylaşımı), çok taraflı platformlardaki pozisyonların ve kamu diplomasisi unsurlarının birbirini tamamlayacak şekilde devreye sokulması bu merkezî işleyişle uyumludur. Yine aynı çerçevede, Moskova'yla çatışma eşiğini tırmandırmadan alan açıcı bir denge arayışının sürdürülmesi -örneğin ateşkes sonrası izleme/koordinasyon düzeneklerine angajman-⁷⁵ söylem, araç ve zamanlama üçlüsünde merkezî koordinasyon kapasitesinin rolünü düşündürmektedir. Bu nedenle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bu tezde bağımsız bir inceleme konusu olarak değil, lider algısının dış politika çıktısına taşınmasını hızlandıran kurumsal bağlam olarak ele alınmaktadır. Ampirik çözümlemelerde karşımıza çıkan söylem-karar-uygulama hizalanmalarının açıklanmasında, bu merkezileşmiş yapının sağladığı iletim kapasitesi analitik bir ipucu sunmaktadır.

1.1.2.3. Bağımlı Değişken: Dış Politika Davranışları

Neoklasik realizmde bağımlı değişken, devletlerin belirli bir dönemde dış politikada ortaya koyduğu somut davranışlardır. Lobell, Ripsman ve Taliaferro'nun vurguladığı üzere, neoklasik realizmin en önemli katkılarından biri dış politika davranışını sistem düzeyi ile içsel

⁷⁴ Neset vd, 2019.

⁷⁵ Öztığ, 2023: 151-156.

dinamiklerin ortak ürünü olarak kavramsallaştırmasıdır. Bu çerçevede bağımlı değişken, yalnızca askerî angajmanlar gibi “sert” çıktılarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda devletlerin sistemik teşvik ve kısıtlamalara verdikleri diplomatik, ekonomik ve güvenlik temelli tepkileri de kapsamaktadır⁷⁶. Rose ise dış politika davranışlarını devletlerin sistemden gelen fırsat ve kısıtları nasıl algıladıklarının ve devletin iç yapısı aracılığıyla nasıl şekillendiğinin bir yansıması olarak değerlendirir. Neoklasik realizm açısından belirleyici olan, bağımlı değişkenin uluslararası sistemdeki sonuç kalıpları değil, bireysel devletlerin dış politika davranışlarıdır. Zira devletlerarası etkileşimlerin nihai sonuçları çoğu zaman devletlerin doğrudan kontrolü dışında kalan sistemsel dinamiklerce şekillenir. Bu nedenle neoklasik realizm, açıklama birimini “devletin ne yapmaya çalıştığına” yani dış politika davranışlarına odaklayarak, benzer uluslararası koşullar altında farklı devletlerin neden farklı dış politika tercihlerinde bulunduğunu anlamayı amaçlar. Bu noktadan hareketle, teori açısından kritik olan husus, dış politika davranışının sistemik teşviklerin doğrudan bir yansıması olmadığıdır. Bu teşvikler ara değişkenler aracılığıyla süzülüp dönüştürüldükten sonra somut stratejilere tercüme edilir. Dolayısıyla bağımlı değişken, sistemik ve birimsel faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan dış politika tercihi olarak tanımlanır⁷⁷. Böylelikle dış politika davranışları, iki düzey arasındaki etkileşimi açığa çıkaran ve yapısal fırsat ile kısıtların nasıl içsel süreçler aracılığıyla davranışa dönüştüğünü gösteren bir analitik kategori işlevi görür.

2020 Karabağ süreci bağlamında Türkiye’nin dış politika davranışı da bağımlı değişkenin somutlaşmış hâli olarak görülebilir. Söylem düzeyinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “iki devlet bir millet” vurgusu ve Ermenistan’ı “işgalci” olarak tanımlayan ifadeleri⁷⁸, tehdidin çerçevesini ve Azerbaycan’a koşulsuz desteği yansıtmıştır. Askerî düzeyde, Türk yapımı İHA ve SİHA’ların sahada yoğun biçimde kullanılması ve Türk askerî personelinin Azerbaycan ordusuna eğitim ve danışmanlık desteği vermesi, Ankara’nın desteğini açık biçimde ortaya koymuştur⁷⁹. Diplomatik alanda, Türkiye’nin AGİT Minsk Grubu’nu işlevsiz ilan eden söylemleri⁸⁰, çözüm formatlarının yeniden tanımlanmasına yönelik girişimlerini ortaya koyarken, ateşkes sonrasında Azerbaycan ile Rusya arasında kurulan ortak izleme merkezinde Türkiye’nin de yer alması⁸¹, diplomatik manevra kapasitesini göstermiştir. Ekonomik ve stratejik bağlamda, enerji koridorlarının güvenliği ve TANAP hattının istikrarı için yapılan

⁷⁶ Lobell vd., 2009: 18-23.

⁷⁷ Rose, 1998: 146-153.

⁷⁸ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

⁷⁹ Öztürk, 2023: 151-155.

⁸⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir”, Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

⁸¹ International Crisis Group, 2021: 5-9.

vurgu⁸², dış politika davranışının ekonomik araçlarla da bütünleştiğini göstermektedir. Çok taraflı platformlarda Azerbaycan'a verilen destek kararları, Ankara'nın meseleye yalnızca ikili değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası boyutlar kazandırma çabasını yansıtmıştır⁸³. Bütün bu çıktılar, sistemik teşviklerin Erdoğan'ın tehdit-fırsat algısı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin merkezileşmiş karar alma yapısı aracılığıyla dönüştürülerek dış politikaya yansıtıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Karabağ sürecindeki dış politika davranışı, neoklasik realizmin bağımlı değişken anlayışının vaka düzeyinde somutlaşmış bir örneğini sunmaktadır.

Bağımlı değişken olarak tanımlanan dış politika davranışlarının bu şekilde kavramsallaştırılması, araştırmanın kuramsal çerçevesini tamamlayan son unsurudur. Böylece sistemik teşviklerin belirlediği çerçeve ile ara değişkenlerin dönüştürücü etkisi, nihayetinde devletlerin dış politika tercihlerinde somut biçimde gözlenebilmektedir.

Birinci bölümün ilk kısmında araştırmanın kuramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Öncelikle sistemik teşviklerin devletlerin hareket alanını nasıl çerçevelediği tartışılmış, ardından bu teşviklerin dış politikaya nasıl yansıdığını açıklamak için ara değişkenlerin analize dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktada lider algıları ile devletin kurumsal yapısının vaka özelinde dış politika davranışını şekillendiren en kritik iki boyut olduğu vurgulanmıştır. Bağımlı değişken olarak tanımlanan dış politika davranışının ise yalnızca askerî-teknik destekle sınırlı olmayıp diplomasi, söylem, ekonomik ilişkiler ve uluslararası örgütlerdeki tutumlar gibi farklı biçimleri kapsadığı açıklanmıştır. Tüm bu kuramsal çerçeve, Azerbaycan'ın 2020 yılında gerçekleştirdiği Karabağ Askerî Operasyonu bağlamında Türkiye'nin dış politika davranışını açıklamak için uygun bir analitik zemin sunmaktadır. Zira söz konusu dönemde hem sistemik teşviklerin (güç dengesi, bölgesel konjonktür, küresel aktörlerin ilgisizliği) hem de ara değişkenlerin (lider algıları ve kurumsal yapı) belirleyici etkiler yarattığı görülmektedir. Dolayısıyla neoklasik realizm, Türkiye'nin bu süreçte neden yüksek perdeden ve iddialı bir dış politika tercihinde bulunduğunu anlamak için elverişli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Kuramsal çerçeve, Türkiye'nin 2020 Karabağ sürecindeki dış politika davranışını anlamak için lider algıları ve kurumsal yapının rolünü tanımlamaktadır. Ancak bu değişkenlerin ampirik olarak izlenebilmesi için, karar alıcıların tehdit ve fırsat algılarını ve bu algıların dış politikadaki yansımalarının sistematik biçimde incelenmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleri, bu algıları görünür kıldığı için incelemeye değer bir ampirik gözlem

⁸²<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

⁸³ Turan, 2025: 312-314.

alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu tür bir inceleme, lider söylemlerinin tematik analizi temelinde yürütüldüğünde, neoklasik realizmin öngördüğü algısal mekanizmaların ve bunların dış politika davranışına yansımalarının ampirik düzeyde takip edilebilmesini mümkün kılmaktadır. Böylece kuramsal çerçevenin sunduğu açıklama modeli, söylemler aracılığıyla hem ara değişken hem de bağımlı değişken düzeyinde somutlaştırılabilir.

1.2. Araştırma Tasarımı ve Söylem Temelli Tematik Analiz

Çalışma, Türkiye'nin 2020 Karabağ Askerî Operasyonu sürecinde izlediği dış politika davranışını neoklasik realizmin sunduğu kavramsal araçlar üzerinden anlamlandırmaktadır. Araştırma, nitel bir tek vaka incelemesi olarak tasarlanmış ve neoklasik realizmin benimsediği anlayış doğrultusunda dış politika kararlarının yalnızca sistemik baskı ve fırsatlardan değil, bu baskı ve fırsatların lider algıları ile kurumsal bağlamın etkileşimi sonucunda nasıl dönüştüğüne odaklanmıştır. Neoklasik realizm burada test edilen bir hipotez değil, olayların ardındaki algısal ve kurumsal mekanizmaları görünür kılmaya yarayan bir analitik mercek olarak işlev görmektedir. Lider söylemlerinin sistematik biçimde incelenmesi, karar alıcının tehdit ve fırsat algılarını olduğu kadar, bu algıların dış politika davranışına nasıl yansıdığını da takip etmeye imkân tanımaktadır. Bu bağlamda analiz, 2020 Karabağ sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleri üzerinden lider algılarını ve dış politika çıktılarının söylemsel yansımalarını izlemektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ise bağımsız bir analiz konusu yapılmadan, liderin dış politika konularındaki algılarının karar alma süreçlerine daha doğrudan yansiyabilmesini mümkün kılan kurumsal bir bağlam olarak dikkate alınmaktadır.

Çalışmanın vakası olarak, Azerbaycan'ın 2020 yılında yürüttüğü Karabağ Askerî Operasyonu sürecinde Türkiye'nin izlediği dış politika davranışı ele alınmaktadır. Bu dönem, Türkiye'nin geleneksel söylem çizgisini aşarak Azerbaycan'a açık ve yüksek perdeden destek verdiği bir süreç⁸⁴ olması bakımından özgün bir nitelik taşır. Ankara'nın bu süreçte klasik müttefiklik ilişkisinin ötesine geçerek müdahil bir aktör konumuna yükselmesi, içsel değişkenlerin belirleyici rolünü görünür kılmaktadır. Analiz, karşılaştırılabilirliği sağlamak ve söylem ile karar kalıplarındaki değişimi izleyebilmek amacıyla üç döneme ayrılmıştır: operasyon öncesi (Şubat–Eylül 2020), 44 günlük operasyon süreci (27 Eylül–9 Kasım 2020) ve ateşkes sonrasındaki yeniden yapılanma dönemi (11 Kasım 2020–Haziran 2021). Bu dönemleme, söylemlerdeki değişimi hem operasyon öncesi hazırlık ve ton belirleme evresi, hem operasyon sırasındaki yoğun destek söylemi, hem de operasyon sonrasında yeni durumun

⁸⁴ Öztığ, 2023: 147-156.

inşası bağlamında karşılaştırmalı biçimde izlemeyi mümkün kılar. Böylece hem süreklilikler hem de dönemsel kırılmalar sistematik biçimde görünür hale gelir.

Araştırmanın veri seti bütünüyle kamuya açık kaynaklardan oluşturulmuştur. Analizin merkezinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Karabağ Askerî Operasyonu öncesi, sırası ve sonrasındaki konuşmaları, basın açıklamaları ve sosyal medya paylaşımları yer almaktadır. Bu metinler, liderin tehdit ve fırsat algılarını en doğrudan biçimde yansıttıkları için temel inceleme malzemesi olarak seçilmiştir. Söylemlerin metin hâline ulaşılmasında, İletişim Başkanlığı açıklamaları ile Anadolu Ajansı ve TRT gibi resmî iletişim kanallarında yayımlanan haber ve raporlardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar, lider söyleminin resmî kayıtlara nasıl aktarıldığını ve kamuya nasıl sunulduğunu izleyebilmek açısından analize dâhil edilmiştir. Ayrıca resmî basın toplantıları ve diplomatik temaslara ilişkin duyurular, Türkiye'nin dış politika pozisyonunun izlenebilmesi açısından değerlendirilmiştir. Bunun dışında ulusal ve uluslararası haber ajansları, uzman yorumları ve akademik çalışmalar, veri setinin doğrudan parçası olmayıp yalnızca bağlamın anlaşılmasına katkı sağlayan ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Veri seti, Şubat 2020 ile Haziran 2021 arasındaki dönemi kapsayacak şekilde derlenmiştir. Bu zaman aralığı, Karabağ Askerî Operasyonu'yla doğrudan ilişkili gelişmelerin yanı sıra, operasyon öncesi hazırlık ve operasyon sonrasındaki yeni durumun inşasını da gözlemlemeye imkân tanımaktadır. Karabağ süreciyle ilgisi bulunmayan ya da tamamen farklı gündemlere odaklanan metinler dışarıda bırakılmış; yalnızca Türkiye'nin bu dönemdeki konumunu, tutumunu ve destek çizgisini açık biçimde yansıtan açıklamalar analize alınmıştır. Hariç bırakma kriterleri arasında doğrulanamayan iddialar, anonim kaynaklar ve teyit edilemeyen haberler yer alır. Bu seçim, bağlamsal tutarlığı koruyarak dönemler arası karşılaştırılabilirliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Karabağ sürecine ilişkin söylemler, doğrudan bütün hâlinde değil, anlam taşıyan küçük ifade parçalarına ayrılarak analiz edilmiştir⁸⁵. Bu birimler, bir konuşmanın, basın açıklamasının ya da sosyal medya paylaşımının içinde yer alan belirli cümle veya vurgulardan oluşmaktadır. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 27 Eylül 2020 tarihli X paylaşımında geçen “Ermenistan, bölgede barışın ve huzurun önündeki en büyük tehdittir”⁸⁶ ifadesi, tehdit algısının açık bir yansıması olarak; “Türk Milleti her zaman olduğu gibi bugün de tüm imkânlarıyla Azerbaycanlı

⁸⁵ Krippendorff, 2004: 99-101. Krippendorff, içerik analizinde “recording units” kavramını vurgulayarak verinin anlamlı en küçük birimlerine ayrılarak çözümlenmesi gerektiğini vurgular.

⁸⁶ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

kardeşlerinin yanındadır”⁸⁷ sözü ise kimlik inşası ve ittifak diline işaret eden bir vurgu olarak değerlendirilmiştir. Benzer biçimde, “Minsk üçlüsü çözüm odaklı davranmaktan maalesef çok uzaktır”⁸⁸ ifadesi, diplomatik eleştiri tonunu yansıtan ayrı bir söylem parçası olarak kodlanmıştır. Bu yaklaşım, uzun açıklamalar ya da art arda gelen paylaşımlar içindeki farklı anlam katmanlarını birbirinden ayırarak daha sistematik biçimde izlemeyi mümkün kılmıştır.

Söylemler, liderin tehdit ve fırsat algılarını görünür kılmak amacıyla Braun ve Clarke’ın önerdiği tematik analiz yaklaşımı⁸⁹ temelinde incelenmiştir. Analiz, veriden bütünüyle yeni temalar türetmeyi değil, kuramsal çerçevenin sunduğu kavramsal yönelim doğrultusunda önceden belirlenen temalar üzerinden ilerlemeyi esas almıştır; ancak veri incelemesi ilerledikçe, bu temaları tamamlayan yeni alt temaların ortaya çıkmasına da imkân tanınmıştır. Bu temalar, bir yandan liderin tehdit ve fırsat algılarını ortaya koyan unsurları, diğer yandan dış politika davranışına karşılık gelen söylem boyutlarını kapsamaktadır. İnceleme ağırlıklı olarak anlamsal (semantik) düzeyde yürütülmüş; ancak gerekli görülen durumlarda örtük anlamlara ilişkin kısa analitik notlar eklenmiştir.

Söylemler kronolojik olarak incelenmiş; her döneme ait açıklamalar belirlenen temalar doğrultusunda düzenlenmiştir. Ancak veriler doğrudan bu temalara yerleştirilmeden önce, anlamlı parçalara ayrılarak kodlama sürecinden geçirilmiştir. Kodlama, söylem parçalarının taşıdığı temel anlamların kısa ifadelerle etiketlenmesi yoluyla yapılmıştır. Örneğin, “Ermenistan, bölgede barışın ve huzurun önündeki en büyük tehdittir” ifadesi “Ermenistan = tehdit” koduyla işaretlenmiş ve tehdit algısı teması altında değerlendirilmiştir. Benzer biçimde, “Türkiye tek millet, iki devlet anlayışıyla Azerbaycan’la dayanışmasını sürdürecektir” ifadesi “iki devlet bir millet” koduyla işaretlenmiş ve kimlik inşası temasıyla ilişkilendirilmiştir. Kodlama süreci, ifadelerin yalnızca tekrar sıklıklarına değil, bağlam içindeki işlevlerine ve hangi söylemsel stratejiyi desteklediklerine odaklanmıştır. Örneğin, “Türkiye Azerbaycan’ın yanındadır” ifadesi sadece bir destek beyanı olarak değil; aynı zamanda ittifak ve meşruiyet kurucu bir söylem olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım, liderin algılarını ve bu algıların dış politika davranışına nasıl dönüştüğünü bütüncül biçimde takip etmeyi mümkün kılmıştır.

Temalar, neoklasik realizmin öngördüğü analitik zincirle uyumlu biçimde iki gruba ayrılmıştır. İlk grup, liderin algılarını görünür kılan “tehdit” ve “fırsat” temalarından oluşmaktadır. Tehdit teması, Ermenistan’ın saldırıları, uluslararası toplumun pasifliği ve bölgesel istikrarsızlık vurguları üzerinden şekillenmiştir. Fırsat teması ise Türkiye’nin

⁸⁷ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

⁸⁸ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

⁸⁹ Braun ve Clarke, 2006: 77-101.

Azerbaycan’la dayanışması, bölgesel etkinliğini artırma arayışı ve savunma–teknoloji işbirliğinin sunduğu imkânlar etrafında gelişmiştir. İkinci grup, dış politika çıktısını yansıtan temaları kapsamaktadır. Bunlar arasında kimlik inşası (örneğin “iki devlet bir millet” söylemi), ittifak ve işbirliği dili (Türkiye–Azerbaycan ortaklığına yapılan göndermeler ve üçüncü aktörlere karşı konumlanma), diplomatik manevra (uluslararası aktörlere ve mevcut kurumlara yönelik eleştirel konumlanma, Batı merkezli çözüm çerçevelerinin sorgulanması ve Türkiye’nin bu sınırların dışında yeni diplomatik alanlar yaratma iddiası), meşruiyet söylemi (uluslararası hukuk ve adalet referansları) ile askerî–sivil araç ayrımı (doğrudan askerî varlık yerine teknolojik ve siyasi destek vurgusu) yer almaktadır. Bu ayrım, liderin dış politika kararlarını şekillendiren algısal boyut ile bu algıların söylem düzeyinde dış politika davranışına dönüşümünü eşzamanlı olarak izlemeyi mümkün kılmıştır.

Temalar önceden kuramsal çerçeveden türetilmiş olmakla birlikte, analiz sürecinde yeni alt temaların da ortaya çıkmasına imkân tanınmıştır. Böylelikle hem kuramsal çerçevenin sunduğu analitik yol haritasına sadık kalınmış, hem de verilerin kendi içinde taşıdığı özgün vurguların kaybolmaması sağlanmıştır. Sonuç olarak analiz tekniği, neoklasik realizmin öngördüğü biçimde lider algılarının nasıl şekillendiğini, bu algıların kurumsal yapıyla nasıl birleştiğini ve dış politika davranışına nasıl dönüştüğünü anlamayı mümkün kılacak şekilde tasarlanmıştır.

Kurumsal bağlam, araştırmada ara değişkenlerden biri olarak yalnızca Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin merkezileştirici niteliğiyle sınırlandırılmıştır. Sistem, liderin dış politika konularındaki algılarının karar alma süreçlerine daha doğrudan yansiyabilmesine imkân tanıyan bir zemin olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte araştırma, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi üzerine doğrudan bir kodlama yapmayı ya da karar alma süreçlerini ayrıntılı biçimde izlemeyi hedeflememektedir. Kurumsal yapı burada bağımsız bir analiz konusu değil, neoklasik realizmin öngördüğü nedensel zincirin bir halkası olarak lider algılarının dış politikaya aktarımını anlamlandırmaya yardımcı bir çerçeve işlevi görmektedir.

Türkiye–Azerbaycan ilişkilerine dair ön bilgi ve akademik ilginin, analiz sürecini yönlendirme riski taşıyabileceği dikkate alınmıştır. Bu olası öznelliği dengelemek amacıyla süreç boyunca şeffaflık ve sistematiklik ilkeleri benimsenmiştir. Veri seti yalnızca resmî ve doğrulanabilir kaynaklardan oluşturulmuş; anonim iddialar, teyit edilemeyen haberler ve güvenilirliği tartışmalı metinler kapsam dışında bırakılmıştır. Böylece kullanılan verinin güvenilirliği en üst düzeyde tutulmuştur. Kodlama süreci, kuramsal çerçeveden türetilmiş ön temalar doğrultusunda yürütülmüş; söylem parçaları sistematik biçimde işaretlenmiş ve hangi temaya karşılık geldikleri açık biçimde tanımlanmıştır. Çalışmanın tek araştırmacı tarafından

yürütülmesi nedeniyle yorumlarda öznellik riski tamamen ortadan kaldırılamasa da izlenen yöntem bu riski sınırlamayı mümkün kılmaktadır. Söylemler bağlamları içinde ele alınmış, kişisel politik görüşlerin bulgulara yansımaması için azami dikkat gösterilmiştir. Dolayısıyla analiz, mutlak bir doğruluk iddiası taşımayan; ancak şeffaf kriterlerle yürütülmüş sistematik bir inceleme olarak, lider algılarının dış politika çıktılarıyla nasıl örtüştüğünü görünür kılmayı hedeflemektedir. Son olarak doğrulanabilirlik ilkesi benimsenmiş; kullanılan tüm veriler kamuya açık olduğu için çıkarımların üçüncü kişiler tarafından yeniden kontrol edilmesi mümkündür.

Uygulanan yöntemin belirli avantajları bulunmakla birlikte, bazı sınırlılıklar da mevcuttur. Öncelikle veriler yalnızca kamuya açık ve resmî söylemlerle sınırlandırılmış; kapalı kapılar ardındaki karar alma süreçleri ve aktörler arası müzakereler inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu durum, kapalı diplomatik belgeler ve iç yazışmaların analize dâhil edilememesi anlamına gelmektedir. İkinci olarak, lider söylemleri liderin algısını görünür kılan önemli araçlar olsa da söylem–algı–karar zinciri kesin biçimde kanıtlanabilir değildir; burada ancak güçlü bağlar kurulabilmektedir. Söylemler her zaman gerçek niyetleri tam olarak yansıtmayabilir ve iç politikaya veya uluslararası aktörlere yönelik stratejik mesajlar da içerebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin merkezileşmiş yapısı, lider söylemleriyle kararlar arasında güçlü bir bağ ima etse de süreç şeffaf olmadığı için doğrudan bir neden–sonuç ilişkisi kurmak mümkün değildir. Bu nedenle söylemler, algıların göstergesi olarak yorumlanmış; fakat doğrudan niyetin bire bir yansımaları şeklinde ele alınmamıştır. Yöntemsel olarak söylem temelli tematik analiz tercih edilmiş, ayrıntılı bir süreç izlemesine gidilmemiştir. Bu nedenle araştırma, dış politika kararlarının kesin nedensel açıklamasını sunma iddiası taşımamakta; daha ziyade lider algılarının söylemler üzerinden görünür kılınmasına odaklanmaktadır. Zaman bakımından inceleme Şubat 2020–Haziran 2021 dönemiyle sınırlandırılmıştır. Seçilen dönem ve olaylar temsil gücüne sahip olmakla birlikte, sürecin tüm boyutlarını kapsamamaktadır ve yalnızca Karabağ bağlamına özgü sonuçlar üretmektedir. Son olarak, kuramsal çerçeve olarak neoklasik realizm benimsenmiş olsa da farklı teorik yaklaşımların alternatif yorumlara imkân tanıyabileceği kabul edilmektedir.

Araştırmada yalnızca kamuya açık veriler kullanıldığından etik kurul onayı gerekmemiştir. Hiçbir gizli belge veya kişisel veriye başvurulmamış; yalnızca kamuya açık resmî açıklamalar, devletin resmî iletişim kanallarında yayımlanan haberler ve akademik yayınlardan yararlanılmıştır. Tüm alıntılar akademik atıf kurallarına uygun biçimde yapılmış, intihal riskinin önlenmesi amacıyla doğrudan ve dolaylı aktarımlarda akademik dürüstlük ilkelerine titizlikle uyulmuştur. Araştırma süreci boyunca verilerin bağlamının korunmasına

özen gösterilmiştir. Kullanılan tüm birincil veriler (resmî açıklamalar, konuşmalar, sosyal medya paylaşımları) doğrudan kaynağına dayandırılmış; ikincil literatür ise kaynakçada gösterilmiştir.

Yöntemsel tercihler, çalışmayı hem neoklasik realizm literatürüne hem de dış politika analizinde söylem temelli yaklaşımlara özgün bir katkı hâline getirmektedir. Analiz, lider algılarının dış politika davranışını nasıl şekillendirdiğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Süreç ne savunmacı ne de eleştirel bir bakışla değil; neoklasik realizmin sunduğu kavramsal mercek üzerinden analitik biçimde ele alınmıştır. Bu yaklaşım, söylemleri yalnızca siyasi retorik olarak değil, dış politika üretim sürecinde algısal birer pencere olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte araştırma, tek vaka ve belirli bir döneme odaklanması nedeniyle genelleme iddiası taşımamakta; ancak benzer çalışmalara yöntemsel bir yol haritası sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KARABAĞ MESELESİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL TARTIŞMA VE TARİHSEL ARKA PLAN

2.1. “Askerî Operasyon/Müdahale” Terminolojisinin Seçilme Gerekçesi

2020 yılında Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri tarafından Karabağ bölgesinde başlatılan askerî operasyon hem uluslararası medya hem de akademik literatür tarafından sıklıkla “İkinci Karabağ Savaşı” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu çalışma, söz konusu harekâtı klasik savaş tanımı içinde değerlendirmemektedir. Bu tercih, literatürde ve resmî söylemlerde yaygın biçimde kullanılan “savaş” ifadesinin varlığını inkâr etmek anlamına gelmemektedir. Aksine, bu tezde benimsenen yaklaşım, olayın tarihsel bağlamını, hukuki temelini ve söylemsel boyutunu daha doğru yansıtabilmek amacıyla “savaş” kavramı yerine “askerî operasyon” veya “müdahale” terminolojisini öne çıkarmaktadır. Bu terminolojik tercih, ana araştırma sorusunun doğrudan odağında yer almasa da çalışmanın kavramsal çerçevesi ve olayın hukuki ve siyasi meşruiyeti açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu tercih, ilerleyen bölümlerde yapılan lider söylemi temelli tematik analizinin bağlamsal arka planını güçlendiren bir unsurdur. Kavramın seçimi yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda analitik bir tercihtir. Bu tercih, müdahalenin uluslararası hukuk çerçevesindeki konumunu ve taraf devletlerin söylem inşasını doğrudan etkilemektedir.

Kavramsal tercihin dayandığı zemini anlayabilmek için öncelikle Karabağ meselesinin tarihsel ve hukuki gelişim sürecine kısaca değinmek gerekmektedir. Zira Azerbaycan’ın 2020’de başlattığı askerî operasyon, yalnızca güncel askerî koşulların değil, aynı zamanda uzun yıllara yayılan egemenlik tartışmaları ve tarihsel olarak şekillenmiş bir çatışma sürecinin sonucudur.

2.1.1. Karabağ Sorununun Tarihsel ve Hukuki Arka Planı

Rus İmparatorluğu’nun Güney Kafkasya’daki hâkimiyeti, 1813 Gülistan Antlaşması ile Karabağ Hanlığı’nın Rusya’ya bağlanmasıyla başlamış ve bu tarihten itibaren bölgenin demografik yapısını köklü biçimde dönüştüren gelişmeler yaşanmıştır. 1828 Türkmençay Antlaşması’nın 15. maddesi uyarınca İran’daki Ermenilere Rusya topraklarına göç etme olanağı sağlanmış ve Karabağ, Nahçıvan ile İrevan’a (günümüzde Erivan) on binlerce Ermeni yerleştirilmiştir. Bunu 1829 Edirne Antlaşması izlemiş, Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin Rusya’ya göç etmesine izin verilerek göç dalgası daha da yoğunlaşmıştır. 1823 kayıtlarında Karabağ nüfusunun yaklaşık yüzde 78’ini Azerbaycan Türkleri oluştururken, 1832 sayımında

bu oran yüzde 68'e düşmüş, Ermeni nüfusu ise yüzde 31'e yükselmiştir. Süregelen göçler sonucunda 1880'lerin sonuna gelindiğinde Ermeniler Karabağ'ın dağlık kesimlerinde çoğunluk haline gelmiştir. Bu süreç, Azerbaycan Türklerinin demografik üstünlüğünün zayıflaması ve yeni yerleşen Ermenilerin toprakları yerleşim alanı olarak kalıcılaştırma eğilimleriyle sonuçlanarak, ilerleyen dönemde yaşanacak etnik gerilimlerin zeminini hazırlamıştır⁹⁰.

20. yüzyılın başlarından itibaren demografik dönüşümün siyasal etkileri daha belirgin hâle gelmiştir. 1905'te Bakü'den Erivan'a uzanan şiddet olaylarında binlerce kişi hayatını kaybetmiş; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Karabağ'ın yanı sıra Zengezur ve Nahçıvan gibi bölgelerde karşılıklı kitlesel çatışmalar yaşanmıştır⁹¹. 1918–1920 yılları arasında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ile Ermenistan Ararat Cumhuriyeti arasındaki egemenlik mücadelesi Karabağ'daki etnik gerilimi daha da derinleştirmiştir. 15 Ağustos 1919'da Karabağ Bölgesi Ermenilerinin 7. Kurultayı'nda alınan karar doğrultusunda Ermeni topluluğu Azerbaycan içinde kalmayı tercih etmiş, bu doğrultuda Azerbaycan yönetimiyle yapılan anlaşma ve devamında Bakü'ye yapılan teşekkür ziyaretiyle Karabağ'ın Azerbaycan sınırları içinde kalması yönünde bir mutabakata ulaşılmıştır. Ancak 27 Nisan 1920'de Bolşevik Rusya'nın bölgeyi işgali ve ardından Sovyet yönetiminin kurulmasıyla bu düzenlemeler geçersizleşmiş ve Karabağ'ın statüsü yeniden tartışma konusu olmuştur. 4 Temmuz 1921'de Kafkas Bürosu, Karabağ'ın dağlık kısmının Ermenistan'a bağlanmasına karar vermiş; ancak Azerbaycan'ın tepkisi üzerine ertesi gün alınan yeni kararla bölgenin Azerbaycan SSC sınırları içinde kalması ve ileride geniş özerklik tanınması kabul edilmiştir⁹². Böylece Karabağ'ın Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içindeki konumunu belirleyen idari-hukuki çerçevenin temelleri atılmıştır.

7 Temmuz 1923'te Azerbaycan SSC sınırları içerisinde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) kurulmuştur. Bu düzenleme yerel halkın taleplerinden ziyade Moskova'nın siyasi öncelikleriyle şekillenmiştir⁹³. Özerklik statüsü görünürde tanınmış olmakla birlikte, DKÖB fiilen ve hukuken Azerbaycan SSC'nin sınırları içinde kalmış, nitekim 1927 Azerbaycan SSC Anayasası'nın 55. maddesinde bölge doğrudan Azerbaycan'ın bir parçası olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Çarlık döneminde olduğu gibi Sovyet döneminin ilk yıllarında da Ermenilerin Karabağ'a yoğun yerleşimi sürmüştü, bölgenin etnik yapısı hızla değişmeye devam etmiştir. 1917'de nüfus dağılımı yaklaşık yüzde 52 Ermeni ve yüzde 40 Azerbaycan Türkü iken, 1926'da bu oranların sırasıyla yüzde 93 ve yüzde 6'ya dönüştüğü

⁹⁰ Abdullahzade, 2013: 35-46.

⁹¹ Broers, 2019: 18-24.

⁹² Aslanlı, 2022: 1429-1433.

⁹³ Aslanlı, 2022: 1433.

kaydedilmiştir. Bu değişim yalnızca doğal nüfus hareketlerinden değil, aynı zamanda toprak ve su politikaları ile yerel çatışmaların yol açtığı zorunlu yer değiştirmelerden kaynaklanmıştır⁹⁴. Söz konusu demografik değişim, ilerleyen yıllarda bölgedeki self-determinasyon tartışmalarının temel zeminini oluşturmuştur.

Dönemin hukuki çerçevesi değerlendirildiğinde, DKÖB'nin statüsüne ilişkin belgelerde etnik kimliğe doğrudan atıf yapılmadığı görülmektedir. 1924 tarihli düzenleme yerel dillerin kullanımına imkân tanımış, 1981 tarihli yönetmelik ise etnik kimliğe dair herhangi bir hüküm içermemiştir. Bu durum, Azerbaycan açısından Karabağ'ın ülkenin üniter yapısının ayrılmaz bir parçası olduğu tezini güçlendirirken, Ermenistan tarafında daha ileri statü taleplerini beslemiş ve meselenin kronikleşmesine zemin hazırlamıştır⁹⁵. Sonuç olarak, Sovyetler döneminde Karabağ'ın fiili ve hukuki yönetimi Azerbaycan SSC'ye ait olmuştur⁹⁶. Dolayısıyla, Ermenistan'ın 1980'lerin sonlarında yeniden gündeme getirdiği toprak talepleri, uluslararası hukuk normlarına değil; tarihsel olarak çözülememiş statü tartışmalarının, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreciyle birlikte siyasallaşmasına dayanmaktadır.

1980'lerin sonlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin zayıflayan merkezi otoritesi, uzun süredir bastırılmış etnik talepleri su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. 20 Şubat 1988'de DKÖB'nin Ermenistan'a bağlanma yönünde aldığı karar hem Azerbaycan hem de Sovyet merkezi yönetimi tarafından anayasaya aykırı görülerek reddedilmiştir. 1 Aralık 1989'da Ermenistan SSC, Karabağ'ı kendi topraklarının parçası ilan eden bir bildirge yayımlamış; bu gelişme taraflar arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Artan çatışmaları bastırmak üzere Ocak 1990'da Sovyet ordusunun Bakü'ye müdahalesi ise geniş çaplı sivil kayıplara yol açmış ve krizi daha da derinleştirmiştir⁹⁷. Bütün bu gelişmeler, SSCB'nin çözülme sürecinde Karabağ meselesinin belirleyici bir kırılma noktası haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Ermenistan ve Azerbaycan uluslararası hukukun bağımsız öznesi haline gelmiş; böylece Karabağ meselesi iki egemen devlet arasında uluslararası nitelikli bir ihtilafa dönüşmüştür. Aynı dönemde Ermeni silahlı grupların saldırıları yoğunlaşmış; Azerbaycan'ın meşru görmediği ve Azerbaycan Türklerinin boykot ettiği bir referandumun ardından Karabağ'daki ayrılıkçı yapı "bağımsızlık" ilan etmiş, kısa süre içinde ise geniş çaplı toprak kayıpları yaşanmıştır.⁹⁸ 1991–1992 arasında

⁹⁴ Paşayeva vd., 2013: 74-81.

⁹⁵ Broers, 2019: 23.

⁹⁶ Paşayeva vd., SSCB'de DKÖB'nin yasal statüsünü, 1927, 1937, 1978 Azerbaycan SSC Anayasaları ile 1924, 1936 ve 1977 SSCB Anayasaları çerçevesinde ayrıntılı biçimde incelemektedir. Bu inceleme, Karabağ'ın fiili ve hukuki açıdan Azerbaycan SSC'nin yetki alanında bulunduğunu açık biçimde göstermektedir (Paşayeva vd., 2013: 78-92).

⁹⁷ Özsoy, 2024: 765-766.

⁹⁸ Abdullazade, 2013: 84-90.

Azerbaycan Türklerinin yaşadığı 57 yerleşimin 35'i işgal edilmiştir⁹⁹. Bu süreçte on binlerce kişi köylerini terk etmek zorunda kalmış, zorunlu göçler kısa sürede büyük bir insani krize dönüşmüştür¹⁰⁰.

1992 yılının başında yaşanan gelişmeler, Azerbaycan açısından askerî ve insani bir dönüm noktasıdır. Hocalı'da 25-26 Şubat 1992 gecesini, uzun süredir abluka altındaki şehre Ermeni güçlerinin girmesiyle yüzlerce sivil hayatını kaybetmiş; çok sayıda kişi yaralanmış, kaybolmuş veya esir alınmıştır. Olay, uluslararası hukuk bakımından ciddi ihlaller barındıran ağır bir suç olarak nitelendirilmiştir¹⁰¹. Aynı yıl içinde Şuşa ve Laçın'ın ele geçirilmesiyle Karabağ ile Ermenistan arasında kara bağlantısı kurulmuş; takip eden süreçte Kelbecer, Ağdam, Füzuli, Cebrayıl, Kubadlı ve Zengilan gibi stratejik bölgeler işgal edilmiştir¹⁰². Uluslararası kaynaklar, bu süreçte Ermeni birliklerinin Karabağ'daki ayrılıkçı yapıyla koordineli hareket ettiğini belirtmiş; Azerbaycan açısından ise Ermenistan'ın doğrudan sorumluluğu vurgulanmıştır¹⁰³.

İşgallerin ardından, uluslararası toplumun tepkisi artmış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993'te ardı ardına 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları kabul etmiştir. Bu kararlar, Ermeni güçlerinin Azerbaycan'ın işgal edilmiş bölgelerinden derhal ve koşulsuz olarak çekilmesini talep etmiş; aynı zamanda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve uluslararası tanınmış sınırlarını teyit etmiştir¹⁰⁴. Ancak kararların hiçbir yaptırım mekanizması bulunmadığından, Ermeni güçleri bu çağrılara uymamış ve kararlar fiilen uygulanmamıştır. Bu etkisiz durum, hem Azerbaycan'ın uluslararası alandaki beklentilerini boşa çıkarmış hem de sahadaki fiili durumu dolaylı biçimde meşrulaştıran bir sonuç doğurmuştur. Bu başarısız girişimlerin ardından, Rusya'nın öncülüğünde yürütülen görüşmeler sonucunda 12 Mayıs 1994'te ateşkes imzalanmış, fakat bu adım da yalnızca büyük çaplı çatışmaları dondurmuş, kalıcı bir siyasi çözüm üretmemiştir¹⁰⁵. Her iki taraf yüzlerce mil boyunca uzanan temas hattında karşı karşıya mevzilenmiş, bu durum sık sık ateşkes ihlallerine ve yıllar içinde yüzlerce askerî ölümüne yol açmıştır. Yaklaşık bir milyon Azerbaycanlı yerinden edilmiş; bu durum ülkenin toplumsal ve siyasal yapısında derin izler bırakmış, Karabağ ulusal kimliğinin güçlü bir sembolüne dönüşmüştür¹⁰⁶.

⁹⁹ Yunusov, 2005: 43.

¹⁰⁰ OSCE, 2004: 10-11.

¹⁰¹ Yüksel ve Yüce, 2022: 1029-1030.

¹⁰² Cornell, 2011: 134-135.

¹⁰³ Abdullahzade, 2013: 278-280.

¹⁰⁴ United Nations Security Council Resolution 822, 1993; Resolution 853, 1993; Resolution 874, 1993; Resolution 884, 1993.

¹⁰⁵ Aslanlı, 2022: 79-85.

¹⁰⁶ Cornell, 2011: 126-133.

1994 sonrasında sorunun çözümüne ilişkin çeşitli uluslararası girişimler gerçekleşmiştir. İlk olarak AGİT Minsk Grubu öncülüğünde farklı çözüm önerileri gündeme gelmiştir. 1997’de sunulan “paket çözüm”, “kademeli çözüm” ve “ortak devlet modeli” seçenekleri, DKÖB’nin Azerbaycan sınırları içinde geniş özerklikle varlığını sürdürmesini öngörmüş; ancak toprak bütünlüğü ile self-determinasyon konularındaki ayrışmalar nedeniyle sonuç alınamamıştır. 2000’li yıllarda Prag Süreci ve Madrid Prensipleri tartışılmış; Madrid çerçevesi işgal altındaki bölgelerin boşaltılmasını, DKÖB’ye geçici özerklik verilmesini ve nihai statünün halk oylamasıyla belirlenmesini öngörmüştür. Bununla birlikte, Azerbaycan toprak bütünlüğünün tartışmaya açılmasını reddetmiş; Ermenistan self-determinasyon ısrarını sürdürmüş ve süreç tıkanmıştır. 2008 Moskova Bildirisi ve diğer girişimler gerilimi düşürmeye yetmemiş; Nisan 2016’da dört gün süren çatışma, 1994 ateşkesinden bu yana en ciddi krizlerden biri olarak kayda geçmiştir. Azerbaycan sınırlı toprak kazanımları elde etmiş; ancak Moskova arabuluculuğuyla sağlanan ateşkes sonrası durum yeniden donmuş çatışma niteliğini korumuştur¹⁰⁷. 1994–2020 yılları arasında uluslararası hukuk, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü teyit eden çok sayıda belge üretmiş olsa da bunlar uygulamaya geçirilememiş; fiili işgal durumu varlığını sürdürmüştür.

Tarihsel sürecin ortaya koyduğu tablo, 2020’deki harekâtın yalnızca askerî bir karşılık değil, aynı zamanda yıllardır süregelen egemenlik ihlallerinin ve uluslararası hukukun işletilememesinin bir sonucu olduğunu göstermektedir. Bu nedenle “müdahale” tanımı, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda tarihsel sürekliliği olan bir meşruiyet zeminine oturmaktadır. Özetle, 2020’de başlatılan askerî operasyon, anlık bir askerî tepkiden ziyade otuz yıla yayılan işgalin, uygulanmayan BM kararlarının ve süregelen ateşkes ihlallerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu tarihsel ve hukuki çerçeve, söz konusu harekâtın klasik bir “savaş”tan ziyade Azerbaycan’ın uluslararası hukuka dayalı, hedefleri belirlenmiş ve kendi topraklarında meşru bir müdahalesi olarak kavramsallaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle tarihsel süreç, “müdahale” tanımını destekleyen hukuki, söylemsel ve bağlamsal unsurların anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla tarihsel bağlam, hukuki ve söylemsel tartışmaların kavranması açısından kaçınılmaz bir referans noktası işlevi görmektedir.

¹⁰⁷ Yüksel ve Yüce, 2022: 1035-1039.

2.1.2. Hukuki ve Söylemsel Çerçeve de Askerî Operasyon Tanımı

Müdahaleyi “savaş” olarak adlandırmak, iki bağımsız devletin egemenlik alanlarını hedef alan karşılıklı bir askerî mücadeleyi ima etmektedir. Oysa Azerbaycan’ın yürüttüğü harekât, uluslararası tanınmış sınırları içinde, işgal altındaki bölgeleri kurtarma amacı taşıyan hedef odaklı ve sınırlı bir güç kullanımı niteliğindedir. Dolayısıyla bu durum, daha çok bir devletin kendi topraklarında ortaya çıkan işgalci güçlere veya silahlı örgütlere yönelik müdahalesine benzemektedir. Azerbaycan tarafından benimsenen “Vətən Müharibəsi” (Vatan Muharebesi)¹⁰⁸ ifadesi dahi, bu müdahalenin yalnızca askerî bir eylem değil, tarihsel adaletin tesisi, ulusal kimliğin savunusu ve meşru egemenliğin yeniden tesisi amacı taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, operasyonun kavramsallaştırılmasında yalnızca çatışmanın fiziki boyutu değil; söylemsel çerçevesi, hedefleri, kapsamı ve hukuki zemini de dikkate alınarak daha özgül ve duruma özgü bir terminoloji kullanılması gerekmektedir.

Azerbaycan’ın resmî söylemlerinde bu süreç; klasik anlamda bir devletler arası savaş olarak değil, uluslararası hukuk tarafından tanınan sınırlar içinde, işgal altındaki toprakların kurtarılmasına yönelik haklı ve sınırlı bir askerî müdahale olarak tanımlanmaktadır. Operasyonun yürütülüş biçimi, hedeflerin sınırlı tutulması, süresinin belirli olması ve ağırlıklı olarak askerî hedeflere yönelmesi, bu tanımın yalnızca retorik değil, aynı zamanda hukuki bir temele dayandığını göstermektedir¹⁰⁹. Dolayısıyla mesele hem söylemsel hem de normatif yönleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Her ne kadar bazı uluslararası hukuk yorumlarında, iki devlet arasında meydana gelen silahlı güç kullanımı genel olarak Cenevre Sözleşmeleri’nin Ortak Madde 2’si çerçevesinde “uluslararası silahlı çatışma” (international armed conflict, IAC) olarak sınıflandırılrsa da Karabağ bağlamında bu yaklaşımın tek başına yeterli olmadığı açıktır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin (ICRC) 2024 tarihli görüş belgesinde, böyle bir sınıflandırma için çatışmanın süresi, yoğunluğu ya da savaş ilanı gibi unsurların gerekli olmadığı; esas ölçütün fiilî silahlı çatışmanın varlığı olduğu belirtilmektedir¹¹⁰. Bu teknik tanım, 2020’deki harekâtın IAC kriterlerine formel olarak uyabileceğini gösterse de yalnızca bu ölçüt üzerinden yapılan bir değerlendirme, çatışmanın özgün bağlamını ve meşruiyet tartışmasını eksik bırakır. Zira söz konusu durum, yaklaşık otuz yıl süren bir işgalin ardından,

¹⁰⁸ “Vətən Müharibəsi” ifadesi Türkçeye “Vatan Muharebesi” veya “Vatan Savaşı” olarak çevrilebilmektedir. Azerbaycan resmî söyleminde bu terim sıklıkla “II Karabağ Savaşı” (İkinci Karabağ Müharibəsi) biçiminde kullanılsa da bu adlandırma klasik anlamda iki egemen devlet arasında yürütülen bir savaştan ziyade, Azerbaycan’ın işgal altındaki kendi egemen topraklarını kurtarma amacıyla başlattığı askerî operasyonları tanımlamak üzere tercih edilmektedir. <https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi> (erişim tarihi: 10.09.2025).

¹⁰⁹ <https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi> (erişim tarihi: 10.09.2025).

¹¹⁰ International Committee of the Red Cross, 2024: 9-13.

tek taraflı bir savaş ilanı olmaksızın, uluslararası tanınmış sınırlar içinde ve süre açısından sınırlı bir askerî operasyon şeklinde gerçekleşmiştir. Bu unsurlar hem çatışmanın niteliğini hem de uluslararası hukuk içindeki meşruiyet değerlendirmesini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, Karabağ'daki çatışmayı yalnızca teknik tanımlarla açıklamak yerine, tarihsel arka plan, hukuki dayanaklar ve Azerbaycan'ın kendi eylemlerini tanımlarken benimsediği söylemsel çerçeve birlikte ele alınmalıdır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 26 Ekim 2020 tarihli halka sesleniş konuşması, operasyonun söylemsel ve hukuki çerçevesini en açık biçimde ortaya koymaktadır. Aliyev operasyonu "Vətən Müharibəsi" olarak adlandırmış; mücadelenin amacını, Azerbaycan halkının tarihî adaleti yeniden tesis etme ve işgal altındaki topraklarını kurtarma iradesiyle açıklamıştır. Aynı konuşmada Aliyev, "kendi topraklarımızı işgalcilerden kurtarıyoruz", "uluslararası hukukun dışına çıkan hiçbir adım atmıyoruz" ve "Ermenistan topraklarına girmiyoruz" ifadeleriyle, operasyonun yalnızca Azerbaycan'ın egemen sınırları içinde yürütüldüğünü ve meşru müdafaa çerçevesinde kaldığını vurgulamıştır¹¹¹. Bu pozisyon, Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcılığı tarafından yayımlanan resmî açıklamalarda da teyit edilmiştir. Söz konusu açıklamalarda operasyon, "karşı saldırı", "toprak bütünlüğünü yeniden tesis etme" ve "uluslararası hukuka uygun güç kullanımı" olarak tanımlanmakta; müdahale, Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirdiği bir eylem olarak sunulmaktadır¹¹². Bu söylemler, "savaş" yerine "müdahale/operasyon" terimlerini öne çıkararak hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda meşruiyet algısını pekiştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca liderin kişisel beyanı ile devlet kurumunun resmî dili arasındaki uyum, söylemin tutarlılığını güçlendirmekte ve operasyonun uluslararası hukuk çerçevesinde konumlandığı mesajını sistematik biçimde iletmektedir. Bu örnekler, çalışmada kullanılan söylem temelli tematik analiz yaklaşımının tipik bir uygulamasını yansıtmakta ve Azerbaycan'ın resmî söyleminde operasyonun meşruiyet, sınır içi hareket ve uluslararası hukuka uyum temaları etrafında nasıl çerçevelendiğini göstermektedir. Bu noktada, söylemsel düzeyde ortaya konan meşruiyet vurgusunun, uluslararası hukukun kuvvet kullanımı ilkeleri ve özellikle meşru müdafaa hakkı bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası hukukta güç kullanımı kural olarak yasaktır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2(4). maddesi uyarınca, hiçbir devlet başka bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanamaz. Bu hüküm günümüzde evrensel bir norm haline gelmiş ve tüm devletleri bağlayan nitelikte kabul edilmektedir. Bununla birlikte, aynı

¹¹¹ <https://president.az/az/articles/view/44435> (erişim tarihi: 10.09.2025).

¹¹² <https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi> (erişim tarihi: 10.09.2025).

Antlaşma'nın 51. maddesi, bir devletin silahlı saldırıya maruz kalması halinde bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkını saklı tutmakta ve bu hakkın uluslararası hukuk düzeninde meşru bir istisna oluşturduğunu açıkça ifade etmektedir¹¹³. 1990'lı yıllarda Ermenistan'ın desteklediği silahlı güçlerin Azerbaycan'ın Karabağ ve çevresindeki topraklarında fiili kontrol kurması ve bu durumun uzun yıllar boyunca sürmesi, açık bir egemenlik ihlali niteliğindedir. Ortaya çıkan fiili durum, kuvvet kullanma yasağını ihlal etmenin ötesinde Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkını doğuran koşulları yaratmıştır. Uzun süredir devam eden işgal ve zaman içerisinde yaşanan ateşkes ihlalleri de bu hakkı süreklilik arz eden biçimde daha da geçerli kılmıştır. Azerbaycan 2020 yılında başlattığı askerî müdahaleyi, söz konusu ihlallere karşı meşru müdafaa hakkının kullanımı olarak tanımlamış ve uluslararası hukuka uygun bir karşı tedbir olarak meşrulaştırmıştır.

Azerbaycan'ın hukuki pozisyonu, BM Şartı'na değil, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında almış olduğu 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlara da dayanmaktadır. Söz konusu kararlar, Ermeni kuvvetlerinin Azerbaycan'ın işgal edilmiş bölgelerinden derhâl, tam ve koşulsuz olarak çekilmesini talep etmekte; Ermenistan hükümetine bu kuvvetler üzerindeki etkisini kullanma çağrısı yapmakta ve Azerbaycan'ın egemenliği ile uluslararası sınırlarının ihlal edilemezliğini açık biçimde vurgulamaktadır¹¹⁴. Kararlarda açıkça “işgal” veya “saldırgan devlet” gibi tanımlamalara yer verilmese de sorunun Azerbaycan ile Ermenistan arasında olduğu açık biçimde kayıt altına alınmış; Ermenistan'ın yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle kararların her biri bir öncekine atıf yaparak yeniden alınmıştır. Dolayısıyla, BMGK kararları yalnızca diplomatik çağrılar niteliği taşımamakta; aynı zamanda işgalin meşrulaştırılmasını önleyen ve Azerbaycan'ın uluslararası hukuk açısından konumunu güçlendiren belgeler olarak değerlendirilmektedir¹¹⁵.

BM Güvenlik Konseyi kararları Azerbaycan'a doğrudan askerî müdahale yetkisi tanımamış olmakla birlikte, işgalin kabul edilemez olduğu yönündeki vurgular, Azerbaycan'ın geliştirdiği müdahale pozisyonunu uluslararası alanda daha güçlü bir zemine oturtmuştur. Uluslararası toplumun önemli bir kısmının bu kararları desteklemesi; Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin 2005 tarihli 1416 sayılı kararı, Avrupa Parlamentosu'nun 2010 tarihli 2216 sayılı kararı ve BM Genel Kurulu'nun 2008 tarihli 62/243 sayılı kararıyla işgalin kabul edilemez olduğunun ayrıca teyit edilmesi, Azerbaycan'ın gerçekleştirdiği müdahalenin meşruiyetini güçlendiren çok taraflı bir dayanak zemini oluşturmuştur¹¹⁶.

¹¹³ Shaw, 2018: 818-826.

¹¹⁴ United Nations Security Council Resolution 822, 1993; Resolution 853, 1993; Resolution 874, 1993; Resolution 884, 1993.

¹¹⁵ Yılmaz, 2022: 22-26.

¹¹⁶ Yılmaz, 2022: 26.

ICRC'nin işgal tanımında esas aldığı etkin denetim ölçütleri dikkate alındığında tablo daha da belirginleşmektedir. Komiteye göre, bir bölgenin işgal altında sayılabilmesi için yabancı askerî güçlerin fiilî kontrol sağlaması, yerel otoritelerin etkisiz hâle gelmesi ve dış güç tarafından yönetim yetkisinin kullanılması gibi kriterlerin bir arada bulunması gerekmektedir.¹¹⁷ Karabağ ve çevresindeki birçok yerleşim yerinde 1993 sonrasında oluşan fiilî durum, bu unsurların neredeyse tamamını karşılamaktadır. Yerel Azerbaycan Türkü nüfusun zorla yerinden edilmesi ve Ermeni güçlerinin bu bölgelerde idari kontrol kurmaya yönelik faaliyetleri, teknik açıdan bir işgal rejiminin varlığını ortaya koymaktadır. Bu değerlendirmeler, işgal olgusunun uluslararası hukukta nasıl tanımlandığını ortaya koymakla birlikte, Azerbaycan'ın bu duruma karşı güç kullanımını hangi hukuki temele dayandırıldığını anlamak açısından da önem taşımaktadır. Dolayısıyla meşru müdafaa hakkının uygulanabilirliği, ayrı bir inceleme alanı oluşturur.

Meşru müdafaa hakkının uluslararası hukukta geçerliliği, bir silahlı saldırının varlığı kadar, bu hakkın kullanılmasına ilişkin yerleşik kriterlerin karşılanmasına da bağlıdır. Caroline olayıyla şekillenen ve Uluslararası Adalet Divanı'nın Nicaragua (1986) ve Oil Platforms (2003) kararlarıyla da teyit edilen bu kriterler, zarurilik, aciliyet ve orantılılık ilkelerinden oluşmaktadır¹¹⁸. Azerbaycan'ın 2020'de Karabağ'da yürüttüğü askerî müdahale bu açıdan değerlendirildiğinde, öncelikle zarurilik koşulu bakımından dikkat çekicidir. 1994'te ilan edilen ateşkese rağmen işgal sona ermemiş, diplomatik yollar sonuçsuz kalmış ve Ermeni güçleri bölgedeki varlığını sürdürmüştür. Bu durum, diplomatik yolların tüketildiğini ve kuvvet kullanımının kaçınılmaz hale geldiğini göstermektedir. İkinci olarak, operasyonun başlatılması aciliyet şartıyla uyumludur. Uzun yıllar boyunca ertelenen kuvvet kullanımı hem süregelen işgal hem de 27 Eylül 2020'de başlayan saldırılar karşısında ertelenemez bir gereklilik halini almıştır. Son olarak, müdahalenin yalnızca Azerbaycan'ın egemen toprakları içinde yürütülmesi, savaş ilanı yapılmaksızın gerçekleştirilmesi ve ağırlıklı olarak askerî hedeflere yönelmesi, orantılılık ölçütü bakımından önemlidir. Dolayısıyla Azerbaycan'ın operasyonu, meşru müdafaa hakkı bakımından uluslararası hukukta aranan kriterlerle uyumludur.¹¹⁹ Bununla birlikte dikkat edilmesi gereken bir diğer tartışma, meşru müdafaa hakkının yalnızca ani ve açık saldırılara karşı mı uygulanabileceği sorusudur.

¹¹⁷ International Committee of the Red Cross, 2024: 11-12.

¹¹⁸ Shaw, 2018: 824-833.

¹¹⁹ Yılmaz ise bu şartları Azerbaycan örneğinde şu şekilde konumlandırmaktadır: Zarurilik koşulunun, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yönelik saldırılarının BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla da teyit edilmesiyle; aciliyet koşulunun, 27 Eylül 2020'de başlayan saldırılara Azerbaycan'ın derhal karşılık vermesiyle; orantılılık koşulunun ise Azerbaycan'ın saldırıları durdurmaya yönelik ölçülü kuvvet kullanımıyla sağlandığını ifade etmektedir (Yılmaz, 2022: 26-30).

Azerbaycan'ın karşı karşıya kaldığı durum, klasik anlamda yeni bir saldırıdan ziyade, 1990'lardan bu yana süregelen, çözülmemiş ve egemenliğe doğrudan tehdit oluşturan bir işgal hâlidir. Meşru müdafaa hakkı bir saldırının fiilen sona ermesiyle otomatik olarak ortadan kalkmaz; özellikle ardışık ve büyük ölçekli saldırıların devam edeceğine dair güçlü göstergeler mevcutsa devletler olaydan sonra da savunma amaçlı kuvvet kullanabilir¹²⁰. Nitekim çatışmaların 1994'te ateşkesle sonuçlanan ilk safhasında Azerbaycan yalnızca Dağlık Karabağ'ı değil, aynı zamanda Ermeni nüfusunun bulunmadığı veya çok az olduğu yedi bölgeyi de kaybetmiş ve bu bölgeler fiilen Ermeni güçlerinin denetimine geçmiştir. Bu süreçte yaklaşık bir milyon Azerbaycanlı yerinden edilmiş olup, Birleşmiş Milletler verilerine göre 2009 yılına gelindiğinde ülke nüfusunun onda biri mülteci veya iç göçmen konumuna düşmüştür¹²¹. Dolayısıyla Karabağ üzerindeki statü iddiaları nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, Azerbaycan'ın uluslararası tanınmış sınırları içindeki bölgelerin işgali hiçbir şekilde meşru gösterilemez. Bu durum, Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkını doğuran koşulların süreklilik arz eden biçimde varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan 27 Eylül 2020'de Ermeni güçlerinin Azerbaycan'ın sivil yerleşimlerine yönelik saldırıları¹²² bu hakkın güncel ve acil boyutunu pekiştirmiştir. Bunun yanında, ahlaki meşruiyet boyutu da Azerbaycan'ın 2020'de başlattığı harekâtın “müdahale” olarak tanımlanmasını güçlendiren önemli bir unsur olmuştur.

Ermeni kuvvetleri, çatışmalar boyunca cephe hattının uzağında kalan Gence, Berde ve Terter gibi yoğun sivil nüfuslu şehirleri sistematik biçimde hedef almış; bu saldırılarda çocukların da aralarında bulunduğu çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. Bunun yanı sıra tarihi, dini ve kültürel yapıların tahrip edilmesi, çocukların çatışmalara dahil edilmesi ve kalkan olarak kullanılması ile çevreye kasıtlı zarar verilmesi gibi eylemler, Cenevre Sözleşmeleri, Ek Protokoller ve uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerinin açık ihlali niteliğindedir. Bu kapsamda tespit edilen ihlaller, Azerbaycan'ın yürüttüğü harekâtın yalnızca hukukî değil, aynı zamanda uluslararası kamuoyu açısından ahlaki meşruiyetini de güçlendirmiştir¹²³.

Hukuki, tarihsel ve söylemsel unsurların bütüncül biçimde değerlendirilmesi sonucunda; “askerî operasyon/müdahale” kavramı, 2020 Karabağ Askerî Operasyonu'nun en isabetli tanımıdır. Bu harekât; kapsamı, hedef sınırlılığı, yalnızca egemenlik sınırları içinde gerçekleştirilmesi ve meşru müdafaa hakkı çerçevesinde temellendirilmesi bakımından klasik bir savaş niteliği taşımamaktadır. “Savaş” ifadesi, çatışmayı iki devlet arasında eşit koşullarda

¹²⁰ Ruys, 2010: 99-102.

¹²¹ Cornell, 2011: 127-135.

¹²² “Armenian attacks kill 21 in Azerbaijan's Barda”, Anadolu Ajansı, 28.10.2020.

¹²³ Yüksel ve Yüce, 2022: 1039-1046.

yürütülen klasik bir konvansiyonel mücadele gibi çerçevelerken; “askerî operasyon/müdahale” ifadesi, Azerbaycan’ın egemen topraklarını geri alma ve toprak bütünlüğünü sağlama amacını daha doğru yansıtmaktadır. Bu değerlendirme, Karabağ meselesinin 1988’de başlayan kriz sürecinden itibaren şekillenen tarihsel bağlam içinde ele alınmalıdır. Bölgenin demografik yapısının 19. yüzyıldan itibaren, özellikle Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği döneminde uygulanan nüfus politikalarıyla önemli ölçüde değiştirilmiş olması, krizin sosyo-politik zeminini hazırlayan başlıca unsurlardan biridir. 1990’lar boyunca süren Karabağ krizi ve sonrasında oluşan donmuş çatışma durumu, yaklaşık 30 yıl boyunca Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümünü fiilen işgal altında tutmasıyla devam etmiştir. Bu durum, BM Güvenlik Konseyi’nin 1993 tarihli kararlarında açıkça ifade edilen “işgal altındaki Azerbaycan topraklarının boşaltılması” gerekliliğine rağmen, bu yükümlülük yerine getirilmemiştir. 2020’deki harekât, Azerbaycan tarafından bu tarihsel ve hukuki çerçeveye dayandırılarak; işgal altındaki egemen toprakların geri alınmasına yönelik orantılı, hedef odaklı ve süre açısından sınırlı bir güç kullanımı olarak çerçevelenmiştir. Bu yaklaşım, hem BM Antlaşması’nın 51. maddesi hem de söz konusu Güvenlik Konseyi kararlarıyla desteklenmiş; böylece müdahale hem uluslararası hukukun meşruiyet ölçütleri hem de Azerbaycan’ın resmî tutumuyla uyumlu bir zemine oturtulmuştur. Dolayısıyla 2020’deki harekât, kapsamı ve niteliği itibarıyla bir ‘savaş’ değil, hukuki, tarihsel ve söylemsel temelleriyle tanımlanmış bir ‘askerî operasyon/müdahale’ olarak değerlendirilmelidir.

2.2. Bağımsızlıktan Şuşa Beyannamesi’ne Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Azerbaycan’ın 1991’de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye, bu yeni devleti tanıyan ilk ülke olarak tarihe geçmiştir. Bu erken tanıma, Ankara’nın SSCB’nin ardından Kafkasya’da oluşan yeni jeopolitik düzene hızlı uyum sağlama isteğini göstermektedir. Tanımanın hemen ardından Ocak 1992’de diplomatik ilişkiler kurulmuş ve Bakü Büyükelçiliği açılmıştır¹²⁴. Türkiye, aynı yıl kurulan TİKA aracılığıyla Azerbaycan’a eğitim, sağlık ve kültürel kalkınma alanlarında destek sağlayarak yumuşak güç araçlarını devreye sokmuştur¹²⁵. Aynı dönemde Türk dili konuşan devletlerin ilk zirvesi Ankara’da düzenlenmiş ve Azerbaycan bu girişimde önemli bir aktör olarak yer almıştır¹²⁶. 1993’te Nahçıvan’da Türk Başkonsolosluğu açılarak Türkiye’nin Azerbaycan’daki diplomatik mevcudiyeti genişlemiştir¹²⁷. Böylece 1990’ların başında iki ülke ilişkileri, duygusal ve sembolik boyuttan

¹²⁴ <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 27.08.2025).

¹²⁵ <https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/> (erişim tarihi: 27.08.2025)

¹²⁶ Aydın, 2001: 388-389; <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler> (erişim tarihi: 27.08.2025).

¹²⁷ <https://nahcivan-bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (erişim tarihi: 27.08.2025).

çıkarak kurumsal bir zemine oturmaya başlamıştır. Bu yakınlık, neoklasik realizm açısından bakıldığında liderlerin algıları ve kimlik temelli söylemleriyle birleşerek dış politikada duygusal bağların da kurumsal ilişkiler kadar etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Türkiye’de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrenciler de bu dönemde toplumsal bağların güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. 1992’de başlatılan Büyük Öğrenci Projesi kapsamında yalnızca ilk on yılda 3.650’den fazla Azerbaycanlı genç Türkiye’de eğitim görmüş, böylece binlerce öğrenci iki ülke arasında ortak bir entelektüel ağın oluşmasına katkı sunmuştur¹²⁸.

1990’ların ilk yarısı, Dağlık Karabağ’daki çatışmaların hızla tırmandığı ve bölgesel dengelerin yeniden şekillendiği bir dönem olmuştur¹²⁹. Türkiye, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü kararlılıkla savunmuş; doğrudan askerî müdahaleden kaçınırken uluslararası platformlarda diplomatik çözüm arayışlarını desteklemiş ve 1992’de oluşturulan Minsk Grubu’na dâhil olarak barış sürecine katkı vermeye çalışmıştır.¹³⁰ Bunun yanında, sahadaki gelişmeler Türkiye’nin tavrını sertleştirmiştir. 1993’te Kelbecer’in Ermeni güçleri tarafından işgal edilmesi üzerine Türkiye, Ermenistan ile sınırlarını kapatmıştır¹³¹. Mayıs 1994’te imzalanan Bışkek Protokolü’yle¹³² çatışmalar fiilen dondurulmuş; Ankara, süreç boyunca Azerbaycan’a siyasi desteğini korumuştur.

1990’ların ikinci yarısında ilişkiler daha çok enerji ve ulaştırma alanında yoğunlaşmıştır. 1994’te imzalanan ve “Asrın Anlaşması” olarak bilinen Azeri-Çırağ-Güneşli petrol sahalarına ilişkin üretim paylaşımı anlaşması, bölgenin enerji kaynaklarını küresel pazara açmıştır¹³³. Türkiye, bu süreçte Azerbaycan petrolünün Batı’ya güvenli biçimde taşınmasında stratejik bir transit güzergâh rolü üstlenmiştir. 1990’ların sonlarında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi siyasi zeminde şekillenmiş, 18 Kasım 1999’da İstanbul’da düzenlenen AGİT Zirvesi’nde taraflar arasında hükümetler arası anlaşmalar imzalanmıştır¹³⁴. TRACECA projesi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi bölgesel girişimler de Türkiye ve Azerbaycan’ı ortak bir vizyon etrafında buluşturmuştur¹³⁵. Aynı dönemde iki ülke arasında imzalanan askerî eğitim ve

¹²⁸ Ergun, 2020: 57-58

¹²⁹ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nin yayımladığı 1047 (1994) sayılı karar metnine göre 1988’de başlayan çatışma yaklaşık 20.000 ölüme ve bir milyondan fazla mülteciye yol açmıştır (PACE, 1994).

¹³⁰ Cornell, 2011: 368-372; <https://www.osce.org/minsk-group/108306> (erişim tarihi: 30.08.2025).

¹³¹ <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 27.08.2025); “Ermeni birliklerinin sınır görevini devraldığı Margara sınır kapısında son durum görüntülendi”, Anadolu Ajansı, 13.03.2025.

¹³² <https://peacemaker.un.org/en/node/9482> (erişim tarihi: 28.08.2025).

¹³³ Agreement On The Joint Development And Production Sharing For The Azeri And Chirag Fields And The Deep Water Portion Of The Gunashli Field In The Azerbaijan Sector Of The Caspian Sea, 1994; <https://minenergy.gov.az/en/neft/esrin-muqavilesi> (erişim tarihi: 30.08.2025); <https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/contract> (erişim tarihi: 30.08.2025).

¹³⁴ Akpınar, 2005: 240-241.

¹³⁵ <https://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulasirma-koridoru.tr.mfa> (erişim tarihi: 30.08.2025); <https://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance> (erişim tarihi: 30.08.2025).

teknik iş birliği anlaşmaları, Azerbaycan ordusunun yeniden yapılanma sürecinde Türkiye'yi kilit bir aktör haline getirmiştir.¹³⁶ 1990'ların sonunda Haydar Aliyev'in otoritesini pekiştirmesi, Azerbaycan'da siyasi istikrarı sağlayarak Türkiye ile stratejik projelerin hayata geçirilmesinin önünü açmıştır. İç siyasette sağlanan istikrar, ikili ilişkilerde öngörülebilirliği de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ABD'nin BTC projesine verdiği güçlü destek ve Rusya'nın Ermenistan yanlısı pozisyonu¹³⁷, Türkiye–Azerbaycan hattını sadece ikili bir ilişki değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel rekabetin de bir parçası haline getirmiştir. Neoklasik realizm çerçevesinde bu süreç, Azerbaycan liderliğinin içerde ekonomik istikrar arayışıyla dışarda Rusya–ABD rekabetini dengeleme hedefini birleştirerek, Türkiye ile stratejik enerji iş birliğini tercih etmesinin bir yansıması olarak okunabilir.

2000'li yıllar, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinde görece daha istikrarlı ve kurumsal bir yakınlaşma dönemini temsil etmektedir. Haydar Aliyev'in ardından 2003'te iktidara gelen İlham Aliyev döneminde Azerbaycan iç siyaseti görece dengeli bir zemine oturmuştur. Enerji gelirlerinin devlet kontrolünde yoğunlaşması, ekonomik istikrarı artırmış ve yönetimin dış politikada daha bağımsız ve temkinli adımlar atabilmesine zemin hazırlamıştır¹³⁸. Bu konjonktür, Azerbaycan'ın Türkiye ile stratejik ortaklığını derinleştirmesini ve uzun vadeli bir iş birliği zemini oluşturmasını mümkün kılmıştır.

2000'lerde özellikle enerji diplomasisi, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin temel gündem maddesi haline gelmiştir. 1990'ların sonunda imzalanan Bakü–Tiflis–Ceyhan Petrol Boru Hattı, uzun süren teknik ve diplomatik çalışmaların ardından 2006'da faaliyete geçmiş ve Azerbaycan petrolünü Hazar Denizi'nden Akdeniz'e ulaştırarak hem enerji güvenliği hem de bölgesel jeopolitik dengeler açısından tarihi bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu gelişme, Türkiye'nin enerji transit ülkesi olarak konumunu güçlendirmesine, Azerbaycan'ın ise bağımsızlığını takiben küresel enerji piyasalarına entegrasyon sağlamasına imkân tanımıştır. Enerji iş birliği bu projeyle sınırlı kalmamış, 2007'de Bakü–Tiflis–Erzurum Doğalgaz Boru Hattı'nın devreye girmesiyle Azerbaycan gazı doğrudan Türkiye'ye ulaşmaya başlamış ve böylece ikili ilişkilerde enerji alanındaki bağ daha da pekişmiştir. Söz konusu projeler yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik anlamlar taşımıştır. Türkiye Avrupa'ya yönelik enerji koridorunun merkezine yerleşirken, Azerbaycan da Rusya'ya alternatif güzergâhlar üzerinden Batı'ya açılma olanağı elde etmiştir. Bu süreç, iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığın kurumsal ve ekonomik düzeyde somutlaştığı yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur¹³⁹.

¹³⁶ <https://ankara.mfa.gov.az/az/category/cultural-and-humanitarian-cooperation> (erişim tarihi: 30.08.2025); Aydın, 2001: 387-388.

¹³⁷ Ünalp, 2023: 188-192.

¹³⁸ Cornell, 2011: 110-115.

¹³⁹ Kalkan, 2022: 152-156.

2000’li yılların sonuna gelindiğinde Türkiye–Azerbaycan ilişkileri ikili düzlemin ötesine taşınarak çok taraflı bir iş birliği boyutu kazanmıştır. 2009’da Nahçıvan’da imzalanan anlaşma ile Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (bugünkü TDT) kurulmuştur¹⁴⁰. Bu adım, iki ülkenin bölgesel düzeyde iş birliğini kurumsallaştırma iradesini açık biçimde ortaya koymuştur.

Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin ivme kazandığı dönemin ardından, 2009 yılına gelindiğinde taraflar arasında geçici bir diplomatik gerilim yaşanmıştır. Türkiye’nin Ermenistan’la ilişkileri normalleştirme girişimleri, Azerbaycan tarafından dikkatle ve temkinle izlenmiştir. 2009’da imzalanan Zürih Protokolleri, Ermenistan ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını ve sınırların açılmasını öngörmüştür¹⁴¹. Ancak Azerbaycan kamuoyunda bu girişim büyük tepkiyle karşılanmış; Karabağ’daki işgal sürerken Ankara’nın Erivan’la normalleşmeye yönelmesi, Bakü’de güven bunalımına yol açmıştır. Gelen tepkiler üzerine protokoller hayata geçirilmemiştir¹⁴². Bu olay, iki ülke ilişkilerinin her zaman pürüzsüz ilerlemediğini ve stratejik önceliklerin zaman zaman çatışabildiğini göstermiştir. Zürih Protokolleri sırasında Azerbaycan kamuoyu baskısının Türkiye’nin dış politika kararlarını sınırlaması, neoklasik realizm perspektifinden iç faktörlerin dış politika üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymuştur.

2010’lu yıllar, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinde kurumsallaşma, savunma iş birliği ve enerji projeleri üzerinden derinleşmenin belirgin biçimde öne çıktığı bir dönem olmuştur. 2010’da kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi, ilişkilerin yalnızca enerji veya kültürel bağlara dayalı olmaktan çıkarak, devlet mekanizmaları düzeyinde düzenli bir koordinasyonla yürütülmesini sağlamış; dış politika, güvenlik, ekonomi ve ulaştırma alanlarında bakanlıklar arası eşgüdüm sistematik hale gelmiştir. Bu süreçte Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile dönemin Başbakanı ve sonrasında Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan arasındaki yakın temaslar karşılıklı güveni güçlendirmiş; ikili ticaret hacmi 2,5 milyar dolar seviyelerine yaklaşmış, SOCAR’ın Türkiye’deki yatırımları ise ekonomik ilişkilerin en somut göstergeleri haline gelmiştir. Enerji yatırımları, ortak kültürel projeler ve artan ekonomik bağlar, yalnızca devletler arası ilişkileri değil, toplumlar arasındaki etkileşimi pekiştirmiştir¹⁴³. İki ülke arasındaki bağlar eğitim programları, burs imkânları, kültürel faaliyetler ve medya iş birlikleriyle kuvvetlenmiştir. TRT-Avaz gibi platformlar ve kültür festivalleri, ortak kimlik

¹⁴⁰ https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf (erişim tarihi: 30.08.2025).

¹⁴¹ <https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/turkiye-ermenistan-turkce.pdf> (erişim tarihi: 01.09.2025).

¹⁴² Aydın, 2023: 86-87.

¹⁴³ Aslanlı, 2018: 19-23; Özsoy, 2023a: 597-599.

algısını güçlendiren sembolik araçlar haline gelmiştir¹⁴⁴. Ayrıca 2010'da Gence Başkonsolosluğu'nun açılmasıyla Türkiye ile Azerbaycan arasındaki diplomatik ağ genişletilmiştir¹⁴⁵. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki bu yakınlaşma, neoklasik realizmin vurguladığı biçimiyle, liderlerin tarihsel kimlik söylemleriyle enerji ve güvenlik alanındaki dışsal baskıları birleştirerek dış politikada kurumsallaşmış bir müttefiklik algısına dönüşmüştür.

Enerji gündemi, bu dönemde de iki ülke ilişkilerinin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Bu çerçevede en dikkat çekici gelişme, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) hayata geçirilmesidir. 2012'de imzalanan anlaşmalarla başlayan süreç, 2018'de hattın faaliyete geçmesiyle tamamlanmıştır. TANAP, Azerbaycan'ın Şahdeniz II sahasından çıkarılan doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştıran en kapsamlı enerji altyapı projelerinden biri olarak öne çıkmıştır¹⁴⁶. Türkiye, bu hat sayesinde hem enerji arz güvenliğini pekiştirmiş hem de Avrupa'ya enerji geçişinde stratejik konumunu güçlendirmiştir. Azerbaycan açısından ise TANAP, ülkenin Batı ile enerji bağlarını çeşitlendirmesine ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirmesine olanak tanımıştır¹⁴⁷. Sonuç olarak enerji diplomasisi, iki ülke ilişkilerinde bir kez daha belirleyici bir eksen haline gelmiştir

Savunma alanı, 2010'lu yıllarda Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin en hızlı gelişen boyutlarından biri haline gelmiştir. İki ülke arasında gerçekleştirilen ortak askerî tatbikatların sayısı artmış; askerî eğitim, teknik destek ve savunma sanayi alanlarındaki iş birlikleri belirgin biçimde derinleşmiştir. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Azerbaycan ordusuna sağladığı eğitim desteği ile askerî modernizasyon projeleri, ilerleyen süreçte Karabağ'daki gelişmeler açısından stratejik önem taşımıştır¹⁴⁸.

2020 yılı, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinde belirleyici bir dönüm noktası olmuştur. 27 Eylül'de başlayan ve 44 gün süren Karabağ Askerî Operasyonu, iki ülke arasındaki stratejik yakınlığın somut biçimde sahaya yansıdığı bir süreç olmuştur. Türkiye, Azerbaycan'a yalnızca güçlü siyasi destek vermekle kalmamış; savunma sanayii ürünleriyle de önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Türk yapımı insansız hava araçlarının operasyonlardaki etkinliği, Azerbaycan'ın sahada üstünlük kurmasında belirleyici bir unsur olmuştur¹⁴⁹. Bu gelişmeler, ilişkilerin “tek millet, iki devlet” söyleminin ötesine geçerek fiilen “ortak güvenlik topluluğu” niteliği kazandığını göstermektedir. Askerî operasyonun ardından imzalanan ateşkes anlaşması,

¹⁴⁴ İsmayilov, 2025: 744-749; <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda> (erişim tarihi: 31.08.2025).

¹⁴⁵ <https://gence-bk.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory#:~:text=Gence%20Başkonsolosluğu%2014%20Eylül%202010,tüm%20konsolosluk%20hizmetleri%20verilmeye%20başlanmıştır> (erişim tarihi: 31.08.2025).

¹⁴⁶ <https://www.tanap.com/bulten-26> (erişim tarihi: 30.08.2025).

¹⁴⁷ “Bu yıl TANAP'tan Türkiye'ye 10,2 milyar metreküp gaz taşınacak”, Anadolu Ajansı, 12.06.2023.

¹⁴⁸ Özsoy, 2023a: 598-601.

¹⁴⁹ Özsoy, 2023a: 600-601.

Güney Kafkasya’da yeni bir siyasi ve jeopolitik denge oluşturmuştur. Türkiye, Rusya’yla birlikte kurulan Ortak Merkez’de ateşkesin gözetimini üstlenerek bölgedeki varlığını kurumsallaştırmıştır¹⁵⁰. Bu, Türkiye’nin Karabağ meselesinde ilk kez sahada doğrudan rol aldığı bir düzenleme olmuştur¹⁵¹.

Karabağ Operasyonu’nun ardından şekillenen yeni bölgesel denge, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin ulaştığı düzeyi kurumsal bir zemine taşımıştır. 15 Haziran 2021’de imzalanan Şuşa Beyannamesi, iki ülke arasındaki ilişkileri resmen “müttefiklik” düzeyine yükseltmiştir. Beyanname, savunma ve güvenlikten enerjiye; ulaştırmadan kültür, eğitim, gençlik ve spora uzanan geniş bir alanda kurumsallaşmış ve derinleştirilmiş bir iş birliği çerçevesi tesis etmiştir. Belge, tarafların karşılıklı güvenlik garantileri, düzenli ortak güvenlik konseyi toplantıları, savunma sanayii ve teknoloji iş birlikleri, Güney Gaz Koridoru’nun geliştirilmesi ve Zengezur-Nahçıvan-Kars ulaştırma bağlantıları dâhil olmak üzere çok boyutlu ortaklıklarını stratejik bir zeminde tanımlamıştır¹⁵².

2020 sonrasında enerji ve ulaştırma alanları, Türkiye-Azerbaycan gündeminin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Özellikle Zengezur Koridoru ve Orta Koridor projeleri, bölgesel ekonomik entegrasyon ve güvenlik stratejilerinde belirleyici olmuş; Türk Devletleri Teşkilatı’nın canlanması da bu gündemin kurumsal ve diplomatik boyutlarını şekillendirmiştir¹⁵³. Azerbaycan’ın işgalden kurtarılan bölgelerde başlattığı yeniden inşa faaliyetlerinde Türk şirketlerinin öncelikli rol üstlenmesi, ekonomik iş birliğine yeni bir boyut kazandırmıştır¹⁵⁴. Ayrıca TANAP’ın kapasite artırımı ve yeni enerji projeleri, iki ülkenin enerji alanındaki ortaklığını Avrupa’nın enerji güvenliğiyle doğrudan ilişkilendirir hale getirmiştir¹⁵⁵. 2022’de başlayan Rusya–Ukrayna Savaşı sonrasında Avrupa’nın enerji arz güvenliği daha kritik hale gelmiş, bu bağlamda Türkiye–Azerbaycan enerji ortaklığı Batı için stratejik bir değer kazanmıştır¹⁵⁶. Aynı dönemde Türk Devletleri Teşkilatı’nın kurumsal görünürlüğü ve etki alanı belirgin biçimde artmış, Türkiye ve Azerbaycan Avrasya’daki ulaştırma ve enerji ağlarında kilit bir konuma yerleşmiştir¹⁵⁷. Bu gelişmeler, neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında liderlerin fırsat algılarıyla birlikte dışsal baskılara (enerji güvenliği, Rusya–Batı rekabeti) uyum sağlama çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

¹⁵⁰ “Dağlık Karabağ’da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyetini sürdürüyor”, Anadolu Ajansı, 05.02.2021.

¹⁵¹ “Türk askeri 102 yıl sonra yeniden Azerbaycan’da”, Anadolu Ajansı, 19.11.2020.

¹⁵² Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 02.09.2025).

¹⁵³ Yüce ve Azizova, 2024: 21-32.

¹⁵⁴ <https://www.tmb.org.tr/uploads/announcements/60c087f2b4b4cc0c5ff01f0c/1623236853031-tmb-karabag-basin-bulteni-nisan-2021-2.pdf> (erişim tarihi: 31.08.2025).

¹⁵⁵ “Bakan Dönmez: TANAP’ın kapasitesini iki katına kadar artırma kararı çıktı”, Anadolu Ajansı, 07.10.2022.

¹⁵⁶ Özsoy, 2023b: 54-57.

¹⁵⁷ “Türk Devletleri Teşkilatı: Birlik ve ilerlemenin 15 yılı”, Anadolu Ajansı, 03.10.2024.

Genel olarak 2020 sonrası dönem, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin artık yalnızca bir stratejik ortaklık değil, fiilen müttefiklik düzeyinde tanımlandığı bir aşamaya işaret etmektedir. Karabağ Askerî Operasyonu bu dönüşümün katalizörü olmuş, Şuşa Beyannamesi ise onun kurumsal dayanağını oluşturmuştur. Günümüzde iki ülke arasındaki ilişkiler enerji, güvenlik, ekonomi ve kültür alanlarını kapsayan çok boyutlu bir bütünlük kazanmış; bölgesel ve küresel düzlemde ortak hareket etme kapasitesi belirgin biçimde güçlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2020 KARABAĞ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASININ SÖYLEMSEL TEMSİLİ

3.1. Operasyon Öncesi Dönem: Tehdit

2020’ye doğru Azerbaycan ile Ermenistan arasında Karabağ sorununda kırılğan ateşkes düzeni devam etmekle birlikte, diplomatik zeminde kayda değer bir ilerleme sağlanamamış ve sahadaki küçük çaplı çatışmaların süreklilik kazanmasıyla gerilim giderek tırmanmış, bölgesel istikrarsızlığın sürdüğü ortaya çıkmıştır. Bu süreçte uluslararası toplumun ve özellikle Minsk Grubu çerçevesindeki görüşmelerin sonuçsuz kalması çözümsüzlük algısını pekiştirmiştir. Azerbaycan tarafı, son on yılda gerçekleştirdiği askerî birikim ve modernizasyon sayesinde ordusuna güvenerek gerekirse güç kullanmaya hazır olduğunun işaretlerini vererek Karabağ üzerindeki statükoyu değiştirme isteğini daha açık şekilde göstermiştir. Bu süreçte askerî güç dengesi niteliksel olarak Azerbaycan lehine kaymış, modern silah sistemleri ve insansız hava araçları karşısında Ermenistan’ın daha geleneksel kapasitesi görece zayıf kalmıştır. 2020 yılına girildiğinde hem uluslararası konjonktür hem de bölgesel dengeler Bakü lehine gelişmiştir: Türkiye, Azerbaycan’a siyasi desteğini sürdürmüş, Türk yapımı insansız hava araçları sağlayarak, ortak tatbikatlar ve askerî iş birliği yoluyla Bakü’nün kapasitesini güçlendirmiş; Rusya ise Erivan’la müttefiklik ilişkisini sürdürmesine rağmen, güvenlik taahhütlerinin Karabağ’ı kapsamaması ve izlediği ihtiyatlı tutum Ermenistan için bir belirsizlik algısı yaratmıştır. Moskova’nın bu yaklaşımı, açık bir taraf seçmektense her iki taraf üzerinde nüfuzunu koruma çabasını yansıtmıştır. Temmuz 2020’de Dağlık Karabağ’ın yaklaşık 300 km kuzeyinde, uluslararası sınır hattında yer alan Tovuz bölgesinde meydana gelen çatışmalar en az 17 asker ve 1 sivilin ölümüyle sonuçlanmış; bu olay taraflar arasında düşmanlığı derinleştirmiş ve Azerbaycan kamuoyunda sert karşılık çağrılarını güçlendirmiştir. Bu durum, gerilimin yalnızca Karabağ bölgesiyle sınırlı kalmadığını ve daha geniş bir güvenlik krizine dönüşme ihtimali taşıdığını göstermiştir. Bu dönemde Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan’ın Karabağ’ın statüsüne dair sertleşen söylemleri ve sembolik ziyaretleri Bakü tarafından provokasyon olarak algılanmıştır¹⁵⁸. Aynı zamanda COVID-19 pandemisinin küresel dikkatleri başka yöne çekmesi, uluslararası toplumun arabuluculuk kapasitesini zayıflatmıştır¹⁵⁹. Tüm bu unsurlar, yani sahadaki askerî üstünlük, dış destek, diplomatik çıkmaz, temmuz çatışmaları ve

¹⁵⁸ Welt ve Bowen, 2021: 1-13.

¹⁵⁹ International Crisis Group, 2020: 5-7; <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/11/11/the-conflict-in-nagorno-karabakh-and-the-impact-of-covid-19-on-international-diplomacy/> (erişim tarihi: 01.09.2025).

sertleşen söylemler, Eylül 2020’de Azerbaycan’ın başlattığı Karabağ Askerî Operasyonu’nun altyapısını oluşturan sistemik koşulları şekillendirmiştir.

Bu sistemik koşullar, neoklasik realizmin öngördüğü biçimde dış politika davranışını tek başına belirleyen etkenler olarak değil, liderin algıları üzerinden süzülerek anlam kazanan girdiler olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, askerî dengenin Azerbaycan lehine kayması ya da Minsk Grubu’nun çözümsüzlüğü, ancak Erdoğan’ın bu gelişmeleri nasıl tehdit veya fırsat olarak algıladığı ölçüsünde Türk dış politikasına yön vermiştir. Bu nedenle analizde, söz konusu koşulların Erdoğan’ın söylemlerinde nasıl yansıma bulduğu ve hangi temalar üzerinden dış politika yönelimine dönüştüğü sistematik biçimde incelenmiştir. Bu çerçevede, operasyon öncesi dönemde Erdoğan’ın Şubat–Eylül 2020 arasındaki söylemleri kronolojik sırayla ele alınmış ve hangi temalar üzerinden şekillendiği ortaya konmuştur.

3.1.1. 25 Şubat 2020 – Bakü Basın Açıklaması

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 25 Şubat 2020’de Bakü’de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile birlikte düzenlenen Türkiye–Azerbaycan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi 8. Toplantısı sonrasında ortak bir basın açıklaması gerçekleştirmiştir. Bu toplantı, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel işbirliğinin kurumsal bir çerçevede ele alındığı, aynı zamanda Karabağ meselesine ilişkin doğrudan mesajların verildiği bir platform işlevi görmüştür. Erdoğan’ın konuşması, yalnızca ikili ilişkilerin kapsamlı gündemini yansıtmakla kalmamış; Karabağ sorununu Türkiye’nin dış politika söyleminin merkezine yerleştirdiğini ve bu konunun Azerbaycan’la ilişkilerde öncelikli bir mesele olarak ele alındığını göstermiştir¹⁶⁰. Bu bağlamda söz konusu açıklamalar, operasyon öncesi dönemde Türk dış politikasının hangi algısal ve söylemsel zemin üzerinde şekillendiğini anlamak bakımından kritik bir örnek teşkil etmektedir.

Konuşmada öne çıkan ilk unsur, Karabağ meselesinin Türkiye açısından yalnızca ikili ilişkilerin değil, doğrudan ulusal dış politika gündeminin bir parçası olarak tanımlanmasıdır. Erdoğan’ın “Karabağ, Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”¹⁶¹ ifadesi, Karabağ sorununu yalnızca Azerbaycan’ın değil, doğrudan Türkiye’nin de dış politika gündemine dâhil edilen bir mesele olarak konumlandırmaktadır. Bu söylem, Türkiye’nin krize yönelik yaklaşımını kardeşlik retoriğinin ötesine taşıyarak kimlik inşası ve ittifak dilini bir arada yansıtmaktadır. “Tek millet, iki devlet” vurgusu ile desteklenen bu söylem, iki ülkenin ortak kimliğinin ve kader

¹⁶⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

birliğinin altını çizerken; aynı zamanda Karabağ sorununu Türkiye için de bir dış politika önceliği haline getirmiştir.

Konuşmada ne çıkan bir diğer unsur, tehdit algısının yeniden üretilmesidir. Erdoğan, “Minsk üçlüsünün burada samimi davranmadığını da açık ve net olarak ifade etmek durumundayım. Yaklaşık 25 yıl oldu, bu oyalama taktikleri ne için? Neden bir neticeye varılamaz?”¹⁶² sözleriyle uluslararası toplumun pasifliğini doğrudan hedef almış ve zmszliğ bir güvenlik tehdidi olarak çerçevelemiştir. Dolayısıyla bu söylem hem tehdit algısı (uluslararası pasiflikten doğan risk) hem de diplomatik manevra (Batı’ya karşı eleştirel konumlanma ve mevcut diplomatik çerçevenin dışında yeni yollar arandığı mesajı) işlevi taşımaktadır. Benzer şekilde, Erdoğan’ın Hocalı Katliamı’nı hatırlatması ve “106’sı kadın, 63’ ocuk olmak üzere 613 kardeşimiz hunharca şehit edildi... Tarihe ‘siyah gece’ olarak geçen Hocalı Katliamını unutmadık, unutmayacağız”¹⁶³ sözleri, Ermenistan’ı tarihsel bir fail ve güncel bir tehdit kaynağı olarak sunmuş; böylelikle Karabağ meselesi yalnızca güncel bir ihtilaf değil, kolektif hafızaya kazınmış bir travma üzerinden yeniden inşa çerçevelenmiştir. Aynı zamanda bu söylem, Azerbaycan kamuoyuna duygusal bir destek mesajı vermekte ve Türkiye’nin Ermenistan’a karşı pozisyonunu meşruiyet çerçevesinde güçlendirmektedir.

Erdoğan’ın açıklamalarında fırsat algısı da güçlü bir biçimde ne çıkmıştır. “Nahçıvan ve Türkiye arasındaki demiryolu konusu, özellikle Nahçıvan’ın bağımsızlığını elinden alanlara bir cevap teşkil etmektedir”¹⁶⁴ ifadesi, ulaştırma ve enerji projelerinin yalnızca teknik değil stratejik anlamlar taşıdığını göstermektedir. Benzer şekilde, “Ticaret hacmimiz 2019 yılında 4.4 milyar doları buldu. Bu rakamı 2023 yılında inşallah 15 milyar dolara çıkaracağız, hedefimiz bu”¹⁶⁵ sözleri ekonomik işbirliğinin Türkiye için fırsat boyutunu yansıtmaktadır. Erdoğan’ın “20 yıl öncesinin Azerbaycan’ını düşünüyorum, bir de bugünkü Azerbaycan’ı. Mukayesesi kabil değil, şu anda bambaşka bir Azerbaycan gözler önünde”¹⁶⁶ değerlendirmesi de Bakü’nn artan kapasitesini, Türkiye açısından dış politikada g projeksiyonu fırsatı olarak konumlandırmıştır.

Konuşmanın ittifak dili ve askerî-sivil araç ayırımı açısından dikkat çeken yönü ise güvenlik işbirliğine dair vurgulardır. Erdoğan, “Hiç şüphesiz bunu sarsılmaz ilişkilerimiz kadar, güçlü ordularımıza da borçluyuz. Bu noktada gerek ordularımızın dayanışması gerek savunma sanayiinde attığımız adımlar da geleceğe yönelik, bağımsızlığımıza yönelik en büyük teminat

¹⁶² “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶³ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶⁴ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶⁵ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶⁶ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

olacaktır”¹⁶⁷ sözleriyle, iki ülke arasındaki dayanışmayı orduların işbirliği ve savunma teknolojisi üzerinden tanımlamıştır. Bu ifade, doğrudan askerî müdahale söylemine girmeden, Türkiye’nin dolaylı destek stratejisini öne çıkarmaktadır. Karabağ meselesi böylece sadece diplomatik bir sorun değil, aynı zamanda ortak güvenlik altyapısıyla bütünleşen bir mesele olarak sunulmuştur. Bununla birlikte söylemlerde bahsedilen ulaştırma ve enerji gibi ekonomik projeler de ittifakın yalnızca askerî değil, sivil araçlarla da pekiştirildiğini göstermektedir.

Son olarak, Erdoğan’ın “Yukarı Karabağ sorununun, Azerbaycan’ın egemenliği ve toprak bütünlüğü temelinde ivedilikle çözüme kavuşturulması en büyük arzumuzdur”¹⁶⁸ sözleri, meşruiyet söyleminin açık bir göstergesidir. Burada Erdoğan, Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği desteği yalnızca kardeşlik veya stratejik çıkar gerekçelerine değil, uluslararası hukukun temel ilkelerine dayandırmıştır. Bu yaklaşım, Türkiye’nin Karabağ politikasını dış aktörler karşısında savunulabilir kılma ve meşruiyet zeminine oturtma stratejisini göstermektedir.

Basın toplantısı, tek bir açıklama seti içinde hemen her temanın izlenebileceği zengin bir örnek sunmaktadır. Erdoğan’ın söylemleri, operasyon öncesi dönemde Türkiye’nin Karabağ politikasını şekillendiren algısal ve söylemsel zemini bütünlüklü biçimde ortaya koymuştur. Erdoğan, bir yandan Ermenistan ve uluslararası toplumun pasifliğini tehdit unsuru olarak kodlarken, diğer yandan enerji, ulaştırma ve savunma sanayi üzerinden fırsatları öne çıkarmıştır. Kimlik inşası ve ittifak dili, konuşmanın merkezinde yer almış; meşruiyet boyutu ise uluslararası hukuk vurgusuyla desteklenmiştir. Doğrudan askerî müdahale söylemi öne çıkmasa da savunma işbirliği ve ordular arasındaki dayanışma, dolaylı askerî araçların önemine işaret etmiştir. Böylece Erdoğan’ın Karabağ’a dair tutumunun yalnızca tek boyutlu bir destek söyleminden ibaret olmadığı; aksine iç içe geçmiş algılar ve çıktılar üzerinden şekillendiği görülmektedir. Operasyon öncesi dönemin henüz sıcak çatışma aşamasına geçmediği bu evrede, söylemler daha çok hazırlayıcı ve konumlayıcı nitelikte olmuştur. Bununla birlikte ulaştırma ve enerji gibi ekonomik projeler de ittifakın yalnızca askerî değil, sivil araçlarla da pekiştirildiğini göstermektedir. Neoklasik realizm bağlamında ise sistemik koşulların (askerî denge, diplomatik çıkmaz) Erdoğan tarafından hem tehdit hem de fırsat olarak algılandığı ve bunların söylemde ittifak, kimlik ve meşruiyet boyutlarıyla dış politika davranışına dönüştüğü ortaya çıkmaktadır.

¹⁶⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁶⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

3.1.2. 25 Şubat 2020 – Uçak Söyleşisi

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 25 Şubat 2020 tarihinde Azerbaycan ziyaretinden dönüşünde uçakta gazetecilerin sorularını yanıtlamış ve gündeme ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur¹⁶⁹. Bu açıklamalar, resmî görüşmelerin ardından yapılan ve daha serbest bir formatta yürütülen söyleşi niteliği taşısa da Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin temel hatlarını ve Karabağ bağlamında ittifakı güçlendiren boyutları yeniden vurgulaması bakımından önemlidir. Erdoğan’ın ifadeleri, yalnızca ikili ilişkilerin ekonomik ve stratejik derinliğini ortaya koymamış; aynı zamanda iki ülkenin ortak tehdit algıları ve dayanışma zemini üzerinden şekillenen söylemin sürekliliğini göstermiştir. Bu yönüyle, uçak söyleşisi operasyon öncesi dönemde Türk dış politikasının algısal çerçevesini anlamak açısından tamamlayıcı bir kaynak işlevi görmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamalarında fırsat algısı özellikle ekonomik işbirliği üzerinden görünür olmuştur. Erdoğan “2019’da yaklaşık 4,5 milyar doları bulan ticaret hedefinin 2023 için 15 milyar dolar olduğunu... Tercihli Ticaret Anlaşması ile bu hedefe hızla ulaşacağımıza inanıyorum”¹⁷⁰ ifadelerini dile getirmiştir. Bu söylem, Azerbaycan’la ilişkilerin yalnızca kültürel ve siyasi dayanışmaya değil, güçlü ekonomik temellere de dayandığını göstermektedir. Benzer şekilde “Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve TANAP gibi büyük projelere imza attık”¹⁷¹ ifadesi, ulaştırma ve enerji altyapısının iki ülkenin bölgesel etkinlik kapasitesini artıran birer dış politika aracı olarak konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Böylece Karabağ sürecinde Türkiye’nin Azerbaycan’a sağlayacağı desteğin yalnızca söylemsel değil, ekonomik altyapıyla da desteklendiği, yani dayanışmanın maddi kapasiteyle pekiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, fırsat algısının dış politika çıktısı olarak ekonomik işbirliği boyutunda görünür kılındığını göstermektedir.

Söylemde ayrıca ittifak dili ve askerî-sivil araç ayrımı da dikkat çekmektedir. Erdoğan’ın “Savunma sanayi alanında da güçlü bir iş birliğimiz var. Bölgesel konularda da Azerbaycan’la tam bir dayanışma içindeyiz”¹⁷² sözleri, güvenlik işbirliğini ittifakın merkezine yerleştirmekte ve iki ülke arasındaki ittifakın yalnızca ikili meselelerle sınırlı olmadığını, bölgesel güvenlik mimarisine de taşındığını ortaya koymaktadır. Bu vurgu, Türkiye’nin doğrudan askerî müdahaleye atıf yapmaksızın, savunma sanayii üzerinden Azerbaycan’ın kapasitesini güçlendirdiğini ve Karabağ bağlamında dolaylı destek stratejisini sürdürdüğünü

¹⁶⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁷⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁷¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁷² “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz”, Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

göstermektedir. Aynı zamanda ekonomik projelerin yanı sıra güvenlik alanındaki bu işbirliği, ittifakın hem askerî hem de sivil araçlarla pekiştirildiğini ortaya koymaktadır.

Konuşmada öne çıkan bir diğer boyut ise kimlik inşasıdır. Erdoğan'ın "Azerbaycan'la Ermeni iddiaları, İslam düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele konularında da birlikte çalışıyoruz"¹⁷³ sözleri, iki ülke arasındaki ortaklığın yalnızca bölgesel güvenlik veya ekonomik işbirliğiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda küresel düzeyde ideolojik ve kültürel bir dayanışma zemini üzerinde inşa edildiğini göstermektedir. Bu söylem, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerini ortak düşman algıları (Ermeni iddiaları, İslam karşıtlığı) üzerinden daha geniş bir kimlik çerçevesinde tanımlamaktadır.

Uçakta yapılan bu söyleşi, resmî basın toplantısının tamamlayıcısı olarak, Erdoğan'ın Karabağ sürecine dair algılarını dolaylı biçimde görünür kılmıştır. Açıklamalarda Karabağ meselesine dair doğrudan bir tehdit vurgusu yapılmasa da Azerbaycan'la "tam dayanışma" vurgusu üzerinden koşulsuz desteğin altı çizilmiş, ekonomik ve ulaştırma projelerinin fırsat boyutunu, savunma sanayii işbirliğinin dolaylı askerî araç rolünü ve ortak tehdit algılarının kimlik inşasına nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, operasyon öncesi dönemde Erdoğan'ın Karabağ söylemi, yalnızca dar anlamda güvenlik değil, çok boyutlu bir ittifak kurgusu (ekonomik, askerî, kültürel) üzerinden şekillenmiştir.

3.1.3. 30 Nisan 2020 – TANAP Makalesi

30 Nisan 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından yayımlanan makalede Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, TANAP'ı yalnızca bir enerji hattı olarak değil, bölgesel barış ve işbirliği projesi olarak tanımlamıştır. Gürcistan'da faaliyet gösteren Diplomat dergisinin, The New York Times iş birliğiyle hazırlanan özel sayısında yer alan bu yazı, doğrudan Erdoğan tarafından kaleme alınması bakımından diğer söylemlerden farklı bir formata sahip olsa da Türkiye'nin Azerbaycan ile ilişkilerini ve Karabağ bağlamındaki stratejik vizyonunu yansıtan söylemsel bir belge niteliği taşımaktadır. Makale, TANAP'ın ekonomik ve stratejik boyutlarının yanı sıra sembolik anlamını da öne çıkararak, Türkiye–Azerbaycan işbirliğini uluslararası kamuoyuna "barış" ve "istikrar" kavramları üzerinden sunmuştur¹⁷⁴. Bu yönüyle, operasyon öncesi dönemde Erdoğan'ın dış politika algısını yazılı biçimde sistematik olarak aktaran önemli bir söylem örneği olarak değerlendirilebilir.

Makalede öne çıkan ilk unsur, Erdoğan'ın TANAP'a ekonomik bir altyapı yatırımı olmanın ötesinde siyasal ve sembolik bir anlam atfetmesidir. Erdoğan'ın "TANAP, Türkiye,

¹⁷³ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz", Anadolu Ajansı, 26.02.2020.

¹⁷⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

Azerbaycan ve Gürcistan'ın karşılıklı güvene dayalı ilişkilerinin somut bir örneği, ülkelerimiz arasındaki köklü dostluğun bir sembolüdür"¹⁷⁵ ifadesi, projeyi bölgesel işbirliğinin bir vitrini olarak sunmuştur. Bu söylem, fırsat algısı ile ittifak dili temalarının kesişiminde konumlanmaktadır: TANAP, yalnızca enerji arz güvenliği için değil, aynı zamanda Türkiye–Azerbaycan dayanışmasını uluslararası kamuoyuna göstermek için araçsallaştırılmıştır.

Erdoğan'ın “TANAP enerjinin İpek Yolu'dur”¹⁷⁶ ifadesi, projenin jeopolitik değerini kültürel ve tarihsel bir benzetme üzerinden pekiştirmektedir. Bu benzetmeyle TANAP, yalnızca teknik bir enerji hattı değil, tarihsel olarak Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan stratejik bir güzergâhın günümüzdeki karşılığı olarak sunulmuştur. Erdoğan, Türkiye'yi “enerji güvenliğinin anahtarı” konumuna yerleştirerek hem ülkenin bölgesel etkinlik iddiasını dış politika söylemine taşımış hem de uluslararası kamuoyuna Türkiye'nin barış ve işbirliği üreten bir aktör olduğu mesajını vermiştir. Böylece Türkiye'nin “köprü” işlevi, iki farklı boyutla görünür hale gelmiştir: bir yandan kimlik inşası üzerinden tarihsel bir misyon vurgusu yapılmış, diğer yandan da meşruiyet söylemi çerçevesinde Türkiye'nin enerji projeleri aracılığıyla bölgesel barış ve istikrara katkı sunduğu ileri sürülmüştür.

Enerji altyapısı üzerinden yapılan bu tanımlar aynı zamanda dolaylı biçimde Karabağ bağlamındaki pozisyonu da güçlendirmektedir. Erdoğan'ın “Bazı aktörlerin enerji kaynakları üzerinden çıkardığı çatışma ortamına barış ve iş birliği ile verilen en güzel cevaptır”¹⁷⁷ ifadesi, Türkiye–Azerbaycan ortaklığını uluslararası düzeyde meşru ve barışçı bir çerçeveye yerlendirmektedir. Böylece enerji projeleri, sadece ekonomik fırsat değil, aynı zamanda Ermenistan'ın ve Batılı aktörlerin statükocu tutumlarına karşı alternatif bir diplomatik manevra alanı olarak işlevselleştirilmiştir.

Sonuç itibarıyla, TANAP'a dair bu yazılı söylem Karabağ sorunuyla doğrudan ilişkili olmamakla birlikte, Erdoğan'ın operasyon öncesi dönemde Türkiye–Azerbaycan ortaklığını yalnızca askerî ve güvenlik boyutuna indirgemediğini; fırsat algısını ekonomik, kimliksel ve diplomatik boyutlarla iç içe sunarak görünür kıldığını ortaya koymaktadır. Karabağ meselesine doğrudan atıf yapılmasa da enerji üzerinden kurgulanan bu işbirliği dili, Türkiye'nin Azerbaycan'a koşulsuz desteğini altyapısal ve bölgesel bir stratejiyle bütünleştirmiştir. Bu nedenle Erdoğan'ın Karabağ'a dair ilerleyen süreçte geliştirdiği sert güvenlik söylemleri, söz

¹⁷⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

¹⁷⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

¹⁷⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

konusu barışçı ve işbirlikçi çerçeveye birlikte değerlendirildiğinde daha bütüncül bir anlam kazanmaktadır.

3.1.4. 28 Mayıs 2020 – Cumhuriyet Günü Paylaşımı

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 28 Mayıs 2020 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 102. yıl dönümü vesilesiyle Twitter (günümüzde X) hesabından bir mesaj paylaşmıştır. Erdoğan'ın bu tebriki, resmî bir açıklama ya da basın toplantısından ziyade sosyal medya üzerinden, Azerbaycan Türkçesi kullanılarak verilmiştir¹⁷⁸. Bu durum, mesajın sembolik değerini artırmış ve doğrudan Azerbaycan kamuoyuna yönelik bir dostluk ve kardeşlik göstergesi işlevi taşımıştır. Dolayısıyla açıklama, resmî diplomatik dilin ötesine geçen bir yakınlık ve ortak kimlik inşası örneği olarak dikkat çekmektedir.

Erdoğan'ın paylaşımında öne çıkan en belirgin unsur, kimlik inşası ve ittifak dilidir. Cumhurbaşkanı, tebrik mesajını Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alarak yalnızca diplomatik bir jest yapmakla kalmamış, aynı zamanda iki halkın kültürel ve dilsel yakınlığını sembolik biçimde vurgulamıştır. Mesajda geçen “qardaşım”¹⁷⁹ ifadesi, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinde sıklıkla kullanılan “tek millet, iki devlet” söyleminin duygusal ve samimi bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Böylece Karabağ bağlamında Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği yalnızca stratejik gerekçelerle değil, ortak kimlik ve kardeşlik duygusu üzerinden meşrulaştırılmıştır.

Paylaşımında doğrudan Karabağ'a atıf yapılmamış olsa da mesajın sembolik boyutu dikkate değerdir. Resmî bir basın toplantısı veya devletlerarası protokol dili yerine sosyal medya aracılığıyla verilen bu mesaj, kimlik inşası ve ittifak dilinin resmî protokol sınırlarını aşarak doğrudan kamuoyuna hitap eden bir biçimde yeniden üretildiğini göstermektedir. Böylece Erdoğan, iki ülke arasındaki ittifakı yalnızca liderler düzeyinde değil, toplumlar arası bağa dayalı bir dayanışma çerçevesinde de pekiştirmiştir.

Paylaşımın Cumhuriyet'in 102. yıl dönümüne atıf yapması ise ayrıca önemli bir boyut taşımaktadır. Bu vurgu, Azerbaycan'ın bağımsız devlet kimliğinin ve egemenliğinin sürekliliğinin tanınması anlamına gelmektedir. Erdoğan'ın “millətim adından salamlarımı və sevgilərimi çatdırıram”¹⁸⁰ ifadesi, yalnızca liderler arası dostluğun değil, Türkiye halkı adına Azerbaycan'ın devlet varlığının ve bağımsızlığının meşru şekilde onurlandırılmasıdır. Burada meşruiyet söylemi, doğrudan Karabağ'dan bahsetmese de Karabağ meselesinin dayandığı

¹⁷⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 102. yıl dönümünü kutladı”, Anadolu Ajansı, 28.05.2020.

¹⁷⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 102. yıl dönümünü kutladı”, Anadolu Ajansı, 28.05.2020.

¹⁸⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 102. yıl dönümünü kutladı”, Anadolu Ajansı, 28.05.2020.

temel zemine —yani Azerbaycan’ın uluslararası hukukta tanınan egemenliğine ve toprak bütünlüğü iddiasına— dolaylı bir vurgu yapmaktadır. Çünkü Karabağ’da Azerbaycan’ın hak iddiası, tam da bu tarihsel süreklilik ve devlet meşruiyeti üzerine kuruludur. Böylelikle, kısa bir sosyal medya paylaşımı dahi Karabağ’daki statü tartışmalarına ilişkin algısal zemini pekiştirmiştir.

Söz konusu paylaşım, operasyon öncesi dönemde Türk dış politikasında kimlik, ittifak ve meşruiyet söyleminin ne kadar güçlü bir biçimde yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Erdoğan’ın mesajı, Azerbaycan’ın devletleşme tarihini kutlama vesilesiyle sunulmuş olsa da özünde Karabağ sürecinde Türkiye’nin pozisyonunu “ortak kimlik” ve “meşru egemenlik” temelleri üzerinden inşa eden söylemsel sürekliliğin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

3.1.5. 14 Temmuz 2020 – Millete Sesleniş Konuşması (Tovuz Çatışmaları)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 14 Temmuz 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kabine Toplantısı sonrasında yaptığı konuşmada, Ermenistan’ın Azerbaycan’a yönelik saldırılarını sert bir dille kınamıştır¹⁸¹. Açıklamanın Tovuz bölgesinde çatışmaların başladığı günlerde yapılması, söylemin yalnızca güncel bir tepki değil, aynı zamanda Türkiye’nin Karabağ meselesine yönelik stratejik algısını yansıtan süreklilik içinde kritik bir yoğunlaşma olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Erdoğan’ın konuşmasında öne çıkan ilk unsur, tehdit algısının net biçimde inşa edilmesidir. Cumhurbaşkanı, saldırının yalnızca sınır hattındaki bir gerilim değil, “Ermenistan’ın çapını aşan” ve “bilinçli bir taarruz” olarak görülmesi gerektiğini vurgulayarak¹⁸² meseleyi daha geniş bir stratejik bağlama yerleştirmiştir. Bu tanım, saldırının yalnızca Azerbaycan’a değil, bölgesel istikrarın bütününe yönelik bir tehdit olduğu algısını pekiştirmiştir. Bu değerlendirmeye ek olarak, Türkiye’nin Azerbaycan’a koşulsuz desteğini yeniden teyit ederken, aynı zamanda saldırının arkasında başka aktörlerin bulunduğu dair imalı bir söylem¹⁸³ geliştirilmesiyle tehdit algısını sistemik bir boyuta taşımıştır. Bu söylem, Erdoğan’ın Karabağ meselesini salt ikili bir ihtilaf olarak değil, bölgesel ve küresel güç dengeleriyle bağlantılı bir güvenlik sorunu olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Paralel olarak söylemde ittifak dili güçlü biçimde ortaya çıkmaktadır. Erdoğan’ın “Türkiye Azerbaycan’ın hakkına, hukukuna, topraklarına yönelik her türlü saldırının karşısında

¹⁸¹ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

¹⁸² “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

¹⁸³ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

yer almakta asla tereddüt göstermeyecektir”¹⁸⁴ sözleri, Ankara’nın pozisyonunu açık biçimde ortaya koymuştur. Bu vurgu, Türkiye’nin dış politika söyleminde Azerbaycan’ı yalnız bırakmayacağını, kriz anlarında ittifakın aktif bir savunma bağlamına taşınacağını göstermektedir.

Söylemde ayrıca meşruiyet ve diplomatik manevraya işaret eden unsurlar dikkat çekmektedir. Erdoğan’ın “Bölgemizdeki ve dünyadaki tüm siyasi, diplomatik, sosyal ilişkilerimizi seferber etmek boynumuzun borcudur”¹⁸⁵ ifadesi, Türkiye’nin Azerbaycan’a desteğinin yalnızca askerî caydırıcılık veya sembolik dayanışma ile sınırlı kalmadığını; uluslararası platformlarda ve örgütlerde aktif biçimde sürdürülecek bir diplomatik seferberlik olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye, Karabağ meselesini uluslararası gündemde tutma ve Azerbaycan lehine bir meşruiyet zemini oluşturma iradesini açıkça ortaya koymuştur. Buna ek olarak Erdoğan’ın Ermenistan’ın saldırganlığını “kendi halkına saygısızlık” olarak tanımlaması¹⁸⁶, Erivan yönetiminin iç siyasal meşruiyetini de sorgulayan bir söylem üretmiştir. Böylece Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği destek, yalnızca güvenlik temelli bir ittifak değil, çok boyutlu ve stratejik bir seferberlik olarak sunulmuştur.

Erdoğan’ın konuşması, Tovuz çatışmalarının doğrudan sıcak etkisi altında şekillenmiş ve Türkiye’nin Karabağ politikasındaki tehdit algısını, ittifak vurgusunu ve meşruiyet söylemini aynı anda görünür kılmıştır. Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği destek, bu söylemde duygusal kardeşlik retoriğinin ötesine taşınarak uluslararası hukuk, bölgesel istikrar ve stratejik angajman çerçevesinde temellendirilmiştir. Böylece söz konusu açıklama, birkaç ay sonra başlayacak Karabağ Askerî Operasyonu öncesinde Türkiye’nin söylemsel hazırlığını güçlendiren kritik bir dönemeç olarak öne çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu döneme ait söylemleri, operasyon öncesinde Türkiye’nin Karabağ politikasını şekillendiren algı ve çıktıları bütünlüklü biçimde ortaya koymaktadır.

Operasyon öncesi dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Karabağ söylemleri, Türk dış politikasının yalnızca “kardeşlik” retoriğine dayalı olmadığını; tehdit ve fırsat algılarının iç içe geçtiği, bunlardan türeyen çok katmanlı çıktılarıyla şekillendiğini göstermektedir. Tehdit algısı, Ermenistan’ın saldırganlığı ve Hocalı gibi tarihsel travmalarla güncellenmiş; uluslararası toplumun pasifliği ve Minsk Grubu’nun sonuçsuzluğu ise mevcut statükonun sürdürülemezliğini ve bölgesel istikrar için bir risk teşkil ettiğini vurgulamıştır. Erdoğan’ın

¹⁸⁴ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

¹⁸⁵ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

¹⁸⁶ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

“çapını aşan saldırılar”¹⁸⁷ ifadesiyle bu tehdit, yalnızca Azerbaycan’a değil, doğrudan Türkiye’nin güvenlik alanına ve hatta sistemik düzleme taşınmıştır. Buna karşılık fırsat algısı, TANAP ve Bakü–Tiflis–Kars gibi enerji ve ulaştırma projeleri, savunma sanayi işbirliği ve ekonomik entegrasyon üzerinden inşa edilmiş; Karabağ meselesi yalnızca bir çatışma alanı değil, aynı zamanda Türkiye–Azerbaycan ortaklığının bölgesel güç projeksiyonu üreten bir zemin olarak konumlandırılmıştır.

Bu algısal zeminden türeyen söylemsel çıktılar, ittifak dilinde “iki devlet, tek millet” ve “tam dayanışma” formülleriyle toplumsal meşruiyet kazanmış; kimlik inşası, ortak tarih, kültür ve düşman algıları üzerinden yeniden üretilmiştir. Meşruiyet söylemi, uluslararası hukukun temel ilkelerine ve Azerbaycan’ın egemenlik sürekliliğine yapılan atıflarla güçlendirilmiş; diplomatik manevra, Batı’nın pasifliğine yönelik eleştiriler ve enerji projeleri üzerinden kurgulanan alternatif işbirliği zeminleriyle görünür kılınmıştır. Ayrıca, askerî–sivil araç ayrımı öne çıkmış; doğrudan askerî varlık yerine savunma teknolojileri, ulaştırma hatları ve ekonomik işbirliği enstrümanları üzerinden Türkiye’nin desteği stratejik olarak yansıtılmıştır. Sonuç olarak operasyon öncesi dönemde Erdoğan’ın söylemleri, Karabağ’ı salt ikili bir ihtilaf değil, kimlik, diplomatik, ekonomik ve güvenlik boyutlarını aynı anda barındıran çok boyutlu bir dış politika meselesi olarak konumlandırmış ve Türkiye’nin yaklaşımını “ortak kimlik, meşru egemenlik ve stratejik angajman” eksenlerinde temellendiren söylemsel bir hazırlık işlevi görmüştür. Dolayısıyla söylemler, yalnızca anlık tepkileri değil, Türkiye’nin Karabağ politikasının stratejik zemininin inşa sürecini göstermektedir.

3.2. Operasyon Dönemi: İttifak

27 Eylül 2020’de Ermenistan’ın sınır hattındaki mevzilere ve sivil yerleşimlere yönelik saldırılarının ardından Azerbaycan, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in “Demir Yumruk” olarak adlandırdığı karşı operasyonu başlatmıştır. Kısa sürede “Vatan Savaşı” olarak adlandırılan ve 44 gün süren çatışmalar, 9 Kasım 2020’de imzalanan ateşkesle sona ermiş; Azerbaycan işgal altındaki topraklarının önemli bir kısmını geri kazanarak sahadaki dengeleri köklü biçimde değiştirmiştir¹⁸⁸. Azerbaycan ordusu, enerji gelirlerinin sağladığı mali imkânlarla yürütülen modernizasyon süreci ve özellikle Türkiye ile İsrail’den sağlanan savunma teknolojileri desteği sayesinde insansız hava araçlarında belirgin bir üstünlük sağlamış; bu durum Ermenistan’ın daha sınırlı askerî kapasitesi karşısında belirleyici olmuştur¹⁸⁹. Dağlık ve engebeli arazi şartları,

¹⁸⁷ “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir”, Anadolu Ajansı, 15.07.2020.

¹⁸⁸ “Azerbaycan'ın zafer kazandığı 2. Karabağ Savaşı'nın başlamasının üzerinden 5 yıl geçti”, Anadolu Ajansı, 27.09.2025.

¹⁸⁹ Özgen, 2021: 106-109.

Azerbaycan ordusunu zırhlı birliklerden ziyade piyade, özel kuvvetler ve İHA'ların yoğun kullanımına dayalı bir stratejiye yöneltmiş, harekâtın ağırlık merkezi Karabağ'ın güney cephesinde kurulmuştur. Bu kapsamda Fuzuli-Cebrail hattından ilerleyen Azerbaycan güçleri, İran sınırının kontrolünü sağladıktan sonra kuzeye yönelmiş ve nihai dönüm noktası olarak stratejik öneme sahip Şuşa'nın ele geçirilmesiyle Ermenistan tarafı ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştır¹⁹⁰.

Uluslararası ortamda Rusya, kolektif güvenlik anlaşmasına rağmen Karabağ'ın Ermenistan'ın uluslararası tanınan toprakları dışında kalması gerekçesiyle ihtiyatlı bir pozisyon benimsemiştir. Batılı aktörler ve Minsk Grubu ise ateşkes çağrıları ve arabuluculuk girişimleriyle sınırlı kalmış; bu girişimler sahada kalıcı sonuç üretmekte zorlanmıştır. Bu tablo, uluslararası düzenin krizi yönetme kapasitesinin zayıflığını ortaya koymuş; Türkiye'nin aktif ve belirleyici desteğini öne çıkarmıştır. Türkiye, doğrudan askerî varlık bulundurmadan, insansız hava araçları ve savunma teknolojileri yanında güçlü siyasi söylemleriyle Azerbaycan'ın yanında yer almış¹⁹¹; böylece operasyon dönemi, yalnızca askerî bir mücadele değil, aynı zamanda Türkiye'nin söylemsel, diplomatik ve teknolojik desteğiyle pekiştirilen çok boyutlu bir süreç olmuştur.

Neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında, operasyon döneminde sahadaki askerî dengeler, uluslararası ortamın sınırlılıkları ve Türkiye'nin sahip olduğu imkânlar, Türk dış politikası için yalnızca yapısal girdiler sağlamaktadır. Bu girdiler, dış politikayı doğrudan belirlemekten ziyade, liderin algıları üzerinden filtrelenerek anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, Erdoğan'ın bu dönemdeki söylemlerinde söz konusu koşulların nasıl tehdit ve fırsat algılarına dönüştüğü ve bunların hangi söylemsel çıktılar üzerinden dış politikaya yansıdığı incelenmiştir.

3.2.1. 27 Eylül 2020 – Sosyal Medya Paylaşımı

27 Eylül 2020'de Ermeni güçlerinin saldırıları üzerine Azerbaycan'ın başlattığı karşı operasyonun ilk gününde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Twitter (X) üzerinden yaptığı açıklamayla Türkiye'nin tutumunu net biçimde ortaya koymuştur¹⁹². Açıklama, yalnızca bir destek mesajı değil; hem Ermenistan'ın saldırganlığını uluslararası barışa yönelik temel tehdit olarak niteleyen, hem de Türkiye'nin Azerbaycan'a koşulsuz dayanışmasını teyit eden kritik bir söylem örneği işlevi görmüştür. Bu mesaj, operasyonun başlamasıyla birlikte

¹⁹⁰ Özgen, 2021: 110-112.

¹⁹¹ Welt ve Bowen, 2021: 8-18.

¹⁹² <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

Türkiye'nin diplomatik ve söylemsel konumunu uluslararası kamuoyuna ilan eden başlangıç noktasını oluşturmuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Azerbaycan'a yönelik saldırılarına bir yenisini ekleyen Ermenistan, bölgede barışın ve huzurun önündeki en büyük tehdit olduğunu bir kere daha göstermiştir"¹⁹³ sözleri, doğrudan tehdit algısına işaret etmektedir. Burada Ermenistan yalnızca Azerbaycan'a saldıran bir aktör değil, bölgesel barışın ve istikrarın önündeki temel engel olarak çerçevelenmiştir. Öte yandan, "Türk Milleti her zaman olduğu gibi bugün de tüm imkânlarıyla Azerbaycanlı kardeşlerinin yanındadır"¹⁹⁴ ifadesi, ittifak dili ve kimlik inşasının aynı anda üretildiğini göstermektedir. Erdoğan, dayanışmayı yalnızca hükümetler düzeyinde değil, "Türk Milleti" üzerinden tanımlayarak halklar arası kardeşlik bağını öne çıkarmıştır. Bu vurgu, Karabağ sürecinde Türkiye'nin desteğini koşulsuzlaştıran bir söylem işlevi taşımaktadır.

Uluslararası aktörlere yönelik eleştiriler ise hem tehdit algısı hem de diplomatik manevraya işaret etmektedir. Erdoğan'ın "Ermenistan'ın tahrikkar saldırganlığı karşısında gerekli ve yeterli bir tepki ortaya koyamayan uluslararası toplum çifte standardını bir kez daha göstermektedir... Minsk üçlüsü de çözüm odaklı davranmaktan maalesef çok uzaktadır"¹⁹⁵ sözleri, mevcut uluslararası mekanizmaları işlevsiz ilan etmiştir. Bu söylem, Türkiye'yi Azerbaycan'a destek veren tek kararlı aktör olarak konumlandırırken, aynı zamanda Minsk Grubu'nun dışında yeni çözüm yolları arayışının habercisidir.

Erdoğan'ın "Ermeni halkını, kendilerini felakete sürükleyen yönetimlerine ve onları bir kukla gibi kullananlara karşı geleceklerine sahip çıkmaya davet ediyorum"¹⁹⁶ sözleri ise meşruiyet söylemi açısından önemlidir. Burada Ermenistan yönetimi gayrimeşru bir aktör olarak sunulurken, halk ile yönetim arasındaki ayırım vurgulanmış ve uluslararası kamuoyuna işgale karşı Azerbaycan'ın yanında yer alma çağrısı yapılmıştır. Son olarak "Türkiye 'tek millet, iki devlet' anlayışıyla, Azerbaycanlı kardeşleriyle dayanışmasını güçlendirerek sürdürecektir"¹⁹⁷ ifadesi, açık bir fırsat algısına işaret etmektedir. Erdoğan bu söylemle, operasyonu yalnızca bir savunma tepkisi değil, Türkiye-Azerbaycan ortaklığını güçlendiren bir fırsat olarak çerçevelemiştir.

¹⁹³ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

¹⁹⁴ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

¹⁹⁵ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

¹⁹⁶ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

¹⁹⁷ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).

Paylaşım, operasyonun başladığı gün Türkiye'nin söylemsel konumlanışını tek boyutlu bir destek mesajı olmaktan çıkarıp, çok katmanlı bir dış politika beyanına dönüştürmüştür. Erdoğan, saldırıları yalnızca Azerbaycan'a yönelik bir tehdit değil, uluslararası barış düzenine yönelen sistemik bir risk olarak çerçevelemiş; böylece uluslararası toplumun pasifliğini hedef alırken Türkiye'nin rolünü meşrulaştırmıştır. Aynı zamanda kimlik ve ittifak vurgularıyla dayanışmayı ideolojik zeminde yeniden üretmiş, Minsk Grubu'nu işlevsiz ilan ederek diplomatik manevra alanını genişletmiştir. Neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında, sahadaki gelişmeler ve uluslararası tepkisizlik gibi yapısal girdiler, Erdoğan'ın algıları üzerinden tehdit ve fırsat kategorilerine dönüştürülmüş; bunlar da ittifak dili, meşruiyet söylemi ve diplomatik girişimler aracılığıyla dış politika çıktısına evrilmiştir. Böylelikle Türkiye, daha ilk gününden itibaren operasyonu yalnızca askerî değil, söylemsel ve diplomatik boyutlarıyla da sahiplenmiş, kendisini bölgesel krizin merkezi aktörü olarak konumlandırmıştır.

3.2.2. 28 Eylül 2020 – Dolmabahçe Ofisi Konuşması

28 Eylül 2020'de, operasyonun ikinci gününde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Dolmabahçe Ofisi'nde düzenlenen Uluslararası Deniz Hukuku ve Doğu Akdeniz Sempozyumunda yaptığı konuşmada Karabağ meselesini gündemin merkezine taşımıştır. Resmî programın farklı bir uluslararası konuya odaklanmasına rağmen Erdoğan'ın konuşmasını Ermenistan'ın saldırılarıyla açması, Türkiye'nin önceliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Erdoğan, bir önceki günkü açıklamasında dile getirdiği temaları bu kez daha geniş bir çerçevede yenilemiş; Ermenistan'ın işgalini barışın önündeki temel tehdit olarak tanımlamış, Minsk Grubu'nun işlevsizliğini yineleyerek uluslararası topluma gerçekçi çözüm çağrısında bulunmuştur¹⁹⁸. Bu söylem, operasyonun ikinci gününde Ankara'nın diplomatik tutumunun yalnızca koşulsuz destek beyanı ile sınırlı kalmadığını; Batı'ya yönelttiği eleştiriler ve meşruiyet vurgusuyla çok katmanlı bir dış politika pozisyonu işlevi gördüğünü ortaya koymuştur.

Erdoğan'ın Dolmabahçe konuşmasında tehdit algısı hem doğrudan Ermenistan'ın saldırganlığı hem de uluslararası sistemin çifte standardı üzerinden kurgulanmıştır. Cumhurbaşkanı'nın "Dün Azerbaycan topraklarına saldıran Ermenistan'ı bir kez daha kınıyorum" ve "Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmesiyle bölge yeniden barışa ve huzura kavuşacaktır" ifadeleri¹⁹⁹, işgali doğrudan barışın önündeki temel

¹⁹⁸ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

¹⁹⁹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

engel olarak tanımlamaktadır. Bu çerçeve, çatışmayı dar bir ikili mesele olmaktan çıkarıp bölgesel istikrarı tehdit eden yapısal bir sorun olarak konumlandırmaktadır.

Söylemin bir diğer boyutunda tehdit algısı uluslararası aktörlere yönelmiştir. Erdoğan, Minsk üçlüsü olarak Amerika, Rusya, Fransa'nın 30 yıldır sorunu çözemediğini belirterek "Adeta bu sorunu çözmemek için de ellerinden geleni yapmışlardır. Şimdi ise akıl veriyorlar, zaman zaman da tehdit ediyorlar. Nedir bu tehdit? 'Türkiye burada mı? Türk askerî burada var mı?' ... Bunu söyleyenler Suriye'nin kuzeyini parselleyen, orada üsler kuranlardır"²⁰⁰ sözleri, Batı merkezli diplomatik düzenin meşruiyetini sorgulayan bir ton taşımaktadır. Bu eleştiri, 27 Eylül'deki açıklamadaki Minsk vurgusunun devamı niteliğinde olsa da bu kez Batı'nın tutumuna yönelik daha sert bir suçlama içermekte; Batı'nın çifte standardını ve Türkiye'ye yönelik ithamları tehdit olarak konumlandıran söylemsel bir strateji üretmektedir.

Erdoğan'ın konuşmasında fırsat algısı, çatışmanın yalnızca bir güvenlik krizi değil, adil ve kalıcı bir çözüm için ortaya çıkan tarihsel bir dönemeç olarak kurgulanmasıyla görünür hâle gelmiştir. Cumhurbaşkanı'nın "Yaşanan son gelişmeler, bölgede nüfuz sahibi tüm ülkelere gerçekçi ve adil çözüm yöntemlerini devreye sokmaları konusunda bir fırsat tanımıştır. Bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilmesini umuyoruz"²⁰¹ ifadeleri, çatışmanın bölgesel güçlerin tutumunu dönüştürebilecek bir yeniden yapılanma imkânı sunduğunu göstermektedir. Bu söylem, Türkiye'yi yalnızca destek veren değil, çözüm üreten aktör konumuna yerleştiren bir diplomatik manevra niteliği taşımaktadır.

Artık hesap vakti geldi diyen Erdoğan'ın "Azerbaycan, ister istemez kendi göbeğini kendisi kesmek zorunda kalmıştır"²⁰² sözü, Azerbaycan'ın askerî eylemini meşru bir kendini savunma ve tarihsel adaletin yeniden tesisi fırsatı olarak çerçevelemektedir. Bu ifade, çatışmanın doğrudan bir tepki değil, yıllardır süren diplomatik tıkanıklığın kaçınılmaz sonucu olarak sunulması bakımından önemlidir. Böylece, Azerbaycan'ın sahadaki başarısı Türkiye açısından yalnızca müttefik bir zafer değil, statükonun değişmesiyle ortaya çıkan yeni bir bölgesel düzenin başlangıcı olarak konumlanmıştır.

Erdoğan'ın bu açıklamalarıyla Türkiye'nin dış politika yönelimini şekillendiren temel söylem temaları da açık biçimde ortaya konmuştur. "Türkiye tüm imkânları ve tüm kalbiyle dost ve kardeş Azerbaycan'ın yanında olmayı sürdürecektir"²⁰³ ifadesinde ittifak dili en görünür

²⁰⁰ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

²⁰¹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

²⁰² "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

²⁰³ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir", Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

hâlini bulmuştur. Bu söylem, 27 Eylül'deki mesajın devamı niteliğinde olup, Ankara'nın koşulsuz desteğini yeniden teyit etmiş; Türkiye–Azerbaycan dayanışmasını salt bir diplomatik pozisyon değil, kalıcı bir stratejik ittifak olarak çerçevelemiştir. Meşruiyet söylemi de bu konuşmada belirginleşmiştir. Erdoğan'ın “Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmesiyle bölge yeniden barışa ve huzura kavuşacaktır. Bunun dışındaki tüm dayatmalar ve tehditler sadece haksız ve hukuksuz olmakla kalmayacak, Ermenistan'ı şımartmaya devam edecektir”²⁰⁴ ifadesi, Azerbaycan'ın askerî eylemini uluslararası hukukun temel ilkeleri olan egemenlik ve toprak bütünlüğü üzerinden meşrulaştırmıştır. Türkiye'nin bu ifadeyle uluslararası toplum karşısında Azerbaycan'ın tutumunu “adil” ve “hukuka uygun” bir zemine taşıdığı görülmektedir.

Erdoğan'ın Minsk üçlüsüne yönelik eleştirisi, diplomatik manevra boyutunu görünür kılmaktadır. “Adeta bu sorunu çözmemek için de ellerinden geleni yapmışlardır... Şimdi ise akıl veriyorlar, zaman zaman da tehdit ediyorlar”²⁰⁵ sözleri, mevcut diplomatik formatı tamamen geçersiz ilan etmekte; Türkiye'nin çözüm sürecinde yeni bir formatın parçası olma iddiasını güçlendirmektedir. Böylece Türkiye, Karabağ meselesinde yalnızca dışsal bir destekçi değil, oyun kurucu bir aktör olarak konumlanmıştır. Son olarak, askerî–sivil araç ayrımı bakımından Erdoğan'ın “Türkiye burada mı, Türk askeri burada var mı?”²⁰⁶ ifadeleri, Ankara'nın doğrudan askerî müdahalede bulunmadığını vurgulamaktadır. Bu ifade Türkiye'nin sürece dahil oluş biçimini açıklığa kavuşturmakta; desteğini askerî varlıkla değil, siyasi ve diplomatik dayanışma söylemi üzerinden meşrulaştırmaktadır.

Erdoğan'ın Dolmabahçe konuşması, operasyonun ikinci gününde Türkiye'nin söylemsel pozisyonunun olgunlaştığını göstermektedir. Açıklama, hem Ermenistan'ın saldırganlığını barışın önündeki temel tehdit olarak tanımlamış, hem de uluslararası sistemin çifte standardını hedef alarak tehdidi yerel olmaktan çıkarıp sistemik bir boyuta taşımıştır. Aynı söylem içinde Azerbaycan'ın “kendi göbeğini kendisi kesmek zorunda kalması” vurgusu, yıllardır tıkanmış diplomatik sürecin kırılma anı olarak sunulmuş; böylece askerî eylem, uluslararası hukuk ve tarihsel adalet temelinde meşrulaştırılmıştır. Erdoğan, Minsk Grubu'na yönelttiği sert eleştirilerle mevcut çözüm formatının geçersizliğini ilan ederken, Türkiye'nin aktif arabulucu ve oyun kurucu bir aktör olarak konumlanmasının da zemininin kurulduğu görülmektedir. Bu söylem, aynı anda hem Batı'nın statükocu tavrını tehdit olarak kodlayan hem

²⁰⁴ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir”, Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

²⁰⁵ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir”, Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

²⁰⁶ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir”, Anadolu Ajansı, 28.09.2020.

de ortaya çıkan yeni durumu Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiası açısından fırsat olarak değerlendiren çift yönlü bir algısal çerçeve üretmiştir. Neoklasik realizm açısından bakıldığında, liderin sistemik kısıtları yalnızca dışsal baskılar olarak değil, ulusal kapasite ve stratejik vizyon aracılığıyla dönüştürülebilir alanlar olarak algıladığı görülmektedir. Dolayısıyla, 28 Eylül açıklaması, Erdoğan'ın Karabağ meselesini bir güvenlik krizinden ziyade Türkiye'nin etkinlik alanını yeniden tanımlayan bir dış politika fırsatına dönüştürdüğünü göstermektedir.

3.2.3. 1 Ekim 2020 – TBMM Açılış Konuşması

1 Ekim 2020'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 27. Dönem 4. Yasama Yılı açılışında yaptığı konuşması, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Karabağ Operasyonu'na ilişkin söyleminin yalnızca dış politika alanında değil, ulusal siyasal söylem düzeyinde de kurumsallaştığı bir eşik noktası olmuştur. Meclis kürsüsünden yapılan bu beyan, daha önceki açıklamalarda görülen dış politika ağırlıklı mesajların ötesinde, Türkiye'nin genel dünya tasavvuruyla Karabağ meselesi arasında söylemsel bir bağ kurmuştur. Bu yönüyle konuşma hem iç hem dış kamuoyuna dönük bir “tutum beyanı” olarak okunabilir. Bu bağlamda Karabağ meselesi, yalnızca Azerbaycan'a verilen destek beyanı değil; küresel düzende adalet, meşruiyet ve reform söylemleriyle iç içe geçmiş çok boyutlu bir dış politika anlatısının merkezine yerleştirilmiştir. Erdoğan, konuşmasında Ermenistan'ın saldırganlığını ve uluslararası sistemin ikiyüzlülüğünü yeniden vurgularken, Türkiye'nin rolünü hem adalet arayışının sesi hem de yeni bir küresel düzenin inşasında öncü aktör olarak tanımlamıştır²⁰⁷. Böylece bu konuşma, operasyon sürecinde Türkiye'nin söylemini yerel bir dayanışma çizgisinden küresel bir normatif vizyona taşıyan kritik bir aşamayı temsil etmiştir.

Erdoğan'ın tehdit algısı bu kez yalnızca Ermenistan'ın saldırganlığına değil, aynı zamanda Türkiye'nin hedef alındığı algısal bir cepheye odaklanmıştır. “Ermenistan yönetimini, her şeyi bir kenara bırakıp ısrarla Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”²⁰⁸ ifadesi, Ankara'ya yöneltilen suçlamaları doğrudan reddederken, bunları söylemsel bir saldırı biçiminde çerçevelemektedir. Böylece tehdit, artık yalnızca askerî veya diplomatik değil, algısal ve söylemsel bir boyut kazanmıştır. Erdoğan, “Ermeniler'in... sivil katliamlarına karşı kör, sağır, dilsiz kalanların bugün sergiledikleri tavır da ikiyüzlülüktür”²⁰⁹ sözleriyle, Batı'nın

²⁰⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

²⁰⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

²⁰⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

sessizliğini ahlaki bir sorun olarak nitelendirmekte ve uluslararası vicdanın çöküşünü eleştirmektedir. Bu yaklaşım, Erdoğan'ın Karabağ'ı yalnızca bir güvenlik krizinden değil, adalet ve ikiyezlülük ekseninde bir meşruiyet krizinden okuduğunu göstermektedir.

Konuşmanın en dikkat çekici yönlerinden biri, Erdoğan'ın Karabağ meselesini anlatırken küresel düzen eleştirisini paralel bir eksen olarak inşa etmesidir. “İkinci Dünya Savaşı sonrasında galipler tarafından kurulan siyasi ve ekonomik uluslararası düzen artık her alanda çatırdıyor... Dünya 5'ten büyüktür”²¹⁰ ifadesi doğrudan Karabağ'a atıfta bulunmasa da bu söylem, Türkiye'nin dış politika tepkilerini meşrulaştıran genel sistem algısının zeminini kurmaktadır. Erdoğan, mevcut küresel düzenin adaletsizliğini eleştirirken, Türkiye'nin bölgesel hamlelerinin bu adaletsiz düzene bir tepki biçimi olarak okunabileceği bir çerçeve üretmektedir. Bu noktada Karabağ, küresel eşitsizliklere karşı Türkiye'nin alternatif duruşunu tamamlayan bir örnek olarak konumlanmıştır.

Bu çerçeve içinde fırsat algısı, özellikle mevcut uluslararası düzenin dönüşüm potansiyeli üzerinden kurulmaktadır. “Bu çarpık düzenin aynı şekilde devam etme şansı kalmamıştır... Ya mevcut kurumlar yeniden yapılanacak ya da yeni kurumlar kurulacak”²¹¹ cümleleri, Türkiye'nin kendini reformcu ve dönüştürücü bir aktör olarak gördüğünü göstermektedir. Erdoğan'ın bu vurgusu, Karabağ'daki gelişmeleri tekil bir çatışma olmaktan çıkarıp, Türkiye'nin küresel adalet söylemini besleyen bir olay olarak işlevselleştirmektedir. Bu bakımdan fırsat, çatışmanın kendisinde değil; Türkiye'nin normatif vizyonunu güçlendirme potansiyelinde aranmıştır. “Azeri kardeşlerimiz kendi göbeklerini kesmenin adımını attılar”²¹² ifadesi de bu vizyonla uyumlu biçimde, bölgedeki statükonun değişmesinin hem yerel hem de tarihsel adaletin yeniden tesis edilmesi anlamına geldiğini ima etmektedir. Ancak bu ifade, artık doğrudan müdahil bir ton taşımaktan çok, mevcut gelişmelere yönelik bir onay ve meşrulaştırma dili olarak kullanılmıştır.

Bu söylemin dış politika çıktısı düzeyinde en belirgin yönü, Karabağ meselesinin artık Türkiye'nin sistem eleştirisinin parçası hâline gelmesidir. “Bu haydut devlete destek verenleri, kendilerine insanlığın ortak vicdanı önünde hesap sorulacağı konusunda ikaz ediyorum”²¹³ ifadesi, meşruiyet söylemini güçlendirerek Türkiye'nin tutumunu uluslararası hukuk, adalet ve vicdan temelli bir zemine yerleştirmiştir. Böylece operasyon, yalnızca bir askerî süreç değil,

²¹⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

²¹¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

²¹² “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

²¹³ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak”, Anadolu Ajansı, 01.10.2020.

haklı bir mücadelenin parçası olarak konumlandırılmıştır. Diplomatik manevra açısından, Erdoğan'ın Minsk üçlüsünün 30 yıllık etkisizliğini yeniden gündeme getirmesi ve Batı'nın ateşkes çağrısını kabul edilemez bulması, Türkiye'nin mevcut uluslararası çözüm formatına yönelik eleştirel pozisyonunu sürdürdüğünü göstermektedir. Bu tutum, Türkiye'nin Karabağ sürecinde sadece destekçi değil, aynı zamanda çözüm mimarisinin aktif bir parçası olma iddiasını yansıtmaktadır. Neoklasik realizm açısından değerlendirildiğinde, Erdoğan'ın bu söylemi, sistemik krizleri yalnızca tehdit olarak değil, dönüşüm fırsatı olarak algılayan lider algısını yansıtmaktadır. Operasyonun ilk haftasında TBMM kürsüsünden yapılan bu konuşma, hem iç politik düzlemde söylemin kurumsal ağırlığını artırmış hem de dış politik düzlemde Türkiye'nin adalet merkezli güç anlatısını pekiştirmiştir.

3.2.4. 14 Ekim 2020 – TBMM Grup Toplantısı

14 Ekim 2020'de yapılan AK Parti Grup Toplantısı, Karabağ Operasyonu söyleminin kurumsal düzeyde devlet politikası hâline gelmesinden hemen sonra, bu kez partisel bir platformda yeniden üretildiği aşamayı temsil etmektedir²¹⁴. 1 Ekim'deki Meclis açılış konuşmasında kurumsallaşan dış politika söylemi, burada daha doğrudan, millî ve duygusal vurgularla pekiştirilmiştir. Bu konuşma, Erdoğan'ın Karabağ meselesini artık yalnızca dış politika ya da diplomasi konusu olarak değil, ulusal birlik, siyasal sadakat ve parti dayanışması ekseninde ele aldığı bir döneme işaret etmektedir. Dolayısıyla 14 Ekim söylemi, önceki açıklamalardaki diplomatik tonun yerini, iç kamuoyuna seslenen daha mobilize edici bir dilin aldığı bir partisel yeniden çerçeveleme örneği olarak değerlendirilebilir.

Konuşmada tehdit algısı, önceki söylemlerde olduğu gibi Ermenistan'ın saldırganlığı üzerinden kurulmuş; ancak bu kez hem uluslararası aktörleri hem de Türkiye içindeki muhalefeti kapsayan genişletilmiş bir çerçeveye ulaşmıştır. Erdoğan, “Biz, işgal altındaki topraklarımızı istiyoruz. Başka bir talep yok, istenen bu”²¹⁵ ifadesiyle Ermenistan'ı doğrudan işgalci olarak tanımlarken, Azerbaycan'ın eylemini savunma hakkı zemininde konumlandırmıştır. Bu cümle, tehdidin yalnızca güvenlik ekseninde değil, egemenlik ve adalet boyutunda da algılandığını göstermektedir. Bunun yanında “Bizi arayanlar da bize ne diyor?

²¹⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²¹⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

Siz, Suriye’den mücahitleri oraya gönderdiniz. Bizim böyle bir derdimiz yok”²¹⁶ sözleriyle Türkiye’ye yöneltilen ithamları reddederken, bu iddiaları meşru destek politikalarını itibarsızlaştırmaya yönelik bir manipölasyon olarak tanımlamıştır. Bu vurgu, uluslararası basın ve bazı Batılı aktörlerin söylemlerini doğrudan bir propaganda tehdidi olarak çerçevelemektedir. Erdoğan’ın bu ifadeleri, Türkiye’nin Karabağ sürecindeki konumunu doğrudan askerî müdahaleye dayalı bir rol yerine diplomatik ve siyasî destek sınırları içinde tanımladığını göstermektedir. Böylece söylem, çatışmaya taraf olmadan etkinlik kurma amacını vurgulayan, sivil ve diplomatik araçlara dayalı bir stratejik duruşu meşrulaştırmaktadır. Ayrıca, “Ermeni yönetimlerinin yanında yer alırsanız... bu millet size ‘Hoş geldin’ demez”²¹⁷ ifadesi, iç siyasal aktörleri de bu söylemsel cepheleşmenin içine dahil etmektedir. Böylece tehdit yalnızca dışsal kaynaklı olmaktan çıkmış, içerideki yetersiz dayanışmanın da ulusal güvenliğe yönelik bir risk olarak kurgulandığı genişletilmiş bir biçim kazanmıştır.

Bu söylemsel çerçevenin devamında ise Erdoğan’ın “30 yıldır bunu yaptılar. Otururlar, konuşurlar, dağılırlar. Verin ya bu kadar uzun sürecektir iş değil bu. Verin, vermediler. İş nereye geldi? İşte bu hale geldi”²¹⁸ sözleri, mevcut diplomatik yapının artık çözüm üretme kapasitesini yitirdiğini ima ederken, söylemde hem tehdit hem de fırsat boyutunu bir arada barındırmaktadır. Bir yandan Minsk Grubu’nun etkisizliğini eleştirerek uluslararası düzenin işlevsizliğini bir tehdit olarak çerçevelemekte; diğer yandan bu tıkanıklığın yeni bir çözüm ve yeniden yapılanma fırsatı sunduğunu ima etmektedir. Bu çerçeve, Erdoğan’ın Karabağ krizini yalnızca mevcut statükonun sonucu olarak değil, aynı zamanda bu statükonun aşılması için bir tarihsel dönüm noktası olarak gördüğünü göstermektedir. Böylece söylem, tehdit algısından fırsat algısına kesintisiz biçimde geçmekte; Türkiye’nin rolünü yalnızca statükoya tepki veren değil, yeni bir bölgesel düzenin kurucu unsuru olarak konumlandırmaktadır.

Konuşmanın dış politika çıktıları düzeyinde belirginleşen en önemli unsur, ittifak dilinin süreklilik kazanmasıdır. Erdoğan’ın “Biz, Azeri kardeşlerimize her türlü desteği vermeye varız, yine vereceğiz”²¹⁹ ifadesi, Türkiye’nin Karabağ Askerî Operasyonu’ndaki pozisyonunu yalnızca diplomatik dayanışma düzeyinde değil, aynı zamanda kardeşlik temelli bir ortak

²¹⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²¹⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²¹⁸ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²¹⁹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).

kimlik söylemi üzerinden tanımlamaktadır. Bu söylem, Türkiye–Azerbaycan ilişkisini çıkar temelli bir ittifaktan ziyade tarihsel, kültürel ve duygusal bağlar üzerine inşa edilen bir birlik olarak çerçevelemektedir. Böylece Erdoğan, Türkiye’nin desteğini stratejik zorunlulukla değil, kimliksel aidiyetin doğal sonucu olarak sunarak dış politika eylemine ahlaki bir meşruiyet kazandırmaktadır. Bu çerçevede ittifak dili, Karabağ meselesini Türkiye açısından zorunlu bir dayanışma değil, doğal bir kardeşlik görevi olarak yeniden üretmiştir.

Bu söylem, Erdoğan’ın Karabağ meselesine ilişkin dilinin artık yalnızca dış politik bir duruşunu değil, iç politik meşruiyet inşasını da kapsayan bir çerçeveye dönüştüğünü göstermektedir. 27 ve 28 Eylül’de uluslararası kamuoyuna yönelen söylem, 1 Ekim’de Meclis düzleminde kurumsallaşmış; 14 Ekim’de ise partisel bir mobilizasyon aracına evrilmiştir. Erdoğan, bu konuşmayla hem dışarıya karşı diplomatik pozisyonu sürdürmüş hem de içeride siyasal birlik, sadakat ve millî dayanışma söylemini pekiştirmiştir. Tehdit ve fırsat algıları arasındaki geçiş, artık doğrudan bir dış politika stratejisinden çok, iç siyasal meşruiyeti tahkim eden bir anlatı biçimine dönüşmüştür. Türkiye’nin askerî değil diplomatik araçlarla sürece dâhil olduğunu vurgulaması, hem uluslararası kamuoyuna sorumlu aktör mesajı vermiş hem de iç kamuoyunda Türkiye’nin “adil ve haklı destekçi” rolünü güçlendirmiştir. Bu bakımdan 14 Ekim söylemi, Erdoğan’ın Karabağ politikasını millî birlik söylemiyle bütünleştirerek, askerî müdahalenin dış politika düzleminde toplumsal–siyasal bir seferberlik anlatısına taşıdığı bir dönüm noktası işlevi görmüştür.

3.2.5. 28 Ekim 2020 – TBMM Grup Toplantısı

28 Ekim 2020 tarihli TBMM Grup Toplantısı, Erdoğan’ın Karabağ sürecine ilişkin söylemini yeniden iç ve dış politika bütünlüğü içinde kurguladığı bir aşamayı temsil etmektedir. Konuşma, Suriye, Libya, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs gibi alanlarda sürdürülen mücadelelerle birlikte Azerbaycan’a verilen desteği de aynı stratejik çerçeveye yerleştirmiştir. Erdoğan, bu çerçevede Türkiye’nin sadece kendi güvenliği için değil, “kardeşleri ve dostları” için de sorumluluk taşıdığını vurgulamış; Azerbaycan’a verilen siyasi ve askerî–teknik düzeyde desteği bu sorumluluğun doğal sonucu olarak sunmuştur²²⁰. Böylece söylem, Türkiye’nin Karabağ krizindeki rolünü doğrudan askerî müdahale düzeyinde değil, fakat meşru, kardeşlik temelli ve stratejik dayanışma biçiminde meşrulaştırmaktadır.

Erdoğan’ın “Bir asırdır emperyalistlerin oyun sahası hâline dönüşen bu kadim coğrafyanın artık içine sokulduğu cendereden kurtulma vaktinin geldiği...” ve devamında

²²⁰ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-hic-kimsenin-inancina-ibadetines-kutsalina-mudahale-etmedik-etmiyoruz-ve-etmeyecegiz> (erişim tarihi:07.10.2025).

“...işgal altındaki Azerbaycan topraklarının kurtarılma mücadelesine verdiğimiz destek bunun içindir” ifadeleri²²¹, Karabağ söyleminin tarihsel ve ideolojik bir üst çerçeveye yerleştiğini göstermektedir. Bu söylemde tehdit, yalnızca Ermenistan’ın saldırganlığına değil, yüzyıllardır süregelen Batı merkezli emperyalist düzene yönelmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin Azerbaycan’a desteği, bölgesel bir dayanışma eylemi olmaktan çıkmakta; “emperyalist cendereyi kırma” hedefiyle özdeşleşen tarihsel bir misyonun parçası hâline gelmektedir. Erdoğan, “kutlu çıkış” ifadesiyle bu direnişi savunma refleksinin ötesine taşıyarak, Türkiye’nin yeni bir bölgesel düzenin kurucu aktörü olma iddiasını fırsat söylemine dönüştürmektedir. Bu çerçevede meşruiyet, uluslararası hukuk zemininden ziyade tarihsel süreklilik ve bölgesel dayanışma söylemi üzerinden yeniden üretilmektedir. Böylece söylem, sivil-diplomatik araçları merkeze alan, ancak askerî caydırıcılığı dışlamayan bir stratejik konumlanmayla birlikte, Türkiye’yi bölgesel güç dengesinin ve “kadim coğrafyanın yeniden dirilişinin” öncüsü olarak konumlandırmaktadır.

Konuşmada Erdoğan, Karabağ krizini yalnızca bölgesel bir çatışma değil, Türkiye’nin diplomatik kapasitesini yeniden tanımlama fırsatı olarak da çerçevelemektedir. “Sayın Putin ile bir görüşmemiz oldu... İstersen bu işi birlikte çözeriz”²²² sözleri, Türkiye’nin krizdeki rolünü dışsal bir destekçiden eşit statülü bir müzakere ortağına dönüştürme hedefini açıkça ortaya koymaktadır. Daha önce Minsk üçlüsünün etkisizliğini eleştiren Erdoğan, bu kez çözümün ancak Türkiye ve Rusya arasındaki ikili diplomatik girişim üzerinden ilerleyebileceğini vurgulamıştır. Bu söylem, Rusya’yı çözümün sorumluluğunu paylaşmaya davet ederek hem sahadaki rekabeti sınırlama hem de Türkiye’nin süreç dışına itilmesini önleme çabasıyla fırsat algısının ve diplomatik manevranın somut bir yansımasıdır. Bununla birlikte, “kırmızı çizgilerimizi de söyledik” ifadesi, fırsat algısını koşullu bir meşruiyet zeminiyle sınırlamaktadır; böylece diplomasi söylemi, iş birliği arayışı kadar caydırıcılık mesajını da içinde barındırmaktadır.

Erdoğan’ın Putin ile görüşmesinin devamını aktardığı “Bu PKK’lılar, YPG’liler nereden geliyor biliyor musunuz? Suriye’de bunlar çalışıyordu, Suriye’den oraya ithal...” ifadeleri ve “Benim özellikle tabii Sayın Putin’in PKK, YPG bunlara yüz vereceğine ihtimal vermiyorum ama Paşinyan’a bunu söylemesi lazım. Aksi takdirde gereği yapılır”²²³ sözleri, tehdit vurgusunu somutlaştırmaktadır. Burada tehdit, Ermenistan’ın sahadaki eylemlerinin

²²¹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-hic-kimsenin-inancina-ibadet-kutsalina-mudahale-etmedik-etmiyoruz-ve-etmeyecegiz> (erişim tarihi:07.10.2025).

²²² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-hic-kimsenin-inancina-ibadet-kutsalina-mudahale-etmedik-etmiyoruz-ve-etmeyecegiz> (erişim tarihi:07.10.2025).

²²³ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-hic-kimsenin-inancina-ibadet-kutsalina-mudahale-etmedik-etmiyoruz-ve-etmeyecegiz> (erişim tarihi:07.10.2025).

ötesine taşınarak “yabancı savaşçı ithali” biçiminde tanımlanmakta; Erdoğan bu argümanı istihbarat bilgisinin paylaşımı üzerinden Rusya’ya ileterek hem bilgi aktarımı hem de sorumluluk paylaşımı talep etmektedir. Bu yönüyle ifade, diplomatik manevra temasının öne çıktığı bir örnektir: Türkiye, durumu muhataplarına bildirerek çatışma sahasında tek taraflı yalıtılmayı önleme çabası sergilemektedir. “Aksi takdirde gereği yapılır” vurgusu ise diplomatik nezaket sınırları içinde iletilmiş koşullu bir caydırıcılık mesajıdır; ancak bu caydırıcılık, doğrudan askerî müdahale çağrısı değil, söylemsel ve diplomatik araçlar üzerinden yürütülen bir uyarı niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak bu söylem, tehdit algısını güçlendirirken, istihbarat temelli diplomasi ve koşullu caydırıcılık çıktılarını meşrulaştıran bir söylem olarak işlev görmektedir.

Bu söylem bütünlüğü, Erdoğan’ın Karabağ meselesini Türkiye’nin bölgesel kimliği ve stratejik özerkliği açısından bir dönüm noktası olarak çerçevelediğini göstermektedir. Tehdit, fırsat ve çıktı temaları arasındaki geçişlilik, neoklasik realizmin öngördüğü şekilde, liderin dış politika davranışını sistem baskıları kadar algısal filtreler ve içsel motivasyonlar üzerinden şekillendirdiğine işaret etmektedir. Erdoğan, Karabağ krizini Batı merkezli statükonun aşılması ve Türkiye’nin bağımsız bölgesel aktörlüğünün tesis edilmesi yönünde bir fırsat alanı olarak kodlarken; aynı anda ulusal güvenliğe ve kimliksel aidiyete dayalı bir meşruiyet zemini üretmiştir. Böylece söylem, neoklasik realizmin “sistem baskısı-lider algısı-dış politika çıktısı” zincirini görünür kılarak, Türkiye’nin Karabağ sürecindeki davranışını hem güç dengesi mantığı hem de ideolojik-kimliksel motivasyonlar ekseninde açıklanabilir kılmaktadır.

3.2.6. 9 Kasım 2020 – Azerbaycan Bayrak Günü Mesajı

9 Kasım 2020 tarihli mesaj²²⁴, Azerbaycan ordusunun Şuşa’yı kurtarmasının hemen sonrasında, operasyonun fiilen bitme eşiğinde verilmiştir. Bu dönem, sahadaki askerî üstünlüğün diplomatik sonuçlara dönüştüğü ve Türkiye’nin desteğinin artık “zafer” söylemiyle sembolleştiği aşamayı temsil etmektedir. İletinin devlet düzeyinde değil, Bayrak Günü vesilesiyle yayımlanması ise, Erdoğan’ın dış politika dilini millî ve kültürel semboller üzerinden yeniden üretme stratejisinin bir örneğidir. Bu bağlamda mesaj, askerî gelişmelerin ardından Türkiye’nin diplomatik, kimliksel ve sembolik desteğini pekiştiren bir söylem biçimine dönüşmüştür.

Erdoğan’ın “Azerbaycan’ın, Birleşmiş Milletler ve AGİT kararlarına rağmen yaklaşık 30 yıldır Ermeni işgali altında bulunan Dağlık Karabağ’daki topraklarını özgürleştirme

²²⁴ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

mücadelesini tüm kalbimiz ve imkânlarımızla destekliyoruz”²²⁵ ifadesi, meşruiyet ve ittifak dili temalarını aynı anda pekiştiren bir söylem üretmektedir. Burada meşruiyet, uluslararası hukuk referansları (BM ve AGİT kararları) üzerinden kurulmuş; Azerbaycan’ın eylemi “özgürleştirme mücadelesi” olarak tanımlanarak hem adalet hem de hukuk temelli bir savunma pozisyonuna yerleştirilmiştir. Aynı zamanda “tüm kalbimiz ve imkânlarımızla” vurgusu, dayanışmayı stratejik bir tercih değil, kardeşlikten doğan ahlaki bir yükümlülük olarak çerçevelemektedir. Böylece Türkiye’nin desteği, çıkar odaklı değil, ortak kimliğin ve tarihsel aidiyetin gereği olarak sunulmaktadır. Bu söylem, Türkiye’nin sahadaki rolünü uluslararası normlara uygun bir zeminde meşrulaştırırken, “iki devlet tek millet” paradigmasının duygusal ve siyasi bütünlüğünü yeniden üretmektedir.

Erdoğan’ın “Dün, kadim Türk şehri Şuşa’nın da işgalden kurtarılmasıyla mutlak zafere olan inancımız ve umudumuz daha da artmıştır” ifadelerindeki “kadim Türk şehri Şuşa” vurgusu²²⁶, Karabağ zaferini yalnızca Azerbaycan’ın askerî başarısı olarak değil, Türk kimliğinin tarihsel coğrafyada yeniden görünürlük kazanması biçiminde çerçevelemektedir. “Mutlak zafere olan inancımız ve umudumuz”²²⁷ ifadesi ise, operasyonun nihai kazanımı üzerinden Türkiye açısından bir fırsat algısını yansıtmaktadır; bu fırsat, sadece Azerbaycan’ın değil, Türk dünyasının yeniden güçlenmesi olarak anlamlandırılmaktadır. Böylece söylem, kimliksel aidiyet ile stratejik hedefleri iç içe geçirir: Şuşa’nın kurtuluşu, “kadim” vurgusuyla geçmişin mirasına, “mutlak zafer” vurgusuyla da geleceğe dönük bir jeopolitik özgüvene referans vermektedir.

Erdoğan’ın “Türkiye, Dağlık Karabağ’ın tamamında şanlı Azerbaycan bayrağı özgürce dalgalanana kadar Azerbaycanlı kardeşlerinin yanında durmaya devam edecektir”²²⁸ ifadesi, Türkiye’nin Karabağ sürecindeki pozisyonunu süreklilik arz eden bir ittifak taahhüdü olarak kurmaktadır. “Azerbaycanlı kardeşlerinin yanında durmaya devam edecektir” vurgusu, Türkiye’nin desteğini konjonktürel değil, kimliksel bir zorunluluk olarak sunar. “Şanlı Azerbaycan bayrağı özgürce dalgalanana kadar” ifadesi ise, nihai hedef gerçekleşene dek sürecek bir bağlılık ve dolaylı biçimde Ermenistan’a yönelik caydırıcı bir mesaj içermektedir. Söylem, hem çıktı düzeyinde kimlik inşası (tek millet fikrinin sürekliliği) hem de fırsat algısı (zaferin tamamlanmasıyla bölgesel düzenin yeniden kurulması beklentisi) temalarını iç içe geçirir. Böylece Erdoğan, Türkiye’nin desteğini hem duygusal–ahlaki hem de stratejik bir

²²⁵ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

²²⁶ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

²²⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

²²⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

zorunluluk olarak meşrulaştırmakta; dış politika hedefini “kardeşlikten doğan süreklilik” zeminine yerleştirmektedir.

Erdoğan, verdiği mesajın devamında “Arzumuz ve temennimiz, kahraman Azerbaycan ordusu karşısında bozguna uğrayan Ermenistan’ın daha fazla kan dökülmeden, işgal ettiği toprakları gerçek sahiplerine teslim etmesidir”²²⁹ demiştir. Erdoğan’ın bu ifadesi tehdit algısı ile meşruiyet söyleminin kesişiminde yer almaktadır. “Bozguna uğrayan Ermenistan” ifadesi, Türkiye’nin söyleminde askerî güç dengesinin değiştiğini ve tehdidin artık kontrol altına alındığını ima ederken, “daha fazla kan dökülmeden... teslim etmesi” çağrısı, diplomatik çözüm arzusunu öne çıkaran bir meşruiyet çerçevesi kurmaktadır. Bu söylem, Ermenistan’ı hem moral hem de siyasi açıdan zayıf bir aktör olarak sunarken, Türkiye’nin pozisyonunu insani ve barışçıl bir çizgide yeniden tanımlar. Böylece caydırıcılık alt tonu korunmakla birlikte, söylemde askerî baskıdan ziyade hukuk ve adalet temelli bir çözüm vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle Erdoğan, Türkiye’nin rolünü zaferin haklı tarafını destekleyen, uluslararası hukukla uyumlu bir sivil–diplomatik aktör olarak meşrulaştırmaktadır.

Son olarak mesajda “İki kardeş ülke olarak atılan adımlarla sadece sözde değil, siyasetten diplomasiye, enerjiden savunmaya kadar her alanda özde kardeş olduğunu tüm dünyaya gösterdik”²³⁰ ifadesi yer almıştır. Bu ifade, açık biçimde çıktı düzeyinde ittifak dili ve kimlik inşası temalarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Erdoğan burada, Türkiye–Azerbaycan ilişkisini yalnızca geçici bir dayanışma biçimi olarak değil, kurumsallaşmış bir stratejik kardeşlik olarak yeniden üretmektedir. “Sadece sözde değil, özde kardeş” vurgusu, söylemin sembolik düzeyden çıkıp pratik iş birliği alanlarına (siyaset, diplomasi, enerji, savunma) taşındığını göstermektedir. Böylece Erdoğan, Karabağ sürecini iki ülke arasındaki bütünleşmenin kanıtı olarak sunarak, dış politika eylemini kimliksel meşruiyet ve somut iş birliği kapasitesi üzerinden temellendirmektedir. Bu aynı zamanda, Türkiye’nin doğrudan askerî müdahale yerine savunma teknolojisi, diplomasi ve enerji iş birlikleriyle şekillenen sivil–stratejik araç kullanımına dayalı dış politika tarzını da dolaylı biçimde güçlendirmektedir. Söylem, “kardeşlik” duygusunu bir normatif çerçeveye dönüştürürken, Türkiye’nin bölgesel liderlik kapasitesini “ortak değerlerin kurumsal taşıyıcısı” olarak meşrulaştırmaktadır.

Bayrak Günü mesajı, Erdoğan’ın Karabağ söyleminde çatışma döneminden istikrar dönemine geçişin işaretidir. Söylemde tehdit unsuru geri çekilmiş, yerini ittifak dili, kimlik inşası ve meşruiyet temalarının belirlediği bir çerçeve almıştır. Türkiye’nin rolü artık çatışmanın tarafı değil, zaferin ortak sahibi olarak tanımlanmakta; destek politikası “özde

²²⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

²³⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2021.

kardeşlik” vurgusuyla kalıcı bir stratejik ortaklığa dönüştürülmektedir. Neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında bu söylem, dışsal güç dengesindeki fırsat algısının lider düzeyindeki yorumuyla şekillenmiştir. Erdoğan, askerî kapasite kullanımını sınırlı tutarken, diplomatik ve kimlik temelli araçlarla nüfuz genişletme stratejisini öne çıkarmaktadır. Böylece söylem, sistemik fırsatın iç politik meşruiyet ve kimlik inşasıyla bütünleştiği bir lider odaklı dış politika uyarlamasını temsil etmektedir.

Bu dönemin hemen ardından, 9 Kasım 2020’de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla Karabağ’daki çatışmalar resmen sona ermiş, Erdoğan’ın Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev’i telefonla tebrik ettiği görüşme sürecin diplomatik kapanışını simgelemiştir²³¹. Artık çatışmanın askerî safhası değil, barışın kurumsallaşma süreci başlamıştır. Bu gelişme, Erdoğan’ın söyleminde çatışma diliyle inşa edilen dış politika anlatısının, istikrar ve düzen kuruculuğu vurgusuna evrilmesinin somut göstergesidir. Dolayısıyla, operasyon dönemi söylemleri bir bütün olarak ele alındığında, Erdoğan’ın dış politika davranışında yapısal kısıtları birebir yansıtmaktan çok, bu kısıtları lider algısı, kimliksel aidiyet ve iç politik meşruiyet süzgecinden geçirerek yeniden tanımladığı görülmektedir.

27 Eylül–9 Kasım 2020 arasında kurulan söylem hattı, tehditten fırsata, krizden düzen kuruculuğa doğru evrilen bir stratejik anlatı üretmiştir. Ermenistan’ın saldırganlığı ilk aşamada doğrudan tehdit olarak kodlanmış; uluslararası toplumun pasifliği ise sistemsel bir zafiyet göstergesi olarak sunulmuştur. Süreç ilerledikçe bu tehdit çerçevesi, Batı merkezli statükoya yöneltilen tarihsel bir meydan okuma biçimine dönüşmüş; böylece söylem, yalnızca güvenlik eksenli değil, ideolojik ve normatif bir içeriğe kavuşmuştur. Fırsat algısı ise askerî müdahalenin yarattığı stratejik boşlukta Türkiye’nin bölgesel özerkliğini güçlendirme potansiyeline dayanmıştır. Erdoğan’ın söylemlerinde diplomatik manevra, kimlik inşası ve meşruiyet temaları giderek iç içe geçmiş; Türkiye’nin rolü “adil destekçi” konumundan “bölgesel düzenin kurucu aktörü” konumuna taşınmıştır. Bu geçiş, doğrudan askerî müdahaleye başvurmada, sivil–diplomatik araçlar ve savunma teknolojisi kapasitesi üzerinden yürütülen bir etkinlik modeline dayanmaktadır.

Neoklasik realizm açısından bakıldığında, bu dönem Türkiye’nin dış politika davranışının sistem baskısı–lider algısı–çıktı zinciriyle açıklanabilir niteliktedir. Erdoğan, uluslararası yapının sunduğu fırsatları yalnızca güç dengesi perspektifinden değil, tarihsel misyon ve kimliksel aidiyet üzerinden yorumlamış; bu algısal çerçeve, söylem düzeyinde meşruiyet, diplomasi ve caydırıcılık arasında dinamik bir denge üretmiştir. Bu çerçevede operasyon dönemi söylemi, Türkiye’nin Karabağ krizinde klasik realizmin güç politikası

²³¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev’i kutladı”, Anadolu Ajansı, 10.11.2020.

mantığından farklı olarak, ideolojik yönelimle harmanlanmış bir rasyonel dış politika pratiği sergilediğini ortaya koymaktadır.

3.3. Operasyon Sonrası Dönem: Zafer

10 Kasım 2020’de imzalanan üçlü ateşkes anlaşmasıyla, Karabağ Askerî Operasyonu resmen sona ermiş ve Güney Kafkasya’da otuz yıllık bir statüko köklü biçimde değişmiştir. Anlaşma, Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan liderleri arasında imzalanmış²³²; Türkiye doğrudan taraf olmasa da sürecin hemen ardından oluşturulan Türk–Rus Ortak Gözlem Merkezi aracılığıyla fiilen barışın uygulama mekanizmalarına dâhil olmuştur²³³. Anlaşma, Azerbaycan’ın askeri operasyon boyunca kurtardığı bölgelerin statüsünü teyit etmiş, Ermenistan kuvvetlerinin Ağdam, Kelbecer ve Laçın’dan çekilmesini öngörmüş; ayrıca beş yıl süreyle bölgede Rus barış gücü konuşlandırılmasını karara bağlamıştır²³⁴. Bu hüküm, Rusya’ya Güney Kafkasya’da askerî varlık üzerinden nüfuz sağlarken, Türkiye’ye de sınırlı ama diplomatik açıdan meşrulaşmış bir gözlem rolü kazandırmıştır. Dolayısıyla operasyon sonrası dönem, Türkiye’nin Karabağ meselesindeki konumunu askerî/teknolojik destekten diplomatik ortaklığa dönüştürdüğü, yeni güç dengesinin şekillendiği bir evre olmuştur.

Bu yeni statükonun uluslararası bağlamı, Türkiye açısından hem sistemik fırsatlar hem de yeni sınırlılıklar doğurmuştur. Batı’nın –özellikle ABD ve Avrupa Birliği’nin– çatışma süresince gösterdiği pasif tutum²³⁵, Ankara’ya uzun zamandır arzuladığı Batı dışı manevra alanını açmış; Rusya’nın arabuluculuk rolü üstlenmesi ise Türkiye’yi sahada rekabet ettiği bir aktörle diplomasi masasında iş birliği yapmaya zorlamıştır²³⁶. Böylece Moskova ile Ankara arasında Suriye ve Libya’dan sonra üçüncü bir ortak dengeleme alanı ortaya çıkmıştır. Bu durum, Güney Kafkasya’nın yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda Avrasya ölçeğinde yeniden tanımlanmasına yol açmıştır²³⁷. Türkiye açısından Karabağ zaferi, Azerbaycan’la kurulan askerî–teknolojik ortaklığın bir başarı örneği olmanın ötesinde, Ankara’nın bölgesel etki kapasitesini güçlendiren bir dönüm noktası hâline gelmiştir²³⁸. Rusya’nın onayıyla kurulan Türk–Rus Ortak Merkezi, Türkiye’nin Sovyet sonrası coğrafyada ilk kez resmî bir askerî–idari mevcudiyet kazanmasını sağlamış²³⁹; bu durum Ankara’nın yumuşak dengeleme kapasitesini somutlaştırmıştır.

²³² Erarslan ve Özdemir, 2021: 325-326.

²³³ International Crisis Group, 2021: 5-9.

²³⁴ Erarslan ve Özdemir, 2021: 325-326.

²³⁵ Neset vd., 2023: 11-14.

²³⁶ Turan, 2025: 308-317.

²³⁷ Zengin ve Topsakal, 2022: 404-406.

²³⁸ Turan, 2025: 311-314.

²³⁹ Neset vd., 2023: 11.

10 Kasım 2020'den Şuşa Beyannamesi'nin imzalandığı 15 Haziran 2021 arası dönem, sahadaki askerî hareketliliğin yerini diplomatik müzakerelere, yeniden inşa projelerine ve sembolik jestlerle örülü bir zafer söylemine bıraktığı bir evredir. Erdoğan bu süreçte zaferi adaletin tecellisi olarak nitelendirmiş; Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'le temaslarında Türkiye'nin kardeşlik temelli desteğinin barış döneminde de süreceğini vurgulamıştır²⁴⁰. Aralık 2020'de Bakü'deki Zafer Geçidi Töreni ziyareti²⁴¹, bu söylemi dış politika düzeyinde sembolik eyleme dönüştürmüştür. Aynı dönemde Karabağ'da konuşlanan Türk ve Rus askerlerinin faaliyetlerini koordine eden Ortak Gözlem Merkezi'nin açılışı²⁴², Türkiye'nin bölgesel düzenin fiilî bir paydaşı hâline geldiğinin kurumsal göstergesi olmuştur.

Bu süreçte Türkiye'nin söyleminde öne çıkan en dikkat çekici unsur, operasyonun meşrulaştırıldığı “tehdit–savunma” ekseninden, barışın inşa edildiği “zafer–birlik–yeniden yapılanma” eksenine geçiş olmuştur. Haziran 2021'de imzalanan Şuşa Beyannamesi²⁴³ ise bu eksenin kurumsal ifadesi olmuştur. Neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında bu dönem, liderin algısal düzeyde sistemdeki fırsatları (Rusya'nın onayı, Batı'nın pasifliği) iç politik meşruiyet ve kimlik inşasıyla bütünleştirdiği bir uyum evresine karşılık gelmektedir. Erdoğan, doğrudan askerî müdahale araçlarına başvurmada; diplomatik, kurumsal ve ideolojik araçlar üzerinden etki kapasitesini genişleterek dış politika stratejisini “zafer sonrası düzen kurma” eksenine kaydırmıştır²⁴⁴. Bu bağlamda Erdoğan'ın 10 Kasım sonrası söylemleri, Azerbaycan'ın askerî başarısını diplomatik ve normatif kazanımlara dönüştürme arayışının söylemsel yansıması olarak okunabilir. Bu çerçevede operasyon sonrası bölümünde, operasyonun sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin Karabağ söylemini nasıl yeniden çerçevelediğini; tehdit ve fırsat algılarının, söylemde hangi dönüşüm eksenleri üzerinden -ittifak dili, kimlik inşası, diplomatik manevra ve meşruiyet temaları çerçevesinde- dış politika çıktısı haline geldiği incelenmiştir.

3.3.1. 11 Kasım 2020 – TBMM Grup Toplantısı

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 11 Kasım 2020 tarihinde, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde yürüttüğü askerî operasyonun ardından imzalanan ateşkes anlaşmasının ertesi günü partisinin TBMM Grup Toplantısı'nda bir konuşma

²⁴⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bugün Azerbaycan'ın yanındayız. Bütün dünya bilsin ki yarın da yanında yer alacağız”, Anadolu Ajansı, 17.06.2021.

²⁴¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020

²⁴² “Dağlık Karabağ'da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyetini sürdürüyor”, Anadolu Ajansı, 05.02.2021.

²⁴³ Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azərbaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 02.09.2025).

²⁴⁴ Neset vd., 2023: 45-55.

gerçekleştirmiştir²⁴⁵. Konuşma, operasyonun resmî olarak sona erdiği bir dönemde Türkiye'nin Karabağ'a ilişkin tutumunun nasıl yeniden çerçevelendiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Erdoğan, bu toplantıda hem Azerbaycan'ın elde ettiği askerî başarıyı kutlamış hem de Türkiye'nin yeni dönemde üstleneceği diplomatik rolün sınırlarını kamuoyuna açıklamıştır. Bu bağlamda konuşma, Türkiye'nin söylemsel destek ve dayanışma dilini aşarak diplomatik ve kurumsal ortaklık söylemine geçiş yaptığı sürecin başlangıç noktasını temsil etmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın ifadeleri, Türkiye'nin zafer sonrası dönemde Azerbaycan'la ilişkilerini hangi siyasi, duygusal ve stratejik temeller üzerine inşa ettiğini anlamak bakımından da önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Erdoğan'ın 11 Kasım 2020 tarihli grup konuşması, zaferin hemen ardından lider algısının tehditten fırsata yöneldiği bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Konuşmanın merkezinde yer alan “Karabağ'daki 28 yıllık işgal resmen ve fiilen sona ermektedir”²⁴⁶ ifadesi, liderin uzun süredir sürdürdüğü güvenlik temelli tehdit çerçevesini kapatarak yeni bir fırsat algısına kapı aralamaktadır. Bu cümle, yalnızca askerî bir sonucun tespiti değildir; Türkiye açısından yıllardır statükonun dayattığı kısıtların kalktığı, sistemde yeni bir hareket alanının doğduğu mesajını taşımaktadır. Erdoğan bu ifadeyle, çatışmanın sona ermesini yalnızca bir “tehditten kurtuluş” değil, yeni bir bölgesel düzen kurma fırsatı olarak çerçevelemiştir. Bu noktada liderin algısında Karabağ zaferi, sistemik düzeyde güç dengesinin Türkiye lehine yeniden tanımlandığı bir tarihsel dönüm anına dönüşmektedir.

Konuşmada bu yeni fırsatın somutlaştığı en önemli unsur, Türkiye'nin diplomatik konumlanışına ilişkin söylemdir. Erdoğan'ın “Türkiye, anlaşmanın uygulanmasını gözetmek ve denetlemek üzere bölgede kurulacak ortak barış gücünde, Rusya ile birlikte yer alacaktır”²⁴⁷ sözleri, operasyon döneminde kaçınılan doğrudan askerî vurguların yerini, kurumsal ve diplomatik ortaklık diline bıraktığını göstermektedir. Bu söylem, Türkiye'nin artık sahada değil, barışın gözetiminde yer alan bir aktör olarak konumlandığını ifade etmektedir. Burada hem diplomatik manevra hem de meşruiyet dili aynı anda işlemektedir: bir yandan Ankara, Rusya ile ikili iş birliği kanalı açarak yeni dönemde karar süreçlerine dâhil olma fırsatı yaratmakta; diğer yandan bu katılımı, “ateşkesin ihlalini önlemeye yönelik tüm tedbirler bu

²⁴⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁴⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁴⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

merkez tarafından alınacaktır”²⁴⁸ ifadesiyle, hukuki ve ahlaki bir meşruiyet zeminine oturtmaktadır. Böylece Türkiye barışın garantörü olarak sunulmakta; bu durum, dış politika eylemini sorumlu güç söylemiyle meşrulaştırmaktadır.

Erdoğan’ın “Azerbaycan devleti de bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da hiçbir sivilin zarar görmeyeceğinin taahhüdünü zaten vermiştir”²⁴⁹ ifadesi, operasyon sonrası dönemde meşruiyet temasının belirgin biçimde ön plana çıktığını göstermektedir. Lider burada, Azerbaycan’ın eylemlerini uluslararası hukuk ve insani değerler çerçevesinde tanımlayarak Türkiye’nin desteğini hem ahlaki hem de hukuki bir zeminde temellendirmiştir. Aynı bağlamda yer alan “Karabağ’ın yeniden Azerbaycan yurdu hâline gelmesiyle, hepsini de rahmetle yad ettiğimiz Mehmet Emin Resulzade’nin, Enver Paşa’nın, Nuri Paşa’nın, Zeynel Abidin Tagiyev’in, Hüseyin Cavid’in, Ahmet Cavad’ın, Umummilli lider Haydar Aliyev’in hatıraları şad olmuştur”²⁵⁰ ifadesi, meşruiyetin tarihsel süreklilik ve ortak kimlik bağlarıyla desteklendiği bir anlatı kurmaktadır. Böylece meşruiyet ve kimlik inşası temaları birbirine eklenerek, barışın yalnızca politik değil, tarihsel ve manevi bir restorasyon anlamı kazandığı bütünlüklü bir söylem üretmiştir. Cumhurbaşkanının söylemi burada, geçmişin kahramanlık mirasıyla bugünün siyasi başarısı arasında sembolik bir köprü kurmakta; böylece zafer, sadece Azerbaycan’ın değil, bütün Türk dünyasının tarihsel adaletinin yeniden tesis edilmesi olarak anlatılmaktadır. Bu yönüyle söylem, hem meşruiyet dilini tarihsel bir çerçeveye taşır hem de Türkiye’nin bölgesel liderlik iddiasını ideolojik bir süreklilik üzerinden temellendirir. Bununla birlikte Erdoğan’ın “Karabağ bir kez daha eman yurdu hâline gelmekte, hilalin gölgesindeki huzurlu yerini almaktadır”²⁵¹ ifadesi, liderin fırsat algısını kimliksel bir dil üzerinden yeniden üretmektedir. Burada zafer yalnızca askerî ya da diplomatik değil, kültürel ve manevi bir kazanım olarak kurgulanmaktadır. “Hilalin gölgesi” metaforu, Türkiye’nin desteğini siyasi sınırların ötesine taşıyan, Türk-İslam kimliğini kapsayan bir üst aidiyet alanına yerleştirmektedir. Bu kimlik vurgusu, Türkiye’nin Karabağ’daki rolünü çıkar temelli bir müdahale değil, tarihsel ve kültürel bir sorumluluk olarak sunmaktadır. Böylece fırsat söylemi,

²⁴⁸ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır1111> (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁴⁹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır1111> (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁵⁰ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır1111> (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁵¹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır1111> (erişim tarihi: 03.10.2025).

kimlik inşasıyla birleşerek hem iç kamuoyuna duygusal bir aidiyet sunmakta hem de dış politikayı moral ve tarihsel bir zeminle güçlendirmektedir.

Konuşmanın ilerleyen kısmında Erdoğan'ın “askerî ve istihbarat danışmanlarımız ile diplomatlarımıza teşekkür ediyorum”²⁵² ifadesi, Türkiye'nin katkısının doğrudan müdahale yerine danışmanlık ve teknik destek biçiminde tanımlandığını göstermektedir. Bu vurgu, askerî-sivil araç ayrımı temasını yansıtarak Türkiye'nin etkinliğini teknolojik ve diplomatik destek unsurlarıyla ilişkilendirmektedir. Ankara böylece, hem uluslararası kamuoyunda sorumlu bir aktör imajı inşa etmekte hem de kendi stratejik özerkliğini diplomatik kanallar üzerinden meşrulaştırmaktadır.

“Azerbaycanlı kardeşlerimizin sevinçleri sevincimiz, gururları gururumuzdur. İnşallah bundan sonra Azerbaycan'la çok daha yakın, çok daha güçlü iş birliği içinde olacak, ortak geleceğimizi birlikte inşa edeceğiz”²⁵³ sözleri, ittifak dili ve fırsat temalarının birlikte işlendiği bir örnektir. Erdoğan, Türkiye-Azerbaycan ilişkisini artık taktiksel bir işbirliği olmaktan çıkarıp kurumsal bir ortaklık ekseninde tanımlamaktadır. “Birlikte inşa edeceğiz” vurgusu, fırsat temasının barışın kalıcılığı ve bölgesel bütünleşme yönünde genişlediğini göstermekte; “tek millet iki devlet” anlayışının diplomatik ve ekonomik boyutlarla güçlendirildiğini işaret etmektedir.

Konuşmanın bir diğer bölümündeki “Türkiye olarak, bölgemizde barışın, huzurun, güvenin, refahın kök salması için üzerimize düşen her şeyi yapmaya hazırız”²⁵⁴ ifadesi, Erdoğan'ın Karabağ söylemini bölgesel barış kuruculuğu eksenine taşıdığını göstermektedir. Burada tehdit teması tamamen geri çekilmiş; Türkiye, diplomasi, iş birliği ve uzlaşma kanalları üzerinden düzen kurucu bir aktör olarak konumlanmıştır. “Rusya başta olmak üzere bölgede etkili olan güçlerle daha yakın çalışmaya hazırız” ve “Karabağ'da nasıl kısa sürede adil bir barış tesis edildiyse, samimi bir iş birliğiyle Suriye'de de benzer bir adım atılabileceğine inanıyoruz” ifadeleri²⁵⁵ ise, diplomatik manevra temasının güçlendiği noktalar. Erdoğan burada Türkiye'nin Rusya'yla eşit statülü bir ortaklık kurduğunu vurgulamakta; böylece dış politika davranışında arabuluculuk ve oyun kuruculuk iddiasını öne çıkarmaktadır.

²⁵² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁵³ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁵⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

²⁵⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır> 1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).

Genel olarak bu konuşmada Erdoğan, Karabağ meselesini artık bir güvenlik krizinin değil, tarihsel adaletin ve diplomatik olgunlaşmanın simgesi olarak sunmuştur. Tehdit algısı yerini fırsat ve ortaklık vizyonuna bırakırken, Türkiye'nin dış politika dili de koşulsuz dayanışmadan kurumsal işbirliğine evrilmiştir. Neoklasik realist çerçeveden bakıldığında bu dönüşüm, liderin sistemdeki yeni dengeyi ulusal kapasiteyle uyumlu bir stratejik alan olarak gördüğünü göstermektedir. Erdoğan, zafer sonrası söyleminde güç kullanımını değil, güç paylaşımını merkeze alarak Türkiye'nin bölgesel düzen kurucu kimliğini diplomasi üzerinden yeniden tanımlamıştır.

3.3.2. 10 Aralık 2020 – Bakü Zafer Geçidi Töreni

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 10 Aralık 2020 tarihinde Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de düzenlenen Zafer Geçidi Töreni'ne katılarak bir konuşma gerçekleştirmiştir²⁵⁶. Bu tören, 44 gün süren operasyonun ardından Azerbaycan'ın askerî zaferinin sembolik olarak kutlandığı, Türkiye–Azerbaycan ittifakının ise görsel ve söylemsel düzeyde somutlaştığı bir platform niteliği taşımaktadır. Erdoğan'ın konuşması, 11 Kasım 2020'deki TBMM Grup Toplantısı'nda tanımladığı diplomatik ortaklık söylemini sahaya taşıyarak, kardeşlik ve kimlik temalarının kamusal temsiline dönüştürmüştür. Bu yönüyle konuşma, Türkiye'nin Karabağ meselesindeki söylemini “diplomatik aktör” konumundan “zaferin ortak sahibi” kimliğine doğru genişleten bir aşamayı temsil etmektedir. Erdoğan'ın törendeki ifadeleri, hem Türkiye'nin desteğini tarihsel ve kültürel bağlarla meşrulaştırmakta hem de zaferin ardından şekillenen yeni bölgesel düzeni ideolojik bir birlik vizyonu üzerinden tanımlamaktadır. Bu nedenle Zafer Geçidi Töreni konuşması, Türkiye'nin Karabağ söyleminde askerî ve diplomatik düzlemlerin sembolik bir bütünlük içinde yeniden üretildiği bir dönüm noktasını yansıtmaktadır.

Erdoğan'ın törende yaptığı konuşma, lider algısında Karabağ meselesinin artık askerî bir mücadele olmaktan çıkıp, tarihsel adalet ve kimlik restorasyonu anlatısına dönüştüğünü göstermektedir. Konuşmanın girişinde yer alan “Bu zafer gününde Azerbaycan'da olmaktan büyük bahtiyarlık duyuyorum”²⁵⁷ ifadesi, liderin söyleminde artık tehdit algısının tamamen geri çekildiği ve yerini “ortak zafer” söylemine bıraktığını göstermektedir. Erdoğan bu noktada yalnızca diplomatik bir destek sunan aktör değil, zaferin duygusal ve sembolik ortağı konumundadır. Bu, neoklasik realizmin öngördüğü biçimde sistemdeki yeni fırsatların liderin algısında kimliksel bir anlam kazanması sürecini görünür kılmaktadır.

²⁵⁶ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁵⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

Konuşmanın merkezinde yer alan “Azerbaycan’ın hem askerî hem diplomasi alanında elde ettiği bu başarıda en büyük paylardan biri şüphesiz ki kıymetli kardeşim Cenap Prezident İlham Aliyev’e aittir”²⁵⁸ ifadesi, fırsat ve ittifak dili temalarının kesiştiği bir söylemdir. Erdoğan burada, Türkiye’nin desteğini öne çıkarmak yerine Azerbaycan’ın kendi kapasitesine ve Aliyev’in liderliğine vurgu yaparak eşitlik temelinde tanımlanan bir ortaklık dili kurmaktadır. Bu vurgu, Türkiye’nin dış politika söyleminde ağabeylik konumundan, kardeşlik esaslı simetrik bir işbirliğine geçişi temsil etmektedir. Aynı zamanda bu söylem, Ankara’nın dış politikada “özerk ortaklık” modelini ön plana çıkardığını göstermekte; Türkiye’nin başarısını Azerbaycan’ın başarısıyla bütünleştirerek, bölgesel düzeyde fırsat temelli bir denge stratejisi üretmektedir.

Erdoğan’ın “20 Ocak’ta şehitlerin kabirlerine bırakılan karanfiller nasıl bağımsızlığı hatırlatıyorsa, şimdi de Dağlık Karabağ bölgesine has har-ı bülbül, Azerbaycan topraklarının özgürlüğünün simgesi hâline gelmiştir”²⁵⁹ ifadesi, söylemin kimlik inşası boyutunu güçlendirmektedir. Burada semboller (karanfil, har-ı bülbül) üzerinden yürütülen anlatı, Karabağ zaferini sadece askerî bir sonuç değil, kültürel hafızanın yeniden canlanması olarak kodlamaktadır. Bu, Türkiye’nin Azerbaycan’la kurduğu kimliksel bağın duygusal bir temsiline dönüşür. Erdoğan, böylece Türkiye’nin desteğini “çıkar odaklı müttefiklik” değil, ortak hafızaya dayalı kardeşlik olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu kimliksel derinlik, neoklasik realizmin içsel değişkenleri arasında yer alan ideolojik faktörlerin dış politika söylemine nasıl nüfuz ettiğinin tipik bir örneğini oluşturur.

Konuşmanın “30 yıllık işgal döneminde bu bölgelerin virane hâline geldiğini, taş üstünde taş kalmadığını hep birlikte gördük”²⁶⁰ ifadesi, geçmişteki tehdit algısının artık meşruiyet diline dönüştüğü bir kesiti temsil etmektedir. Erdoğan burada, Ermenistan’ın eylemlerini “yıkım, katliam, tahribat” terimleriyle tanımlarken, zaferi yalnızca askerî bir başarı değil, “adaletin yeniden tesisi” olarak çerçevelemektedir. Bu söylem, hem Azerbaycan’ın eylemlerini uluslararası hukuk zemininde meşrulaştırır hem de Türkiye’nin desteğini “haklı bir mücadeleye verilen ahlaki destek” konumuna yerleştirir. “Bütün bu tahribatın hesabının sorulması gerekiyor” cümlesi, Türkiye’nin artık yalnızca sahadaki bir destekçi değil, normatif bir aktör olarak kendini konumlandığını göstermektedir.

Erdoğan’ın “Ermeni politikacıların bunu çok iyi tahlil edip barış ve istikrar temelinde geleceği kurma konusunda cesur adımlar atmalarını temenni ediyoruz” ve “Batılı

²⁵⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁵⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁶⁰ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

emperyalistlerin gaz vermesiyle bir yere varılmayacağı görülmeli” ifadeleri²⁶¹, diplomatik manevra temasının güçlendiği bölümlerdir. Bu söylemler, Ankara’nın zafer sonrası dönemde söylemini çatışma mantığından diplomasi mantığına kaydırıldığını gösterir. Erdoğan burada, Türkiye’yi çatışmanın bir tarafı değil, bölgesel istikrarın kurucu unsuru olarak tanımlamaktadır.

“Bugün hepimiz için, tüm Türk dünyası için zafer ve gurur günüdür”²⁶² ifadesi ise, kimlik inşası temasının en belirgin örneğidir. Erdoğan burada Karabağ zaferini yalnızca Azerbaycan’ın değil, bütün Türk dünyasının ortak kazanımı olarak çerçeveleyerek söylemini bölgesel kimlik genişlemesi yönünde derinleştirmektedir. Bu vurgu, Türkiye’nin Güney Kafkasya’daki varlığını jeopolitik bir çıkar alanından çıkarıp kültürel bir sorumluluk ve tarihsel aidiyet eksenine taşımaktadır. Aynı bağlamda yer alan “Bugün Nuri Paşa’nın, Enver Paşa’nın, Kafkas İslam Ordusu’nun yiğit neferlerinin ruhunun şad olduğu gündür”²⁶³ ifadesi, modern dış politika eyleminin tarihsel-manevi süreklilik çizgisine bağlandığı sembolik bir referanstır. Bu tarihsel süreklilik, meşruiyet söyleminin bir uzantısı olarak işlev görmektedir; Türkiye’nin bölgedeki rolünü tarihsel misyon üzerinden yeniden tanımlamaktadır.

Konuşmanın sonunda yer alan “Türkiye ve Azerbaycan sırt sırta verdikleri sürece zorlukları aşmaya, başarıdan başarıya koşmaya devam edecektir”²⁶⁴ ifadesi, ittifak dili ve fırsat temalarının birleştiği bir vurgudur. Burada Erdoğan, Türkiye–Azerbaycan ilişkisini artık operasyon sonrası düzenin taşıyıcısı olarak konumlandırmakta; ortak geleceğe yönelik bir dayanışma vizyonu inşa etmektedir. Bu cümle, çatışma döneminde “dayanışma” düzeyinde işleyen ittifak söyleminin artık kurumsallaşmış bir bölgesel ortaklık biçimini aldığını göstermektedir.

Genel olarak Erdoğan’ın Bakü Zafer Geçidi Töreni konuşması, Türkiye’nin Karabağ söyleminde tehditten fırsata, dayanışmadan düzen kuruculuğa geçişin sembolik ve söylemsel doruk noktasını temsil etmektedir. Lider söylemi bu aşamada, dış politika davranışını sadece stratejik değil, kimliksel ve normatif bir düzleme taşımıştır. Neoklasik realist açıdan bu dönüşüm, sistemdeki yeni fırsatların lider algısında tarihsel kimlik, duygusal bağ ve diplomatik özerklik kavramlarıyla bütünleştiğini; Türkiye’nin bu sayede Karabağ zaferini kendi bölgesel liderlik anlatısının kurucu unsuru hâline getirdiğini göstermektedir.

²⁶¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁶² “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁶³ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

²⁶⁴ “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”, Anadolu Ajansı, 10.12.2020.

3.3.3. 10 Aralık 2020 – Gençlik Sarayı Ortak Basın Toplantısı

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 10 Aralık 2020 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Bakü’de düzenlenen Zafer Geçidi Töreni’nin ardından Gençlik Sarayı’nda ortak bir basın toplantısı gerçekleştirmiştir²⁶⁵. Törenin duygusal ve sembolik yoğunluğunu izleyen bu konuşma, zaferin diplomatik ve kurumsal bir zeminde nasıl yeniden çerçevelendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Erdoğan’ın açıklamaları, Karabağ zaferinin yalnızca askerî bir sonuç değil, Türkiye açısından yeni bir bölgesel düzen ve işbirliği mimarisinin başlangıcı olarak yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Erdoğan’ın “Gerçekten 44 günlük bir savaş sonrasında ortaya çıkan netice Azerbaycan’daki kardeşlerimizi nasıl sevindirdiyse aynı şekilde Türkiye’deki kardeşlerini de sevindirmiştir”²⁶⁶ ifadesi, liderin söyleminde zaferin ulusal sınırları aşan bir ortak kimlik anlatısına dönüştüğünü göstermektedir. Bu vurgu, Türkiye–Azerbaycan ilişkisinin artık duygusal dayanışmadan öte, ortak bir millet bilincine dayandığını ima etmektedir. Erdoğan, bu ortak sevinci yalnızca politik düzeyde değil, “milletin şahsında yaşanan bir sevinç” olarak tanımlayarak devletlerarası ittifakı toplumsal düzeyde kökleştirmektedir. Bu, kimlik inşasının dış politikada toplumsal aidiyet duygusuyla pekiştirildiği bir söylem biçimidir.

Erdoğan’ın “30 sene niçin Karabağ’da bu çile çektirildi? Minsk Üçlüsü denilen üçlünün işi neydi?”²⁶⁷ sözleri, söylemdeki diplomatik manevra temasının merkezini oluşturur. Erdoğan burada Batılı güçlerin pasifliğini eleştirirken, Türkiye’nin çatışmanın sonuçlandığı yeni dönemde alternatif bir diplomatik düzen kurma iddiasını öne çıkarır. Bu eleştiri, Türkiye’nin geleneksel uluslararası kurumlara olan bağımlılığından uzaklaşarak özerk bölgeselcilik anlayışını benimsediğini gösterir. Devamında gelen “Sayın Putin’in olumlu yaklaşımları da bu süreci olumlu istikamette götürmeye yardımcı oldu”²⁶⁸ cümlesi, Türkiye’nin Rusya ile rekabet değil, eşit statülü işbirliği temelinde bir diplomatik denge kurma arayışını yansıtır. Erdoğan bu söylemle, Türkiye’nin Karabağ sonrası dönemde Rusya’yla birlikte “oyun kurucu” pozisyonunu güçlendirdiğini vurgular.

²⁶⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁶⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁶⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁶⁸ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

Konuşmanın en yenilikçi yönü, Aliyev’in önerisine atıfla Erdoğan tarafından desteklenen “altılı platform” fikridir. “Rusya-Türkiye-Azerbaycan-İran-Gürcistan eğer kabullenir, Ermenistan da bu platformun içinde yer alabilir”²⁶⁹ sözleri, operasyon sonrası dönemin bölgesel barış mimarisi fikrini kurumsallaştırmaktadır. Erdoğan, bu söylemle Türkiye’nin rolünü “zaferin tarafı” değil, barışın mimarı olarak tanımlar. Özellikle “Kapılarımızı Ermenistan’a kapatalım diye bir derdimiz yok, biz barışın güvercinleri olmak istiyoruz”²⁷⁰ ifadesi, meşruiyet dilinin insani ve uzlaşmacı bir çerçeveye dönüştüğünü gösterir. Burada cumhurbaşkanı, geçmişteki tehdit algısını tamamen geride bırakarak, Türkiye’nin yumuşak güç kapasitesini ve diplomatik sorumluluğunu ön plana çıkarmaktadır. Bu, söylemin normatif yönünün güçlendiği bir aşamadır: Türkiye artık yalnızca kardeşlik dayanışmasının değil, bölgesel barış üretiminin de taşıyıcısı olarak sunulmaktadır.

Erdoğan’ın “Şuşa bir tarih. Şuşa’yı o tarihi ile yaşamak, görmek bizler için de bir aşk” ve “Bu şehitlerimiz bir şeye inanarak şehit oldular. Bütün bu şehitlerimizin ruhaniyetini taltif etmemiz lazım. O ruhaniyetin, o mekanlarından bu sedayı bizim duymamız lazım. Duyar mıyız? Duyarız. Çünkü onlar ölü değildirler” ifadeleri²⁷¹, kimlik inşası temasını kültürel hafıza ekseninde yeniden üretmektedir. Burada Şuşa, tarihsel ve manevi bir mekân olarak temsil edilmekte, Karabağ’ın özgürleşmesi, aynı zamanda Türk-İslam kimliğinin tarihsel mirasının canlanması olarak kurgulanmaktadır. Bu dil, dış politikayı kültürel aidiyet üzerinden meşrulaştırmakta; diplomatik başarıya sembolik derinlik kazandırmaktadır.

Basın toplantısında imzalanan anlaşmalar ise (vize muafiyeti protokolü, medya alanında stratejik iş birliği, KOBİ mutabakatı, ulaşım altyapısına ilişkin sözleşmeler) söylemin kurumsallaşma boyutunu temsil etmektedir. Erdoğan’ın “Atılacak daha çok imzalar var... Bu imzalarla Azerbaycan, Karabağ çok daha farklı bir şekilde yükselişine devam edecektir”²⁷² sözleri, fırsat temasının artık ekonomik ve kurumsal bir anlam kazandığını göstermektedir. Türkiye-Azerbaycan ilişkisi bu aşamada dayanışmadan kalkınma odaklı stratejik ortaklığa evrilmektedir.

²⁶⁹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁷⁰ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁷¹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

²⁷² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gercekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki-kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012> (erişim tarihi: 04.10.2025).

Genel olarak Erdoğan'ın 10 Aralık 2020 tarihli ortak basın toplantısındaki söylemi, Karabağ zaferini askerî başarıdan diplomatik projeye dönüştüren bir anlatı üretmektedir. Tehdit ve mağduriyet dilinin yerini fırsat, işbirliği ve kurumsallaşma vurgusu almış; Türkiye, bu söylemde bölgesel barışın mimarı ve düzen kurucu aktör olarak konumlandırılmıştır. Neoklasik realist açıdan değerlendirildiğinde, liderin algısı sistemdeki yeni güç dengelerini hem stratejik özerklik hem de kimliksel aidiyet üzerinden yeniden tanımlamış; Türkiye'nin Karabağ sonrasındaki söylemini normatif bir barış inisiyatifine dönüştürmüştür.

3.3.4. 31 Aralık 2020 – Türk Askerlerine Hitap (Ortak Merkez Görevlendirmesi)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 31 Aralık 2020 tarihinde Türkiye–Rusya arasında kurulacak Ortak Merkez’de görev yapacak Türk askerlerine telefonda hitap etmiştir²⁷³. Bu konuşma, operasyonun sona ermesinin ardından Türkiye'nin Karabağ politikasını diplomatik gözetim düzeyine taşıdığı bir döneme denk gelmektedir. Konuşma, Türkiye'nin bölgedeki mevcudiyetini güç göstergesi olmaktan çok barışın kurumsal teminatı olarak yeniden tanımladığını göstermesi bakımından önemlidir.

Erdoğan'ın “Sizin oradaki mevcudiyetiniz ülkelerimiz arasındaki ilişkinin geldiği noktayı gösteren onur nişanesidir”²⁷⁴ sözü, liderin fırsat temasına dayalı algısını açık biçimde yansıtmaktadır. Bu ifade, Türkiye'nin Azerbaycan'daki askerî varlığını doğrudan güç projeksiyonu değil, ittifakın kurumsal derinliği olarak çerçevelemektedir. “Onur nişanesi” metaforu, askerî varlığı sadece stratejik değil, duygusal ve tarihsel bir birlik sembolü hâline getirmektedir. Bununla birlikte Erdoğan'ın “Türkiye olarak askerî zaferini diplomatik başarıyla taçlandırmakta olan Azerbaycan'ın mücadelesini sahada ve tüm uluslararası platformlarda destekliyoruz”²⁷⁵ ifadesi, askeri operasyon sonrası dönemde Türkiye'nin dış politika dilini ortaya koymaktadır. Burada “taçlandırmak” ifadesi, askerî zaferin artık diplomatik başarıya evrildiğini vurgularken; destek vurgusu, doğrudan müdahaleden ziyade kurumsal işbirliği ve meşruiyet temalarını öne çıkarmaktadır. Bu söylem, Türkiye'nin operasyon sürecinde “destekçi aktör” rolünden çıkıp, barışın denetleyicisi ve garantörü konumuna geçişini temsil etmektedir.

Konuşmanın bir diğer önemli boyutu, ittifak dilinin hem tarihsel hem duygusal bağlarla yeniden üretilmesidir. Erdoğan'ın “Can Azerbaycan'ın Cumhurbaşkanı İlham Aliyev

²⁷³ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²⁷⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²⁷⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

kardeşimin liderliğinde 44 günde destansı bir zafere imza attınız”²⁷⁶ ifadesi, kardeşlik dilinin kurumsal bir biçim aldığı, “tek millet iki devlet” söyleminin güçlendirildiği bir noktayı temsil etmektedir. “Kardeş Azerbaycan, Kafkas İslam Ordusu’nu nasıl dualarla karşıladıysa 10 Aralık’ta da Türk Silahlı Kuvvetlerini aynı heyecanla karşıladı”²⁷⁷ cümlesi, tarihsel süreklilikle kimlik inşasını birleştirir. Burada Karabağ zaferi, yalnızca askerî bir olay değil, ortak tarih ve kader anlatısının güncellenmiş bir biçimi olarak sunulmaktadır.

Erdoğan’ın “Türk askeri ölürsem şehit, kalırsam gazi inancı ile ülkemiz ve dünyanın dört bir yanında görevini eksiksiz yerine getirecektir”²⁷⁸ cümlesi, söylemin duygusal ve ideolojik yönünü güçlendirirken, aynı zamanda meşruiyet dilinin ahlaki boyutunu ortaya çıkarır. Türk ordusu, bu anlatıda güç kullanıcısı değil, adaletin ve barışın taşıyıcısı olarak konumlandırılır. Bu ifade, operasyon sonrası dönemde Türkiye’nin askerî eylemlerini uluslararası normlara ve ahlaki değerlere dayandıran bir söylem üretmektedir.

Konuşmada yer alan “Ateşkesi izlemek üzere kurulacak merkezin bir an önce faaliyete geçmesini temenni ediyorum” ve “Silahların namlularındaki dumanlar dağılmamışken, ateşkesi ihlal edecek davranışların içerisine giren Ermenistan güçlerine bu yanıltan dönmelerini tavsiye ediyorum” ifadeleri²⁷⁹, diplomatik manevra temasını desteklemektedir. Erdoğan burada, Türkiye’nin barış sürecindeki rolünü yalnızca gözlem değil, aktif denetim ve yönlendirme olarak tanımlamaktadır. Bu, Türkiye’nin Karabağ’daki rolünü sahadaki askerî güçten ziyade düzen kurucu diplomatik kapasiteye dayandıran bir konumlanmadır.

Bu konuşmanın dış politika çıktısı düzeyinde en belirgin yönü, Türkiye’nin Karabağ’daki varlığını diplomatik kurumsallaşmaya dönüştürmesidir. Erdoğan, Türkiye’yi Karabağ sürecinde yalnızca bir müttefik değil, yeni bölgesel düzenin kurucu unsurlarından biri olarak konumlandırmaktadır. Bu çerçevede meşruiyet söylemi, artık yalnızca operasyonun haklılığını değil, barışın sürdürülebilirliğini de temellendirmektedir. Türkiye–Rusya Ortak Merkezi’nin hayata geçirilmesi, liderin sistemdeki güç rekabetini işbirliği alanına dönüştürme stratejisini somutlaştırmaktadır. Böylece Erdoğan, hem Batı’nın etkisiz aracılık biçimlerini fiilen devre dışı bırakmış hem de yeni bir çözüm mimarisi üretmiştir. Neoklasik realist açıdan bu söylem, liderin sistemdeki fırsatları kurumsal etki alanına dönüştürdüğünü göstermektedir. Karabağ meselesi bu noktada Türkiye için yalnızca bir dış politika dosyası değil, meşruiyet

²⁷⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²⁷⁷ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²⁷⁸ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

²⁷⁹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).

üretimi, özerklik ve bölgesel düzen inşası arasında kurulan stratejik bir denge zemini hâline gelmiştir.

3.3.5. 15 Haziran 2021 – Şuşa Beyannamesi

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 15 Haziran 2021 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in daveti üzerine Karabağ’ın sembolik başkenti Şuşa’ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İki lider, Şuşa Valiliği bahçesinde düzenledikleri ortak basın toplantısında Şuşa Beyannamesini imzalamış; bu belgeyle iki ülke ilişkileri “Stratejik Ortaklıktan Müttefikliğe” taşınmıştır. Beyanname, askeri iş birliğinden enerjiye, ulaştırmadan kültüre kadar geniş bir alanı kapsarken, özellikle karşılıklı savunma yükümlülüğü içeren maddeleriyle Türkiye’nin Güney Kafkasya’daki güvenlik mimarisine resmen dâhil oluşunu tescillemiştir²⁸⁰. Şuşa’daki tören, operasyon sonrası dönemin duygusal sembolizmini bölgesel düzen vizyonuna dönüştürmüş; Erdoğan’ın Karabağ söyleminde kimlik, meşruiyet ve fırsat temalarının kurumsal bir yapıya kavuştuğu bir dönüm noktasını temsil etmiştir.

Konuşmanın genel çerçevesi, artık operasyonun başarısından değil, bu zaferin nasıl kurumsallaştırılacağından söz etmektedir. Karabağ’ın sahiplerinin eline geçtiğini vurgulayan Erdoğan’ın bu ifadesi, önceki dönemde öne çıkan tehdit algısının yerini istikrar ve yeniden yapılanma vizyonuna bıraktığını göstermektedir. “Kardeşim Aliyev’in vizyoner liderliğinde... azatlığına kavuşan Karabağ’ı yeniden ayağa kaldıracak çalışmaları yakından takip ediyoruz”²⁸¹ sözleri, fırsat algısının merkezinde yer almaktadır. Karabağ, bu söylemde bir çatışma sahası olmaktan çıkmakta; Türkiye açısından bölgesel bir kalkınma ve diplomatik etki alanı hâline gelmektedir. Erdoğan, “Bir taraftan yollar yapılıyor, bir taraftan enerji santralleri açılıyor, bir taraftan yüksek gerilim hatları inşa ediliyor ... susuz olan bu bölge suya kavuşuyor”²⁸² derken operasyon sonrası yeniden yapılanmayı somut göstergelerle ilişkilendirmektedir.

Erdoğan’ın konuşmasının bir diğer önemli boyutu, kimlik ve meşruiyet inşasının iç içe geçtiğini göstermektedir. “Türkiye olarak kadim şehir Şuşa’da en kısa sürede inşallah bir başkonsolosluk açmayı planlıyoruz.”²⁸³ ifadesi, iki ülke arasındaki kardeşlik bağının artık sembolik olmaktan çıkıp diplomatik bir kurumsallaşmaya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

²⁸⁰ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025); Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azərbaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 02.09.2025).

²⁸¹ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

²⁸² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

²⁸³ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

“Tek millet, iki devlet” söylemi bu aşamada bir duygusal aidiyet değil, siyasi ve diplomatik bir kimlik beyanı hâline gelmektedir.

Konuşmanın ilerleyen bölümlerinde Erdoğan, “Altılı Platform” önerisini yineleyerek Türkiye’nin Karabağ sonrası dönemdeki diplomatik manevra alanını vurgulamaktadır. “Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve İran var”²⁸⁴ diyerek sıraladığı ülkeler, Türkiye’nin artık yalnızca bir taraf değil, bölgesel dengeyi yönlendiren bir aktör olarak konumlandığını bir kez daha göstermektedir. Bu söylem, liderin dış politikada fırsat algısını kurumsal iş birliğine dönüştürme iradesini yansıtmaktadır. Erdoğan’ın “Bu tarihi fırsatın gerçekçi olmayan hevesler, söylemler ve eylemlerle kaçırılmaması en büyük dileğimizdir” sözleri, hem fırsat algısının hem de meşruiyet söyleminin bir uzantısını teşkil etmektedir. Bölgede kalıcı barışın ancak rasyonel aktör davranışıyla mümkün olabileceğini savunmakta; bu da Türkiye’nin kendisini dengeleyici bir aktör olarak sunma çabasına işaret etmektedir.

Erdoğan’ın “Tabii bir yandan yıkımları telafi ederken diğer yandan da Karabağ ve Azerbaycan topraklarının bir daha böyle bir felaket yaşamaması için gereken tedbirleri birlikte alacağız. Bizim de bu konuda TOKİ ile birlikte burada bölgenin tamamında atmayı planladığımız adımlar var. TOKİ’nin buradaki karşıt kurumuyla çalışarak bu adımları atacağız”²⁸⁵ ifadeleri, ittifak dilinin yeni bir aşamaya geçtiğini göstermektedir. Burada dayanışma söylemi kurumsal iş birliği temelinde tanımlanmaktadır. Türkiye, Karabağ’daki varlığını askeri operasyon sonrası yeniden inşa sürecine entegre ederek sürdürmektedir. Bu durum, “tek millet, iki devlet” anlayışının söylem düzeyinden çıkıp uygulamaya döküldüğünü; ortak kalkınma biçiminde somutlaştığını göstermektedir.

Erdoğan’ın “gücümüz Azerbaycan’ın gücü, Azerbaycan’ın gücü de bizim gücümüzdür” cümlesi ise askerî-sivil araç ayrımının en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanı, doğrudan askerî müdahale yerine, Türkiye’nin desteğini savunma sanayii teknolojisi ve üretim kapasitesi üzerinden meşrulaştırmaktadır. Bunun yanında Erdoğan’ın “Tabii burada İHA’lar, SİHA’lar ciddi işler gördüler ve bu savunma sanayindeki ilişkilerimiz bundan sonra çok daha farklı bir şekilde gelişecektir”²⁸⁶ ifadesi ile BAYKAR’a verilen madalya, Türkiye’nin Karabağ sürecindeki dolaylı desteğini açık biçimde kabul ettiği ve bu desteğin gelecekte de süreceğine dair mesaj verdiği bir söylem alanı yaratması bakımından dikkat çekicidir.

²⁸⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

²⁸⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

²⁸⁶ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025)

Genel olarak bu açıklamalar, Erdoğan'ın dış politika anlayışında tehdit algısından fırsat algısına, askerî reflekslerden diplomatik kurumsallaşmaya geçişi temsil etmektedir. Şuşa Beyannamesi'nin imzalandığı bu konuşma, Türkiye'nin Karabağ'daki varlığını artık bir destekten öte, kalıcı ve meşru bir düzen kurma girişimi olarak çerçevelemektedir. Neoklasik realist açıdan değerlendirildiğinde bu söylem, liderin sistemdeki fırsatları kullanarak Türkiye'yi bölgesel özerklik ve düzen üretimi arasında konumlandırma stratejisini yansıtmaktadır.

Kasım 2020–Haziran 2021 arasındaki söylem dizisi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Karabağ meselesine ilişkin dış politika yaklaşımında güvenlik merkezli dayanışmadan diplomatik kurumsallaşmaya evrilen çok katmanlı bir dönüşümü yansıtmaktadır. Zaferin ardından Erdoğan'ın söyleminde tehditten çok fırsat algısı belirginleşmiş; vizyon ve inşa eksenli vurgu öne çıkmıştır. Karabağ'ın özgürleşmesi artık yalnızca askerî bir başarı değil, Türkiye açısından bölgesel düzen kurma fırsatına dönüşmüştür.

Dönüşümün temelinde kimlik inşası önemli bir yer tutmaktadır. “Tek millet, iki devlet” söylemi, ilk aşamalarda dayanışma retoriği olarak kullanılırken, operasyon sonrasında kurumsal ve hukuki bir çerçeveye oturmaktadır. İttifak ve işbirliği dili açısından bakıldığında, Erdoğan'ın söylemi askeri ortaklıktan çok yönlü stratejik ortaklığa doğru genişlemektedir. 10 Aralık 2020 Bakü Zafer Geçidi Töreni'nde ortaya çıkan “ortak sevinç” dili, 15 Haziran 2021 Şuşa Beyannamesi'nde kurumsal bir müttefiklik taahhüdüne dönüşmektedir. Diplomatik manevra boyutunda ise cumhurbaşkanının söylemi, Türkiye'nin bölgesel diplomasi mimarisinde yeni bir rol tanımladığını göstermektedir. “Altılı Platform” önerisi, Türkiye'nin Batı merkezli arabuluculuk biçimlerine karşı çok taraflı, bölge içi bir barış inisiyatifi geliştirme arzusunu temsil etmektedir. Bu yönüyle Erdoğan, Karabağ meselesini yalnızca bir jeopolitik kriz olarak değil, diplomatik yeniden yapılanma fırsatı olarak konumlandırmaktadır. Meşruiyet söylemi, bu dönemde hem askeri müdahalenin haklılığına hem de barışın sürdürülebilirliğine dayanmaktadır. Erdoğan, Türkiye'nin Karabağ'daki varlığını uluslararası hukuk, adalet ve istikrar kavramlarıyla temellendirmekte; böylece ülkenin bölgesel eylemini normatif bir zemine oturtmaktadır. Son olarak askerî–sivil araç ayrımı bakımından söylem, belirgin bir dönüşüm göstermektedir. Operasyon sürecinde ön planda olan askerî destek söylemi, zafer sonrasında yerini TOKİ işbirlikleri, enerji projeleri, ulaşım koridorları ve diplomatik temsil adımlarına bırakmaktadır. Bu geçiş, Türkiye'nin gücünü askeri varlıkla değil, kurumsal süreklilik ve ekonomik etkiyle sürdürdüğünü göstermektedir. Tüm bu temalar bir arada değerlendirildiğinde, Erdoğan'ın Karabağ söylemi neoklasik realist açıdan lider algısı ile sistemik fırsatlar arasındaki etkileşimi yansıtmaktadır. Lider, sistemdeki değişen dengeleri tehdit olarak değil, Türkiye'nin bölgesel özerkliğini pekiştirecek fırsat alanları olarak okumaktadır. Böylece Karabağ meselesi,

Türkiye açısından sadece bir dış politika dosyası değil; meşruiyet üretimi, kimlik inşası ve düzen kurma arasında kurulan stratejik bir denge zemini hâline gelmektedir.

SONUÇ

Çalışma, dış politika analizine ilişkin yapıyı neoklasik realizm kuramı çerçevesinde ele almış ve Türkiye'nin 2020 Karabağ Askerî Operasyonu sürecinde izlediği dış politikasını söylemler üzerinden analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma, dış politika söyleminin yalnızca uluslararası sistemdeki baskı ve fırsatlarla değil, bu koşulların lider algıları ve kurumsal bağlamla etkileşimi sonucunda biçimlendiği varsayımına dayanmaktadır. Bu dönem, Türkiye'nin geleneksel söylem çizgisini aşarak Azerbaycan'a açık ve yüksek perdeden destek verdiği, klasik müttefiklik ilişkisinin ötesine geçerek müdahil bir aktör konumuna yükseldiği bir evre olarak dış politika literatüründe özgün bir nitelik taşımaktadır.

Analiz, söylemdeki dönüşümü sistematik biçimde izleyebilmek amacıyla üç döneme ayrılmıştır: operasyon öncesi (Şubat–Eylül 2020), operasyon süreci (27 Eylül–9 Kasım 2020) ve ateşkes sonrası yeniden yapılanma evresi (11 Kasım 2020–15 Haziran 2021). Bu dönemleme, söylemlerdeki süreklilik ve kırılmaları karşılaştırmalı biçimde incelemeye imkân tanımıştır. Neoklasik realizmin öngördüğü analitik zincirle uyumlu olarak, incelenen söylemler iki ana tema grubunda değerlendirilmiştir. İlk grup, liderin dış politika alanına ilişkin algılarını görünür kılan “tehdit” ve “fırsat” temalarından oluşmuştur. Tehdit teması, Ermenistan'ın saldırganlığı, uluslararası toplumun pasifliği ve bölgesel istikrarsızlık vurguları üzerinden şekillenmiş; Türkiye'nin söyleminde bu unsurlar sistemik risklerin göstergesi olarak kodlanmıştır. Fırsat teması ise Türkiye'nin Azerbaycan'la dayanışmasını, bölgesel etkinliğini artırma arayışını ve savunma–teknoloji işbirliği kapasitesini ön plana çıkarmıştır. İkinci grup, bu algıların dış politika çıktısına dönüşümünü yansıtan temalardan oluşmuştur: kimlik inşası, ittifak ve işbirliği dili, diplomatik manevra, meşruiyet söylemi ve askerî–sivil araç ayrımı. Bu temalar, liderin algısal çerçevesinin dış politika söylemine nasıl yansıdığını izlemeyi mümkün kılmış; Türkiye'nin söyleminde rasyonel çıkar hesaplarının, kimliksel ve normatif vurgularla nasıl birleştiğini göstermiştir.

Operasyon öncesi dönemde söylemler, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik desteğinin dozunu kademeli biçimde artırdığı bir hazırlık evresi niteliğindedir. Tehdit dili Ermenistan'ın statükoyu sürdürme çabalarına ve Minsk Grubu'nun etkisizliğine yönelmiş, fırsat dili ise TANAP, Bakü–Tiflis–Kars hattı ve savunma sanayii işbirliği gibi alanlar üzerinden Türkiye'nin bölgesel kapasitesini öne çıkarmıştır. Kimlik inşası bu dönemde “iki devlet, tek millet” ifadesiyle belirginleşmiş; ittifak dili kardeşlik, dayanışma ve tarihsel aidiyet söylemleriyle bütünleşmiştir. Böylece Türkiye'nin dış politika söylemi, henüz operasyon başlamadan, sivil–diplomatik araçlara dayalı bir stratejik hazırlık tonuna kavuşmuştur.

27 Eylül–9 Kasım 2020 arasındaki operasyon sürecinde söylem, açık biçimde tehdit algısından meşruiyet üretimine yönelmiştir. Tehdit dili, Ermenistan’ın saldırganlığı ve uluslararası toplumun çifte standardı etrafında yoğunlaşmış; Türkiye bu çerçevede kendisini barışın, adaletin ve istikrarın gerçek savunucusu olarak konumlandırmıştır. Fırsat teması bu dönemde, Türkiye’nin Azerbaycan’la dayanışmasını bölgesel yeniden yapılanma fırsatına dönüştürmüştür. İttifak dili, “iki devlet, tek millet” söyleminin iç politik ve toplumsal bağlamda yeniden üretilmesiyle güç kazanmıştır. Diplomatik manevra teması, Batı merkezli çözüm mekanizmalarının –özellikle Minsk Grubu’nun– eleştirisi üzerinden geliştirilmiş; Türkiye kendisini bu sınırların dışında yeni diplomatik alanlar yaratabilen bir aktör olarak tanımlamıştır. Meşruiyet söylemi, uluslararası hukuk ve adalet referanslarıyla desteklenmiş; Azerbaycan’ın eylemi “özgürleştirme mücadelesi” olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda askerî–sivil araç ayrımı söylemde belirginleşmiş; Türkiye’nin doğrudan askerî müdahalede bulunmadan, diplomatik, teknolojik ve manevî araçlarla etkinlik kurduğu vurgulanmıştır.

Ateşkes sonrasındaki dönemde ise tehdit teması geri çekilmiş, yerini fırsat, kimlik inşası ve kurumsallaşma vurgularına bırakmıştır. Erdoğan’ın söylemi bu evrede “zafer”, “kardeşlik” ve “kurucu ortaklık” kavramları etrafında şekillenmiştir. Türkiye’nin rolü artık çatışmanın tarafı değil, barışın inşa sürecinin ortağı olarak tanımlanmıştır. Kimlik inşası, Şuşa Beyannamesi gibi adımlarla kurumsal düzleme taşınmış; “sözde değil, özde kardeşlik” vurgusu Türkiye–Azerbaycan ilişkisini kalıcı bir stratejik ortaklığa dönüştürmüştür. Fırsat algısı ise askerî başarının diplomatik, ekonomik ve teknolojik bütünleşmeye evrilmesi üzerinden sürdürülmüştür. Böylece Karabağ meselesi, Türkiye açısından yalnızca geçmişin bir çatışması değil, geleceğin bölgesel vizyonu olarak anlamlandırılmıştır.

Elde edilen bulgular, neoklasik realizmin temel varsayımlarını doğrulamaktadır. Dış politika söylemi, sistem baskılarını doğrudan yansıtmak yerine liderin algısal süzgecinden geçerek biçimlenmiştir. Erdoğan’ın söylemi, dışsal kısıtları “dönüştürülebilir fırsatlar” olarak yeniden yorumlamış; Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ise bu algıların karar süreçlerine daha doğrudan yansımaya imkân tanımıştır. Ayrıca, dış politika söyleminin yalnızca güç dengesine değil, kimlik, meşruiyet ve diplomasi gibi normatif unsurlara da dayandığı görülmüştür. Bu yönüyle çalışma, neoklasik realizmin klasik güç analizini söylemsel ve normatif boyutlarla bütünleştiren bir örnek sunmaktadır.

Araştırmanın ortaya koyduğu tablo, Türkiye’nin kriz dönemlerinde askerî araçları doğrudan kullanmak yerine sivil–diplomatik kapasiteyi stratejik etki aracı olarak öne çıkardığını göstermektedir. Karabağ sürecinde Türkiye, sahada askerî varlıkla değil, savunma teknolojisi, diplomasi ve kamuoyu desteğiyle belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu söylem, hem

uluslararası düzeyde meşruiyet arayışını kolaylaştırmış hem de iç politikada liderliğin ahlaki üstünlüğünü pekiştirmiştir. “İki devlet, tek millet” formülasyonu etrafında kurulan kimliksel çerçeve, Türkiye’nin dış politika eylemini çıkar temelli bir ilişkiden çok değer temelli dayanışma eksenine taşımıştır.

Çalışmanın kapsamı, yalnızca Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın resmî söylemleriyle sınırlıdır; bürokratik aktörlerin, medya temsilinin ve kamuoyu yansımalarının kapsam dışı kalması, analizi lider merkezli bir düzlemle sınırlandırmıştır. Gelecekteki araştırmalar, Türkiye’nin benzer krizlerdeki söylem kalıplarını karşılaştırmalı biçimde inceleyerek dış politika söylemindeki süreklilik ve kırılma noktalarını daha geniş bir bağlamda değerlendirebilir.

Sonuç olarak, 2020 Karabağ sürecinde Türkiye’nin dış politikası, uluslararası sistemin sunduğu fırsat ve kısıtların lider algısı üzerinden yeniden tanımlandığı bir örnek teşkil etmiştir. Erdoğan’ın söylemi, dışsal gelişmeleri doğrudan yansıtmak yerine onları dönüştürerek Türkiye’nin bölgesel konumunu güçlendiren bir anlatıya dönüştürmüştür. Operasyon öncesinden ateşkes sonrasına uzanan süreçte söylem, tehditten fırsata, krizden düzen kuruculuğa doğru evrilmiş; böylece dış politika kararları yalnızca sistemik değişkenlerle değil, algısal ve söylemsel süreçlerle de şekillenmiştir. Çalışma, neoklasik realizmin analiz kapasitesini genişleterek dış politika davranışının yalnızca maddî güç unsurlarıyla değil, liderin söylemleri aracılığıyla şekillenen algısal süreçler üzerinden de anlaşılabilceğini ortaya koymuştur. Türkiye’nin Karabağ sürecindeki dış politikası ise, liderin algılarını merkeze alan ve söylem üretimi yoluyla dış politika yönelimini biçimlendiren bir pratik olarak somutlaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdullahzade, C. (2013). *Hukuki Yönleriyle Dağlık Karabağ Sorunu*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Akpınar, E. (2005). “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2): 229-248.
- Aslanlı, A. (2018). “Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1): 15-27.
- Aslanlı, A. (2022). “Azerbaycan Dış Politikasında Karabağ Sorunu: 20. Yüzyılın Başları”. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(97): 1428-1434.
- Aydın, F. (2024). “Neoclassical Realism Methodology in Foreign Policy Analysis”. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1): 1-12.
- Aydın, M. (2001). “Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası; Olaylar, Olgular Belgeler 2*. B. Oran (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. (2023). “Turkey’s Caucasus Policies, 2000-2022”. *Connections QJ*, 22(1): 79-90.
- Aydın-Düzgüt, S., Kutlay, M., ve Keyman, E. F. (2025). “Strategic autonomy in Turkish foreign policy in an age of multipolarity: lineages and contradictions of an idea”. *International Politics*: 1-22.
- Baylis, J., Smith, S., ve Owens, P. (2023). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press, Oxford.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). “Using thematic analysis in psychology”. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77-101.
- Broers, L. (2019). *Armenia and Azerbaijan: Anatomy of a Rivalry*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Cornell, S. E. (2011). *Azerbaijan Since Independence*. M.E. Sharpe, New York.
- Dadparvar, S. ve Azizi, S. (2020). “Exploring Turkey’s Strategic Goals in Caucasus Region During the 2020 Nagorno-Karabakh Crisis”. *International Relations and Diplomacy*, 8(11): 475-482.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge University Press, New York.
- Erarslan, F. ve Özdemir, F. N. (2021). “Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı”. *Türk Dünyası Araştırmaları* 129(255): 315-334.
- Ergun, A. (2020). “Special, Exceptional, and Privileged: Azerbaijani-Turkish Relations”. *Baku Dialogues*, 4(2), 52-64.

- Görücü, V. (2024). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Merkezden Yönetim Üzerinde Yansımalar”. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 4(2): 527 - 554.
- Güler, M. Ç. (2020, Kasım). *Karabağ'ın Özgürleştirilmesi ve Sahadaki Yeni Denklem*. SETA. Ankara
- Gürses, Ü. (2017). “Neoclassical Realism, the Limits of Analysis and International Relations Theory”, *Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions*. F. Aksu ve H. S. Ertem (drl.) Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- Gelir, K. ve Saygılı, H. (2024). “Türk Dünyasının Boğazındaki İlmiğin Hikâyesi: Zengezur Koridoru”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(4): 2056-2076.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- International Crisis Group. (24.03.2020). *COVID-19 and Conflict: Seven Trends to Watch (Crisis Group Special Briefing N°4)*. International Crisis Group. Brussels.
- International Crisis Group. (09.07.2021). *Post-War Prospects for Nagorno-Karabakh (Report No: 264)*. International Crisis Group. Brussels.
- International Committee of the Red Cross. (16.04.2024). *How is The Term “Armed Conflict” Defined In International Humanitarian Law? (Opinion Paper 2024)*. ICRC. Geneva.
- Ismayilov, S. (2025). “Azerbaycan-Türkiye: Strategic Cooperation in Science, Education and Culture”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(3): 742-751.
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press, New Jersey.
- Kalkan, D. (2022). “Enerji Güvenliği Kapsamında Türkiye-Azerbaycan Arasındaki Enerji İlişkileri”. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 136-167.
- Kalkar, Ö. Ş. ve Öcal, A. Y. (2020). “Bir İçerik Analizi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 1-30.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press, Princeton.
- Kiraz, S. (2020). “Bir Dış Politika Analizi Yaklaşımı Olarak Neoklasik Realizmin İncelenmesi”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4): 665-686.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Lebow, R. N. (1994). “The Long Peace, the End of the Cold War, and the Failure of Realism”. *International Organization*, 48(2): 249-277.

- Lobell, S. E., Ripsman, N. M. ve Taliaferro, J. W. (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Meibauer, G. (2020). "Interests, ideas, and the study of state behaviour in neoclassical realism". *Review of International Studies*, 46(1): 20-36.
- Morin, J.-F. ve Paquin, J. (2018). *Foreign policy analysis: A Toolbox*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Neset, S., Aydın, M., Bilgin, H. D., Gürcan, M. ve Strand, A. (2019). *Turkish foreign policy: structures and decision-making processes (CMI Report R 2019:3)*. Chr. Michelsen Institute. Bergen.
- Neset, S., Aydın, M., Ergun, A., Giragosian, R., Kakachia, K. ve Strand, A. (2023). *The Changing Geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War: Prospect for Regional Cooperation and/or Rivalry (CMI Report 2023:4)*. Chr. Michelsen Institute. Bergen.
- OSCE. (2004). *Trapped in Displacement: Internally Displaced People in the OSCE Area*. OSCE. Vienna.
- Özgen, C. (2021). "44 Günün Ardından: 2020 Karabağ Savaşı'nın Askeri Açısından Analizi". *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1): 104-123.
- Özsoy, B. (2023a). "1918'den 2023'e Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Askeri Boyutu". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19(46): 585-605.
- Özsoy, B. (2023b). "Rusya-Ukrayna Savaşı Gölgesinde AB Enerji Politikaları ve Türk Devletleri". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Akademi İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Özel Sayısı): 43-66.
- ÖZSOY, B. (2024). "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ve Azerbaycan-Türkiye Siyasi İlişkileri". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2): 762-779.
- Öztiğ, L. İ. (2023). "A Comparative Analysis of Turkish Foreign Policy on the Azerbaijan-Armenia Conflicts (1988-2020)". *Insight Turkey*, 25(2): 139-162.
- Pandey, M. (2018). "The opportunity-threat theory of decision-making under risk". *Judgment and Decision Making*, 13(1): 33-41.
- Paşayeva, G., Bağırova, İ., Makilialiyev, K. ve Mehdiyev, F. (2013). "SSCB'de Yarı-Özerkliğin Hukuki Durumu: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Örneği". *Uluslararası Suçlar ve Tarih* (14): 69-104.
- Polat, D. Ş. (2025). "Zengezur Koridoru: Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Bağlamında Stratejik, Ekonomik ve Bölgesel Çıkarımlar". *İstanbul Kent Üniversitesi Siyasal, Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 144-173.

- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. ve Steven E. Lobell. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford University Press, New York.
- Rose, G. (1998). "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics*, 51(1): 144-172.
- Rossiter, A. ve Cannon, B. J. (2022). "Turkey's Rise as a Drone Power: Trial by Fire". *Defense & Security Analysis*, 38(2): 210-229.
- Ruys, T. (2010). *Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schweller, R. L. (1996). "Neorealism's status-quo bias: What security dilemma?" *Security Studies*, 5(3): 90-121.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası hukuk*. (Çev. Ç. E. İ. Kaya ve İ. K. Y. Acer), TÜBA, Ankara.
- Taliaferro, J. W. (2000). "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited". *International Security*, 25(3): 128-161.
- Tuncel, T. K. (2016). "Güney Kafkasya'da 2-5 Nisan 2016'da Yaşanan 4 Gün Savaşı". *Ermeni Araştırmaları* (53), 301-338.
- Turan, A. (2025). "Ankara Moscow confrontation in Caucasus: Türkiye's support to Azerbaijan in the second Karabakh war and strategic acquisitions of the duo". *Akademik Sosyal Araştırmalar*, 9(31): 307-322.
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi. (2009). *Nahçıvan Anlaşması (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Anlaşma)*. Türk Devletleri Teşkilatı. Nahçıvan.
- United Nation Security Council. (1993). *Resolution 853 (1993)*, S/RES/853. United Nation. New York
- United Nations Security Council. (1993). *Resolution 822 (1993)*, S/RES/822. United Nations. New York
- United Nations Security Council. (1993). *Resolution 874 (1993)*, S/RES/874. United Nations. New York.
- United Nations Security Council. (1993). *Resolution 884 (1993)*, S/RES/884. United Nations. New York.
- Ünalp, F. R. (2023). "Türkiye-Azerbaycan Diplomatik İlişkilerinde Haydar Aliyev Dönemi: "Tek Millet-İki Devlet"". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (60): 184-195.
- Vatankhah, Z. ve Navazeni, B. (2021). "Turkey's Approach to the Nagorno-Karabakh Crisis (2003-2020)". *The Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World*, 9(36): 19-39.

- Walt, S. M. (1998). "International Relations: One World, Many Theories". *Foreign Policy*, (110): 29-46.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing, Reading.
- Waltz, K. N. (1996). "International politics is not foreign policy". *Security Studies*: 6(1): 54-57.
- Welt, C. ve Bowen, A. S. (2021). *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict (CRS Report No. R46651)*. Congressional Research Service. Washington, DC.
- Wohlforth, W. C. (1993). "Realism and the End of the Cold War". *International Security*, 19(3): 91-129.
- Yüce, M. ve Azizova, G. (2024). "Türk Devletleri Açısından Zengezur Koridoru'nun Önemi". *Türk Dünyası Akademik Bakış*, 4(7): 17-36.
- Yüksel, C. ve Yüce, H. (2022). "Uluslararası Hukuk Açısından Dağlık Karabağ Sorunu ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nı Sona Erdiren Ateşkes Andlaşması". *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 80(3): 1021-1065.
- Yılmaz, E. (2022). "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma İlkesine Göre Dağlık Karabağ'a Azerbaycan'ın Askeri Müdahalesi". *Avrasya Etüdleri*, 29(62): 5-34.
- Yunusov, A. (2005). *Karabakh: Past and Present*. Institute of Peace and Democracy & Turan Informational Agency. Baku.
- Zakaria, F. (1998). *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton University Press, Princeton.
- Zengin, A. K. ve Topsakal, İ. (2022). "Büyük stratejilerde örüntü: Türkiye-Rusya ilişkilerinde akıllı uyum ve esnek rekabet". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(42): 387-410.

İnternet Kaynakları

- Aliyev, J. ve Hamit, D. (28.10.2020). "Armenian attacks kill 21 in Azerbaijan's Barda". Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/armenian-attacks-kill-21-in-azerbaijans-barda/2022213> (erişim tarihi: 03.10.2025).
- Anadolu Ajansı. (28.09.2020). "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarını derhal terk etmelidir". Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-ermenistan-iskal-ettigi-azerbaycan-topraklarini-derhal-terk-etmelidir/1988229> (erişim tarihi:06.10.2025).
- Anadolu Ajansı. (01.10.2020). "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ermenistan yönetimini Türkiye'ye iftira atma gayreti de kurtaramayacak". Anadolu Ajansı.

- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-ermenistan-yonetimini-turkiye-ye-iftira-atma-gayreti-de-kurtaramayacak/1992017> (erişim tarihi: 06.10.2025). Anadolu Ajansı. (26.02.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karabağ Azerbaycan kadar bizim de meselemizdir”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-karabag-azerbaycan-kadar-bizim-de-meselemizdir/1744575> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- Anadolu Ajansı. (17.06.2021). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bugün Azerbaycan'ın yanındayız. Bütün dünya bilsin ki yarın da yanında yer alacağız”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-bugun-azerbaycanin-yanindayiz-butun-dunya-bilsin-ki-yarin-da-yaninda-yer-alacagiz/2275888> (erişim tarihi: 13.10.2025).
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı. (26.10.2020). “İlham Əliyev xalqa müraciət edib”. <https://president.az/az/articles/view/44435> (erişim tarihi: 09.10.2025).
- Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu. (07.12.2020). “44 Gün Süren Vətən Müharibəsi (II Qarabağ Müharibəsi)”. <https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi> (erişim tarihi: 09.10.2025).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Büyükelçiliği. “Kültürel ve İnsani İşbirliği”. <https://ankara.mfa.gov.az/az/category/cultural-and-humanitarian-cooperation> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- BP. (20.09.1994). “Agreement on the Joint Development and Production Sharing for the Azeri and Chirag Fields and the Deep Water Portion of the Gunashli Field in the Azerbaijan Sector of the Caspian Sea”. https://www.bp.com/content/dam/bp/country-sites/en_az/azerbaijan/home/pdfs/legalagreements/psas/acg_psa.pdf (erişim tarihi: 30.08.2025).
- CIS Interparliamentary Assembly. (05.05.1994). “Bishkek Protocol on Ceasefire in Nagorno-Karabakh”. UN Peacemakers. <https://peacemaker.un.org/en/node/9482> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- Dal, A. (11.10.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Azerbaycan Bayrak Günü mesajı”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-azerbaycan-bayrak-gunu-mesaji/2037660> (erişim tarihi: 06.10.2025).
- Göksedef, E. (10.02.2020). “Dağlık Karabağ: Türkiye, Azerbaycan'ın askeri kapasitesini geliştirmesinde nasıl rol oynadı?”. BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54379105> (erişim tarihi: 30.09.2025).

- Göl, A. (11.11.2020). “The Conflict in Nagorno-Karabakh and the Impact of COVID-19 on International Diplomacy”. LSE International History Blog. <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/11/11/the-conflict-in-nagorno-karabakh-and-the-impact-of-covid-19-on-international-diplomacy/> (erişim tarihi: 01.09.2025).
- Hongur, A. (28.05.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 102. yıl dönümünü kutladı”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan-cumhuriyetinin-102-yil-donumunu-kutladi-/1856487> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- Kabakcı, F. (12.06.2023). “Bu yıl TANAP'tan Türkiye'ye 10,2 milyar metreküp gaz taşınacak”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bu-yil-tanaptan-turkiyeye-10-2-milyar-metrekup-gaz-tasinacak/2919498> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- Kaplan, E., Yener, D., Işık, E. ve Usul, A. S. (15.07.2020). “Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir” Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/erdogan-turkiye-azerbaycana-yonelik-her-turlu-saldirinin-karsisinda-yer-almakta-tereddut-gostermeyecektir/1910411> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- Kaya, N. E. (07.10.2022). “Bakan Dönmez: TANAP'ın kapasitesini iki katına kadar artırma kararı çıktı”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-donmez-tanapin-kapasitesini-iki-katina-kadar-artirma-karari-cikti/2704405> (erişim tarihi: 31.08.2025).
- Ministry of Energy of Azerbaijan. (31.01.2020). “Contract of the Century”. <https://minenergy.gov.az/en/neft/esrin-muqavilesi> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation. “BSEC at a Glance”. <https://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- OSCE. “Who We Are”. <https://www.osce.org/minsk-group/108306> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- Ömüraliyev, K. (03.10.2024). “Türk Devletleri Teşkilatı: Birlik ve ilerlemenin 15 yılı”. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-devletleri-teskilati-birlik-ve-ilerlemenin-15-yili/3350302> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- PACE. (10.11.1994). “Resolution 1047 (1994): Conflict in Nagorno-Karabakh” <https://pace.coe.int/pdf/c6f5bf7724c27c66742c89cd9f91f1b1d635c386c244fc4722701c0835a1bbee/res.%201047.pdf> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- President of the Republic of Azerbaijan. “Energy projects — Oil sector”. <https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/contract> adresinden alındı (erişim tarihi: 30.08.2025).

- Rehimov, R. (10.11.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'i kutladı”. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan-cumhurbaskani-alievi-kutladi/2038509> (erişim tarihi: 06.10.2025).
- Rehimov, R. (31.10.2021). “Dağlık Karabağ'da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyete başladı”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/daglik-karabagda-turk-rus-ortak-gozlem-merkezi-faaliyete-basladi/2128198> (erişim tarihi: 07.10.2025).
- Rehimov, R. (05.02.2021). “Dağlık Karabağ'da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyetini sürdürüyor”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/daglik-karabagda-turk-rus-ortak-gozlem-merkezi-faaliyetini-surduruyor/2135267> (erişim tarihi: 31.08.2025).
- Rehimov, R. (27.09.2025). “Azerbaycan'ın zafer kazandığı 2. Karabağ Savaşı'nın başlamasının üzerinden 5 yıl geçti”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin-zafer-kazandigi-2-karabag-savasinin-baslamasinin-uzerinden-5-yil-gecti/3700590> (erişim tarihi: 30.09.2020).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (27.09.2020). “Türk Milleti tüm imkânlarıyla Azerbaycanlı kardeşlerinin yanındadır”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122186/-turk-milleti-tum-imk-nlariyla-azerbaycanli-kardeslerinin-yanindadir-> (erişim tarihi: 06.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (06.15.2021). *Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında müttefiklik ilişkileri hakkında Şuşa Beyannamesi*. <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 02.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (14.10.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Cumartesi günü Fatih sondaj gemimize giderek, hem çalışmaları bizzat yerinde göreceğiz, hem de yeni rezerv miktarını açıklayacağız””. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-cumartesi-gunu-fatih-sondaj-gemimize-giderek-hem-calismalari-bizzat-yerinde-gorecegiz-hem-de-yeni-rezerv-miktarini-aciklayacagiz> (erişim tarihi: 06.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (10.12.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Gerçekten 44 günlük savaş sonrasında ortaya çıkan netice Azerbaycan'daki kardeşlerimizi nasıl sevindirdiyse aynı şekilde Türkiye'deki kardeşlerini de sevindirmiştir”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-gerçekten-44-gunluk-savas-sonrasinda-ortaya-cikan-netice-azerbaycandaki->

kardeslerimizi-nasil-sevindirdiyse-ayni-sekilde-turkiyedeki-kardeslerini-de-sevindirmistir1012 (erişim tarihi: 04.10.2025).

- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (28.10.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Hiç kimsenin inancına, ibadetine, kutsalına müdahale etmedik, etmiyoruz ve etmeyeceğiz”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-hic-kimsenin-inancina-ibadetine-kutsalina-mudahale-etmedik-etmiyoruz-ve-etmeyecegiz> (erişim tarihi: 07.10. 2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (31.12.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Sizin oradaki mevcudiyetiniz ülkelerimiz arasındaki ilişkinin geldiğı noktayı gösteren onur nişanesidir”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sizin-oradaki-mevcudiyetiniz-ulkelerimiz-arasindaki-iliskinin-geldigi-noktayi-gosteren-onur-nisanesidir> (erişim tarihi: 06.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (11.11.2020). Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Türkiye, anlaşmanın uygulanmasını gözetmek ve denetlemek üzere bölgede kurulacak ortak barış gücünde, Rusya ile birlikte yer alacaktır”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anlasmanin-uygulanmasini-gozetmek-ve-denetlemek-uzere-bolgede-kurulacak-ortak-baris-gucunde-rusya-ile-birlikte-yer-alacaktır>1111 (erişim tarihi: 03.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (30.04.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “TANAP bölgesel barış projesidir”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-tanap-bolgesel-baris-projesidir> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (06.15.2021). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Türkiye olarak kadim şehir Şuşa’da en kısa sürede bir başkonsolosluk açmayı planlıyoruz”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 02.10.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (15.06.2021). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Türkiye olarak kadim şehir Şuşa’da en kısa sürede bir başkonsolosluk açmayı planlıyoruz”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-olarak-kadim-sehir-susada-en-kisa-surede-bir-baskonsolosluk-acmayi-planliyoruz-15-6-21> (erişim tarihi: 06.10.205).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2009). “Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması hakkında protokol ve Türkiye Cumhuriyeti ile

- Ermenistan Cumhuriyeti arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesine dair protokol”.
<https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/turkiye-ermenistan-turkce.pdf> (erişim tarihi: 01.09.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “*Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)*”.
<https://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Gence Başkonsolosluğu. “Başkonsolosluk Tarihi ve Önceki Başkonsoloslarımız.”
<https://gence-bk.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory#:~:text=Gence%20Başkonsolosluğu%2014%20Eylül%202010,tüm%20konsolosluk%20hizmetleri%20verilmeye%20başlanmıştir> (erişim tarihi: 31.08.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Nahçıvan Başkonsolosluğu. “Türkiye Cumhuriyeti Nahçıvan Başkonsolosluğu – Başkonsolosluk”.
<https://nahcivan-bk.mfa.gov.tr/Mission/About> (erişim tarihi: 27.08.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye - Azerbaycan Siyasi İlişkileri”.
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 27.08.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye - Ermenistan Siyasi İlişkileri”.
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (erişim tarihi: 27.08.2025).
- Türk Devletleri Teşkilatı. “Devlet Başkanları Zirveleri”.
<https://www.turkicstates.org/tr/zirveler> (erişim tarihi: 27.08.2025).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (15.06.2021). “Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında ŞUŞA BEYANNAMESİ”.
<https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf> (erişim tarihi: 31.08.2025).
- Türkiye Müteahhitler Birliği. (03.04.2021). “*Azerbaycan’dan Türk müteahhitlere Karabağ’ın yeniden imarı için davet geldi*”.
<https://www.tmb.org.tr/uploads/announcements/60c087f2b4b4cc0c5ff01f0c/1623236853031-tmb-karabag-basin-bulteni-nisan-2021-2.pdf> (erişim tarihi: 31.08.2025).
- Türkten, F. (26.02.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Soçi Mutabakatı neye amir ise biz gereğini istiyoruz”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-soci-mutabakati-neye-amir-ise-biz-geregini-istiyoruz/1745616#> (erişim tarihi: 28.08.2025).

- TANAP. (2019). “1 Temmuz İtibarıyla Avrupa’ya Gaz Vermeye Hazır”.
<https://www.tanap.com/bulten-26> (erişim tarihi: 30.08.2025).
- Tarhan, M. (13.03.2025). “Ermeni birliklerinin sınır görevini devraldığı Margara sınır kapısında son durum görüntülendi”. Anadolu Ajansı.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermeni-birliklerinin-sinir-gorevini-devraldigi-margara-sinir-kapisinda-son-durum-goruntulendi/3508858> (erişim tarihi: 28.08.2025).
- TİKA. “Tarihçe”. <https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/> (erişim tarihi: 27.08.2025).
- TÜRKPA. (31.10.2017). *Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Açılış Töreni*.
<https://turkpa.org/tr/news/671-the-opening-ceremony-of-the-baku-tbilisi-kars-railway> (erişim tarihi: 10.09.2025).
- Tosun, M., Kaplan, E. ve Türkten, F. (10.12.2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Azerbaycan destan yazmaya devam edecek”. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti-cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan-destan-yazmaya-devam-edecek/2071946> (erişim tarihi: 04.10.2025).
- TRT AVAZ. “Hakkımızda”. <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda> (erişim adresi: 31.08.2025).
- Yeşilot, O. (19.11.2020). “Türk askeri 102 yıl sonra yeniden Azerbaycan'da”. Anadolu Ajansı.
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-askeri-102-yil-sonra-yeniden-azerbaycanda/2048892> (erişim tarihi: 31.08.2025).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Enes CİVELEK
EĞİTİM DURUMU	
Lisans	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler (2017-2021)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler (2022-2025)
Tez Konusu	Azerbaycan'ın 2020 Karabağ Askerî Operasyonu Sürecinde Türk Dış Politikası: Neoklasik Realist Bir Çerçeve Söylemin Tematik Analizi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce